

ΝΕΑ ΚΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Προλογικό σημείωμα
Θεόδωρος Τροκάνας

ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Δικαστική συνεργασία Ελλάδας-Κύπρου επί
αστικών και εμπορικών υποθέσεων
Απόστολος Άνθιμος

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Αντιγραφή για ιδιωτική χρήση
Ηρωφίλη Πεχλιβανήδη

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Οικονομική κρίση και σεβασμός των ανθρωπίνων
δικαιωμάτων
Γεώργιος Μανίκας

ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Η απειλούμενη πολιτιστική κληρονομιά στο
πλαίσιο των ένοπλων συρράξεων
Λαμπρινή Ξένου

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η ΕΕ του Ευρωσυντάγματος και της Συνθήκης της
Λισσαβώνας: ταύτιση ή απόκλιση;
Θωμάς Θεοδωρακόπουλος

ΙΑΤΡΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και
άγαμα μοναχικά άτομα
Ανδρέας Κίγκας

Νέα και ανακοινώσεις	ΣΕΛΙΔΑ
• Θεόδωρος Τροιάνας, Προλογικό σημείωμα.	2
• Επικαιρότητα εν συντομία...	3
Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο	
• Απόστολος Άνθιμος, Δικαστική συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων, Επιδόσεις/Αναγνώριση και εκτέλεση κυπριακών αποφάσεων	5
Πνευματική ιδιοκτησία	
• Ηρωφίλη Πεχλιβανήδη, Αντιγραφή για ιδιωτική χρήση, Υπεκφυγές και ερμηνευτικές παλινωδίες	14
Ανθρώπινα δικαιώματα	
• Γεώργιος Μανίκας, Οικονομική κρίση και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η σημασία κύρωσης από την Ελλάδα του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη	22
Δημόσιο διεθνές δίκαιο	
• Λαμπρινή Ξένου, Η απειλούμενη πολιτιστική κληρονομιά στο πλαίσιο των ένοπλων συρράξεων : Το νομικό πλαίσιο, η προστασία, τα κενά και οι προοπτικές.	30
Ευρωπαϊκό Δίκαιο	
• Θωμάς Θεοδωρακόπουλος, Η ΕΕ του Ευρωσυντάγματος και της Συνθήκης της Λισσαβώνας: ταύτιση ή απόκλιση;	39
Ιατρικό δίκαιο	
• Ανδρέας Κίγκας, Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και άγαμα μοναχικά άτομα, το παράδειγμα της Ελλάδας και της Κύπρου	49

Προλογικό σημείωμα.

Θεόδωρος Τροκάνας, Λέκτορας, Νομική Σχολή,
Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου

Με το τέταρτο τεύχος του το νομικό περιοδικό του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου «ΕΝΘΑ» ολοκληρώνει δημιουργικά τα δύο πρώτα χρόνια έκδοσής του. Η έκδοση του ανά χείρας τεύχους σηματοδοτείται από τη διεύρυνση της αρχικής συντακτικής ομάδας με δύο νέα μέλη, τη Λέκτορα κ. Θάλεια Πραστίτου, και το γράφοντα, Λέκτορα κ. Θεόδωρο Τροκάννα.

Στο παρόν τεύχος ο αναγνώστης καλείται να περιπλανηθεί για μία ακόμα φορά μέσα σε μία πληθώρα νομικών θεμάτων. Η πρώτη συνεισφορά είναι από το διδάσκοντα συνάδελφο δικονομολόγο, δρ. Απόστολο Άνθιμο, ο οποίος εμβαθύνει στο νομικό πλαίσιο των επιδόσεων αποφάσεων ελληνικών δικαστηρίων στην Κύπρο, αλλά και αντίστροφα στην αναγνώριση και εκτέλεση κυπριακών αποφάσεων στην Ελλάδα, αναδεικνύοντας έτσι την ανάγκη συνεργασίας των δύο κρατών σε θέματα με έντονο πρακτικό ενδιαφέρον, κυρίως για τους ασκούντες μάχιμη δικηγορία.

Θα τολμούσα ακόμα να πω ότι η επιλογή των νομικών ζητημάτων του παρόντος τεύχους είναι καθόλα επίκαιρη. Από τη μία πλευρά, η οικονομική κρίση που ενδημεί στη Γηραιά Ήπειρο την τελευταία πενταετία και η αντιμετώπισή της σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες με πολιτικές που συνεπάγονται μία ευθεία επίθεση σε παραδοσιακά ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα καθιστούν επιβεβλημένη τη θωράκιση με επαρκή θεσμικά αντίβαρα. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να διαβαστεί το άρθρο του φοιτητή κ. Γεώργιου Μανίνα «Οικονομική κρίση και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Η σημασία κύρωσης από την Ελλάδα του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη».

Από την άλλη πλευρά, παγκόσμιο αποτροπιασμό προκάλεσε τον περασμένο Αύγουστο η ανατίναξη από τους τζιχαντιστές του Ναού του Βάαλ-Δία στην πόλη της Παλμύρας στη Συρία, ενός μνημείου παγκόσμιας κληρονομιάς της ΟΥΝΕΣΚΟ. Καταγγέλλοντας την ενέργεια αυτή, η Γενική Διευθύντρια του Οργανισμού, κ. Irina Bokova, έκανε λόγο για «πολιτιστικές εκκαθαρίσεις», κόντρα στις οποίες η ανθρωπίνη δημιουργικότητα θα πρέπει να επικρατήσει. Η νομική διάσταση του προβλήματος φωτίζεται στο άρθρο της φοιτήτριας κ. Λαμπρινής Ξένου «Η απειλούμενη πολιτιστική κληρονομιά στο πλαίσιο των ένοπλων συρράξεων». Το νομικό πλαίσιο: η προστασία, τα κενά και οι προοπτικές».

Τέλος, η ψήφιση πριν από μερικούς μήνες του κυπριακού νόμου 69 (Ι)/2015 για την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή έδωσε το έναυσμα στο φοιτητή κ. Ανδρέα Κίγια να προσεγγίσει το ακανθώδες θέμα της πρόσβασης σε αυτήν των άγαμων μοναχικών ατόμων μέσα από μία δικαιοσυγκριτική παρουσίαση της κυπριακής και ελληνικής έννομης τάξης.

Παραδίδοντας το τέταρτο τεύχος του περιοδικού στην επιεική κρίση του νομικού κόσμου της Κύπρου και της Ελλάδας, ας μου επιτραπεί μία αεροτελεύτια σκέψη: παραφράζοντας κάπως το αρχαίο γνωμικό «ένθα γαρ άμιλλα, ενταύθα και νίκη εστί», όλοι εμείς, η συντακτική ομάδα του «ΕΝΘΑ», έχοντας ακλόνητη την πεποίθηση ότι η νομική συγγραφή στο «ΕΝΘΑ» καλλιεργεί την ευγενή άμιλλα των φοιτητών μας, αισθανόμαστε ότι με εφόδιο την τελευταία τους παρέχουμε μία στέρεα βάση για πολλές μελλοντικές δικές τους νίκες.

∴ ∴ ∴ ∴

Επικαιρότητα εν συντομία...

**ΔΕΕ, C-362/14
Maximillian
Schrems v Data
Protection
Commissioner,
06/10/2015.**

Ως μια βόμβα που εξερράγη στον τομέα των νέων τεχνολογιών εμφανίζεται η απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση C-362/14 Maximillian Schrems v Data Protection Commissioner, της 6ης Οκτωβρίου 2015. Ενώ η Οδηγία 95/46 θεσπίζει ότι η διασυνοριακή εκτός Ευρώπης ροή των προσωπικών δεδομένων υπόκειται εξ αρχής σε έλεγχο αναφορικά με το επίπεδο προστασίας της χώρας μετάβασης των δεδομένων, το ίδιο καθεστώς προβλέπει ότι εξαιρέσεις (“safe harbor”) αναγνωρίζονται μέσω της σύναψης διεθνών συμφωνιών. Ωστόσο, αυτές οι συμφωνίες δεν δεσμεύουν το δικαστήριο. Εν προκειμένω, σχετικά με δεδομένα Ευρωπαίων χρηστών του Facebook τα οποία μεταβιβάζονταν στην Αμερική, στο κλίμα των αποκαλύψεων του Snowden σχετικά με την μαζική παρακολούθηση πολιτών από την NSA, το ΔΕΕ αποφάσισε να προβεί στην ακύρωση της συμφωνίας “safe harbor” με τις Η.Π.Α. λόγω της αυξημένης ανησυχίας σχετικά με την προστασία των προσωπικών δεδομένων στις Η.Π.Α.

P.J.

**ΔΕΕ, C-281/15,
Soha Sahyouni**

Υπό το μικροσκόπιο του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) τίθεται για πρώτη φορά ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1259/2010 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 2010, για τη θέσπιση ενισχυμένης συνεργασίας στον τομέα του δικαίου που είναι εφαρμοστέο στο διαζύγιο και τον δικαστικό χωρισμό (γνωστός ως Κανονισμός Ρώμη ΙΙΙ), μάλιστα σε σχέση με τον νόμο της Σαρία δυνάμει του οποίου εκδίδονται ιδιωτικά διαζύγια από θρησκευτικά δικαστήρια στη Συρία. Στις 7 Σεπτεμβρίου 2015, Γερμανικό δικαστήριο απηύθυνε στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού και συγκεκριμένα, κατά πόσο αυτός τυγχάνει εφαρμογής σε σχέση με τα Συριακά ιδιωτικά διαζύγια που προνοούνται από τη Σαρία. Τέθηκε επίσης ερώτημα ως προς την ορθή ερμηνεία του Άρθρου 10, το οποίο επιβάλλει στα δικαστήρια τη μη εφαρμογή του αλλοδαπού δικαίου που προκύπτει ως εφαρμοστέο, (και την εφαρμογή του δικαίου του φόρουμ) όταν τον πρώτο ενέχει διάκριση στη βάση φύλου σχετικά με τη πρόσβαση στο θεσμό του διαζυγίου (Case C-281/15, Soha Sahyouni). Σημειώνεται ότι ο Κανονισμός εφαρμόζεται στην Ελλάδα (από τον Ιανουάριο του 2014) αλλά όχι στη Κύπρο.

X.M.

**T-450/12,
Αναγνωστάκης
εναντίον
Ευρωπαϊκής
Επιτροπής,
30/9/2015.**

Στις 30.9.2015 δημοσιεύθηκε η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ επί της υποθέσεως Αναγνωστάκης εναντίον Ευρωπαϊκής Επιτροπής (αρ. υπ. T-450/12). Η υπόθεση αφορούσε απόρριψη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αίτησης για καταχώριση πρωτοβουλίας πολιτών στο σχετικό μητρώο, κατά τα προβλεπόμενα στον Κανονισμό 211/2011. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η πρωτοβουλία πολιτών, για την οποία υποβλήθηκε η αίτηση στην Επιτροπή, θα αποσκοπούσε στη θέσπιση σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου της αρχής της κατάστασης ανάγκης, ώστε να δίνεται η δυνατότητα σε κράτος - μέλος της ΕΕ να αρνείται την αποπληρωμή χρέους, του οποίου η εξυπηρέτηση απειλεί την οικονομική και πολιτική υπόσταση του κράτους - μέλους. Το Γενικό Δικαστήριο δεν έκανε δεκτή την προσφυγή σε βάρος της απορριπτικής απόφασης της Επιτροπής, θεωρώντας, μεταξύ άλλων, ότι ένα τέτοιο μέτρο δεν μπορεί να βρει επαρκή θεμελίωση στις διατάξεις των άρθρων 122 παρ. 1 και παρ. 2, 136 παρ. 1 και 222 ΣΛΕΕ.

E.P.

**ΕΔΔΑ, Βρούντου
ν Δημοκρατίας
(Αίτηση
33631/06),
13/10/2015.**

Στις 13 Οκτωβρίου 2015 το ΕΔΔΑ εξέδωσε μια απόφαση «σταθμό» αναφορικά με την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εκ μητρογονίας προσφύγων της τουρκικής εισβολής του 1974 στην Κύπρο. Συγκεκριμένα στην υπόθεση Βρούντου ν. Δημοκρατίας (Αίτηση 33631/06), το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι η άρνηση χορήγησης προσφυγικής ταυτότητας στην εκ μητρογονίας πρόσφυγα κα. Βρούντου και η ως εκ τούτου μη πρόσβαση της τελευταίας σε διάφορα οικονομικά οφέλη όπως η παροχή στεγαστικής βοήθειας και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (στα οποία είχαν πρόσβαση οι κάτοχοι προσφυγικής ταυτότητας, δηλαδή οι εξ αρρενογονίας πρόσφυγες), συνιστούσε παραβίαση του Άρθρου 14 της ΕΣΔΑ αναφορικά με την απαγόρευση διάκρισης με βάση το φύλο σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Περαιτέρω το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η μη εξέταση της ουσίας του παραπόνου της αιτήτριας κα Βρούντου από τα κυπριακά δικαστήρια, τόσο πρωτόδικα όσο και κατ' έφεση, επικαλούμενα την μη ύπαρξη δικαιοδοσίας συνιστούσε παραβίαση του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ αναφορικά με το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής. Δεδομένων των ανωτέρω παραβιάσεων το ΕΔΔΑ επιδίασε υπέρ της αιτήτριας αποζημιώσεις €25,500, ποσό το οποίο θα λάμβανε ως στεγαστική βοήθεια εάν της χορηγείτο η προσφυγική ταυτότητα κατά το έτος 2003, πλέον δικηγορικά έξοδα.

Θ.Π.

**ΔΕΕ, C-264/14,
Skatteverket v
David Hedqvist,
22/10/2015**

Στις 22 Οκτωβρίου 2015 δημοσιεύθηκε η πρώτη απόφαση του ΔΕΕ ως προς τη νομική μεταχείριση των bitcoins (υπόθεση C-264/14, Skatteverket v David Hedqvist). Σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου, τα bitcoins αποτελούν ένα «άμεσο μέσο πληρωμής». Επίσης, παρά το γεγονός ότι δεν αποτελούν υποχρεωτικά αποδεκτό χρήμα (legal tender), το Δικαστήριο έμμεσα αναγνώρισε ότι αποτελούν μια μορφή χρήματος. Το πόρισμα της απόφασης ήταν ότι οι υπηρεσίες ανταλλαγής bitcoins με κάποιο κρατικό αναγνωριζόμενο νόμισμα δεν πρέπει να υπόκεινται σε ΦΠΑ, σύμφωνα με το άρθρο 135 (1) (ε) της Οδηγίας για το ΦΠΑ (Οδηγία 2006/112/EK).

Ε.Ρ.

N69 (1)/2015

Μετά από μία μακρά περίοδο διαβούλευσης ψηφίστηκε από την Κυπριακή Βουλή στις 30 Απριλίου 2015 και δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα στις 15 Μαΐου 2015 ο Νόμος 69 (1)/2015 «περί της εφαρμογής της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής». Ο νόμος περιλαμβάνει 51 άρθρα και ρυθμίζει τις γενικές αλλά και τις ειδικότερες προϋποθέσεις εφαρμογής των μεθόδων ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ιδρύει το Συμβούλιο Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής και καθορίζει τους όρους αδειοδότησης και λειτουργίας των Μονάδων Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής.

Θ.Τ.

Δικαστική συνεργασία Ελλάδας - Κύπρου επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων

Επιδόσεις / Αναγνώριση και εκτέλεση κυπριακών αποφάσεων ⁽¹⁾

Απόστολος Ανθίμος, Δ.Ν. Δικηγόρος.

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στο πεδίο των αστικών και εμπορικών υποθέσεων μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, προσεγγίζοντας τις θεματικές της επίδοσης δικογράφων και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων υπό το πρίσμα της ελληνικής έννομης τάξης. Ειδικότερα, μετά από μια σύντομη εισαγωγή (I), καταγράφεται το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τις επιδόσεις ελληνικών δικογράφων στην Κύπρο (II), ενώ η ενότητα III πραγματεύεται τη θεματική της αναγνώρισης και εκτέλεσης κυπριακών αποφάσεων στην ελληνική έννομη τάξη. Το κέντρο βάρους δίνεται στη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων. Ο τελικός απολογισμός μπορεί να χαρακτηριστεί θετικός, με μικρές μόνο εξαιρέσεις.

Ελλάδα και Κύπρος τελούν σε αδιάκοπη και αδιάσπαστη κοινωνική, πολιτική, και πολιτισμική συνεργασία. Οι κοινές καταβολές και ρίζες συμβάλλουν στη διατήρηση της επικοινωνίας των δύο λαών σε υψηλό επίπεδο. Υπό τις συνθήκες αυτές, αναπότρεπτη είναι παράλληλα η εμφάνιση δικαστικών διενέξεων ή διαδικασιών μεταξύ διαδίκων που κατοικούν στις δύο χώρες. Η παρούσα μελέτη εστιάζει στο πεδίο των αστικών και εμπορικών υποθέσεων, και προσεγγίζει τις θεματικές της επίδοσης δικογράφων και της αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων από την οπτική γωνία της ελληνικής έννομης τάξης. Ειδικότερα, στην ενότητα I καταγράφεται το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τις επιδόσεις ελληνικών δικογράφων στην Κύπρο, ενώ η ενότητα II πραγματεύεται τη θεματική της αναγνώρισης και εκτέλεσης κυπριακών αποφάσεων στην ελληνική έννομη τάξη.

I. Επιδόσεις

Βασικό και αναπόφευκτο στάδιο προδικασίας σε κάθε δίκη αποτελεί η επίδοση του εισαγωγικού δικογράφου στον εναγόμενο / καθ' ου η αίτηση. Επιπρόσθετα, αναγκαίες είναι οι κοινοποιήσεις και σε μεταγενέστερα στάδια, όπως η επίδοση της απόφασης, της επιταγής

προς εκτέλεση, αλλά και λοιπών πράξεων της αναγκαστικής εκτέλεσης. Εύλογα συνάγεται η σπουδαιότητα της ομαλής διεξαγωγής της διασυνοριακής επίδοσης, προς αποφυγή καθυστερήσεων. Παρατίθεται στη συνέχεια το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την επίδοση δικογράφων από την Ελλάδα προς την Κύπρο (υπό Α), καθώς και η σχετική νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων (υπό Β).

A. Νομοθετικό πλαίσιο

Η Κύπρος αποτελεί κράτος-μέλος της ΕΕ από το 2004. Εφαρμόζεται έτσι ο καν. 1393/2007. Σχετικά η χώρα έχει προβεί στις εξής δηλώσεις:

- Άρθρο 4: Διαβίβαση εγγράφων: Στην ελληνική ή αγγλική γλώσσα.
- Άρθρο 11 - Έξοδα επίδοσης ή κοινοποίησης: 5 € για κάθε έγγραφο.
- Άρθρο 13 - Επίδοση ή κοινοποίηση από διπλωματικούς ή προξενικούς υπαλλήλους: Καμιά ένσταση σε αυτού του είδους την επίδοση.
- Άρθρο 15 - Απευθείας επίδοση ή κοινοποίηση: Επιτρέπεται από τη νομοθεσία μας.

Παράλληλα, η χώρα έχει κυρώσει τη ΣύμΧ 1965⁽²⁾, και προσέβη σε δήλωση ανεπιφύλακτης εφαρμογής ως προς την κοινοποίηση μέσω

"αναπότρεπτη είναι παράλληλα η εμφάνιση δικαστικών διενέξεων ή διαδικασιών μεταξύ διαδίκων που κατοικούν στις δύο χώρες"

διπλωματικής οδού (άρθρο 8), και προς όλες τις εναλλακτικές μορφές που προβλέπονται στο άρθρο 10 ΣύμΧ 1965, δηλαδή την ταχυδρομική, την άμεση, και την επίδοση μέσω δημόσιων υπαλλήλων ή άλλων κρατικών λειτουργών.

Τέλος, η Ελλάς έχει συνάψει διμερή σύμβαση δικαστικής αρωγής με την Κύπρο⁽³⁾, η οποία, μετά την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, και τη συνακόλουθη εφαρμογή των καν. 1348/2000 & 1393/2007, διατηρεί τη σημασία της μόνο σε σχέση με δικόγραφα που επιδόθηκαν πριν από το 2004.

Β. Νομολογία

Στο προ των κοινοτικών κανονισμών χρονικό στάδιο, τα δικαστήριά μας εφαρμόζαν στην πλειοψηφία τους⁽⁴⁾ τη διμερή σύμβαση σε συνδυασμό με τη ΣύμΧ 1965, λόγω της ρύθμισης του άρθρου 25 της τελευταίας⁽⁵⁾. Κατά συνέπεια, επίδοση με πραγματική περιέλευση του δικογράφου στον παραλήπτη και σε εύλογο χρόνο για την υπεράσπισή του ενώπιον των ημεδαπών δικαστηρίων, οδηγούσε στη συζήτηση της υπόθεσης⁽⁶⁾. Εξαιρέση αποτελούσαν τα ασφαλιστικά μέτρα⁽⁷⁾.

Με την έναρξη εφαρμογής του καν. 1348/2000 και στην Κύπρο (1.5.2004⁽⁸⁾), τέθηκαν εκποδών τόσο η διμερής σύμβαση, όσο και η ΣύμΧ 1965⁽⁹⁾, και μάλιστα ανεξάρτητα από το διαδικαστικό στάδιο στο οποίο βρισκόταν η ελάχιστη επίδικη διαφορά⁽¹⁰⁾. Κατά συνέπεια, απαιτείται πραγματική περιέλευση του δικογράφου⁽¹¹⁾. Κοινοποίηση του εισαγωγικού δικογράφου μόνο στην αρμόδια⁽¹²⁾ εισαγγελία δεν επαρκεί κατά το άρθρο 19 καν. 1348/2000, και συνεπάγεται το απαράδεκτο της συζήτησης⁽¹³⁾. Σε αυτή την περίπτωση δεν είναι άλλωστε δυνατή η εφαρμογή του άρθρου 19 § 2, διότι δεν είναι γνωστή στο δικαστήριο η ημερομηνία αποστολής του δικογράφου στην αρχή παραλαβής⁽¹⁴⁾. Επιπρόσθετα, αναγκαία είναι η τήρηση των κατά το ελληνικό δίκαιο προθεσμιών κλήτευσης⁽¹⁵⁾. Όταν τηρείται η προαναφερόμενη προθεσμία, δεν απαιτείται

επίδοση για τη μετ' αναβολή δικάσιμο⁽¹⁶⁾. Όταν όμως δεν έχει επιδοθεί πραγματικά ή νόμιμα το εισαγωγικό δικόγραφο, αλλά μόνο η κλήση, και πάλι η συζήτηση κηρύσσεται απαράδεκτη⁽¹⁷⁾. Εξάλλου, επίδοση σε πρόσωπο υπό την ιδιότητα του αντίκλητου κυπριακού φυσικού ή νομικού προσώπου προϋποθέτει νόμιμο διορισμό⁽¹⁸⁾. Τη δυνατότητα ταχυδρομικής επίδοσης επικύρωσε εξάλλου η νομολογία στο πλαίσιο ερμηνείας του άρθρου 14 καν. 1348/2000⁽¹⁹⁾. Στο αρχικό στάδιο δεν αντιμετώπισε προβλήματα η άμεση επίδοση του άρθρου 15 καν. 1348/2000⁽²⁰⁾, επιλογή που αναμένεται να είναι συχνή στην ελληνοκυπριακή επικοινωνία, με δεδομένη την κοινή γλώσσα που συνδέει τις χώρες μας. Με πρόσφατη απόφασή του όμως, το Ακυρωτικό μας θέτει επί τάπητος τις ιδιαιτερότητες και τους κινδύνους αυτής της επιλογής⁽²¹⁾. Τυχόν πλημμέλειες αντιμετωπίζονται εξάλλου με γνώμονα το άρθρο 159 αρ. 3 ΚΠολΔ⁽²²⁾. Εφαρμογή του κοινοτικού κανονισμού αποκλείεται πάντως, όταν προκύπτει ότι η αποδέκτρια (κυπριακή εταιρία) είναι άγνωστης διαμονής⁽²³⁾.

II. Αναγνώριση και εκτέλεση

Η ολοκλήρωση της δίκης, με τον εξοπλισμό εκτελεστού τίτλου ή τελεσίδικης / αμετάκλητης απόφασης, δεν είναι αρκική σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου η απόφαση πρέπει να αναπτύξει τις έννομες συνέπειές της (και) σε άλλη έννομη τάξη. Σε αυτή την περίπτωση, απαραίτητη καθίσταται η αναγνώριση ή εκτέλεση της απόφασης στο αποκαλούμενο κράτος υποδοχής. Παρατίθεται στη συνέχεια το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την αναγνώριση και εκτέλεση κυπριακών αποφάσεων στην Ελλάδα (υπό Α), καθώς και η σχετική νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων (υπό Β).

Α. Νομοθετικό πλαίσιο

Ως κράτος-μέλος της ΕΕ, η Κύπρος

"επίδοση σε πρόσωπο υπό την ιδιότητα του αντίκλητου κυπριακού φυσικού ή νομικού προσώπου προϋποθέτει νόμιμο διορισμό"

δεσμεύεται και εφαρμόζει τους καν. 1346/2000, 44/2001, 2201/2003 από 1/5/2004, τους καν. 861/2007 και 4/2009, και εφαρμόζει πλέον και τους καν. 650/2012 & 1215/2012.

Παράλληλα, η χώρα έχει κυρώσει τη ΣυμΧ του 1993⁽²⁴⁾, του 1996⁽²⁵⁾, τη Σύμβαση CMR⁽²⁶⁾, τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1980⁽²⁷⁾, και τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης για την αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων⁽²⁸⁾.

Η Ελλάς έχει συνάψει διμερή σύμβαση δικαστικής αρωγής με την Κύπρο⁽²⁹⁾, η οποία, μετά την ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, και τη συνακόλουθη εφαρμογή των καν. 44/2001 & 2201/2003, διατηρεί τη σημασία της μόνο σε σχέση με αποφάσεις που εκδόθηκαν πριν από την 1.5.2004⁽³⁰⁾, αλλά εφαρμόζεται πλήρως στις εκτός κοινοτικού πεδίου εφαρμογής υποθέσεις⁽³¹⁾. Η σύμβαση αφορά στην παροχή δικαστικής αρωγής σε αστικές, οικογενειακές, εμπορικές και ποινικές υποθέσεις (άρθρο 2 §1), και περιέχει ειδικό κεφάλαιο περί αναγνώρισης και εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων (άρθ. 21-25) και διαταγμάτων διατροφής (άρθ. 26-28)⁽³²⁾.

B. Νομολογία

Για το προ των κοινοτικών κανονισμών χρονικό στάδιο, βρέθηκε μία απόφαση που αναγνώρισε κυπριακό διαζύγιο⁽³³⁾, και τρεις αποφάσεις που απέρριψαν εφέσεις κατά των πρωτοβάθμιων αποφάσεων που κήρυξαν εκτελεστή απόφαση⁽³⁴⁾ και διάταγμα διατροφής⁽³⁵⁾. Κατά τα λοιπά, περιορισμένη είναι η νομολογία στο πεδίο του καν. 44/2001⁽³⁶⁾ και του καν. 2201/2003⁽³⁷⁾. Εφαρμογή γνωρίζει μέχρι σήμερα η διμερής σύμβαση, κυρίως σε αποφάσεις υιοθεσίας⁽³⁸⁾, και μεταβατικού χαρακτήρα καταψηφιστικές αποφάσεις⁽³⁹⁾.

Στα αξιοσημείωτα της νομολογίας εντάσσονται:

- Στο στάδιο εφαρμογής του ΚΠολΔ, το Εφετείο Αθηνών απέρριψε έφεση κατά

απόφασης κήρυξης εκτελεστότητας, αποφαινόμενο ότι, α) δεν απορρίπτεται ως αόριστη αίτηση που αφορά σε αλλοδαπή απόφαση, η οποία φέρει μόνον ημερομηνία και όχι αύξοντα αριθμό (όπως συνηθίζεται στα καθ' ημάς), β) η έλλειψη αιτιολογίας δεν προσβάλλει τη δημόσια τάξη, εκτός αν υποκρύπτει παραβίαση του δικαιώματος υπεράσπισης (κάτι που δεν συνέτρεχε στην εξεταστέα υπόθεση), και γ) δεν είναι επιτρεπτή στο πλαίσιο της δευτεροβάθμιας δίκης η εξέταση τυχόν υπέρβασης του πληρεξουσίου δικηγόρου της εικαλούσας στην πρωτοβάθμια δίκη, ακόμη κι αν αυτός ομολόγησε την οφειλή της⁽⁴⁰⁾. Επίσης, νομολογήθηκε ότι η κλήτευση με παραγγελία προς τον εναγόμενο να υπερασπίσει τον εαυτό του με καταχώρηση εμφάνισης μέσα σε προθεσμία 30 ημερών σύμφωνα με το κυπριακό δικονομικό δίκαιο, δεν παραβιάζει το δικαίωμα υπεράσπισης του ερημοδικασθέντος, ο οποίος πράγματι παρέλαβε την κλήση, αλλά παρέλειψε να προβεί στις προβλεπόμενες δικονομικές ενέργειες⁽⁴¹⁾.

- Στο πλαίσιο της διμερούς σύμβασης διατάχθηκε επανάληψη, για να προσκομιστούν στοιχεία σχετικά με το ιστορικό και την αιτία της διαφοράς, έτσι ώστε το δικαστήριο να είναι σε θέση να ελέγξει την προϋπόθεση του άρθ. 22 β' ΕλλΚυπΣ, καθώς και πιστοποιητικό της γραμματείας του διακάζοντος δικαστηρίου, για τον έλεγχο της προϋπόθεσης του άρθ. 22 ε' ΕλλΚυπΣ⁽⁴²⁾.

- Κηρύχθηκε εκτελεστό διάταγμα που εκδόθηκε δυνάμει δικαστικού συμβιβασμού⁽⁴³⁾, το οποίο προσομοιάζει προς ασφαλιστικό μέτρο.

- Θεωρείται ως αντίκλητος κατά το άρθ. 40 §2 καν. 44/2001 ο δικηγόρος που υπογράφει το δικόγραφο της αίτησης⁽⁴⁴⁾.

- Ως τόπος εκτέλεσης (για τη στοιχειοθέτηση της τοπικής αρμοδιότητας κατά το άρθ. 39 §2 καν. 44/2001) θεωρήθηκε ο τόπος όπου διατάσσεται η απαγόρευση συγκεκριμένων ενεργειών⁽⁴⁵⁾.

- Η δυνατότητα αναγνώρισης κυπριακής

"Εφαρμογή γνωρίζει μέχρι σήμερα η διμερής σύμβαση, κυρίως σε αποφάσεις υιοθεσίας, και μεταβατικού χαρακτήρα καταψηφιστικές αποφάσεις"

απόφασης διαζυγίου κατά τον καν. 2201/2003, με την οποία λύθηκε γάμος που τελέστηκε στη Ρωσία⁽⁴⁶⁾.

- Η μη υποχρεωτική προσκομιδή του πιστοποιητικού του άρθρου 37 καν. 2201/2003, όταν «τα στοιχεία που πρέπει να συμπεριληφθούν στο εν λόγω πιστοποιητικό προκύπτουν από το κείμενο της προσκομιζόμενης αλλοδαπής απόφασης, με αποτέλεσμα να δύναται να αποφασίσει με ασφάλεια για την αναγνώριση στην ημεδαπή του δεδικασμένου που απορρέει από αυτήν»⁽⁴⁷⁾. Αντίθετα, απαραίτητη είναι η απόδειξη του αμετάκλητου κυπριακής απόφασης διαζυγίου⁽⁴⁸⁾.

- Κρίθηκε ότι ο αιτών είναι σύμφωνα με το άρθρο 22 δ' καν. 2201/2003 υποχρεωμένος να προσκομίσει και πιστοποιητικό από το οποίο να βεβαιώνεται ότι η απόφαση δεν είναι ασυμβίβαστη «με απόφαση που έχει εκδοθεί προγενέστερα μεταξύ των ιδίων διαδίκων σε άλλο κράτος - μέλος ή σε τρίτο κράτος, εφόσον η απόφαση αυτή συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την αναγνώρισή της στο κράτος - μέλος αναγνώρισης»⁽⁴⁹⁾. Η κρίση του δικαστηρίου εναρμονίζεται με τη νομοτυπική μορφή της διάταξης, αλλά και με τη γενικότερη αρχιτεκτονική του καν. 2201/2003, που παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο, όταν επιλέγεται η δικαστική οδός για την αναγνώριση της αλλοδαπής απόφασης κατά το άρθρ. 21 § 3 & 30-31 καν. 2201/2003. Εύλογα πάντως αναρωτιέται κανείς, ποια θα είναι η αρχή που θα εκδώσει αντίστοιχη βεβαίωση. Προς αποφυγή προφανούς αδιεξόδου ορθά κρίθηκε, ότι αρκεί η προσκομιδή υπεύθυνης δήλωσης από τον αιτούντα⁽⁵⁰⁾.

- Η παράσταση του ερημοδικασθέντος στην Κύπρο κατά τη δίκη της αναγνώρισης (υπό την ιδιότητα του αιτούντος) ισοδυναμεί με αποδοχή της αλλοδαπής απόφασης κατά τρόπο μη αποδεχόμενο αμφισβήτηση⁽⁵¹⁾.

- Η επιβολή ασφαλιστικών μέτρων κατά το άρθρο 47 § 1 καν. 44/2001⁽⁵²⁾. Υπογραμμίστηκε στη νομολογία ότι κυπριακή προσωρινή διαταγή δεν αναπτύσσει οιοσδήποτε έννομες συνέπειες στην Ελλάδα, αν δεν κηρυχθεί προηγουμένως εκτελεστή⁽⁵³⁾.

III. Πορίσματα

Ελλάδα και Κύπρος διατηρούν και θα διατηρήσουν στο διηνεκές κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις, με αποτέλεσμα τη συνέχιση της νομολογιακής παραγωγής στο πεδίο των αστικών και εμπορικών υποθέσεων. Η γενική εικόνα που εξάγεται από την σταχυολόγηση της νομολογίας είναι θετική. Απαιτείται ωστόσο εγρήγορση των δικαστικών λειτουργιών, έτσι ώστε να επιλέγεται η εφαρμογή του ορθού καθεστώτος στην εκάστοτε υπόθεση.

•••••

Σημειώσεις

1. Διασκευασμένη παρουσίαση των θεματικών από τις μονογραφίες μου με τίτλο: Επιδόσεις στο εξωτερικό (2013), και Αλλοδαπές δικαστικές και διαιτητικές αποφάσεις – Αναγνώριση και κήρυξη εκτελεστότητας (2014).

2. Κύρωση: 26.10.1982. Έναρξη ισχύος: 1.6.1983.

3. Σύμβαση νομικής συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας σε θέματα αστικού, οικογενειακού, εμπορικού και ποινικού δικαίου, ν. 1548 της 16/23-5-1985, ΦΕΚ Α 95/1985. Αναδημοσιεύεται στο έργο της Γέσιου-Φαλτσή, Η επίδοση δικογράφων στην αλλοδαπή (1989), 169 επ.

4. Τη διμερή σύμβαση δεν έλαβε υπόψη της η ΠολΠρΘεσ 25174/1996, Αρμ 1996, 1496.

5. ΑΠ 616/2003, ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 623/2003, ΝΟΜΟΣ: «Ειδικότερα, από το άρθρο 5 παρ.2 της από 5-3-1984 μεταξύ Ελλάδος και Κυπριακής Δημοκρατίας συμβάσεως νομικής συνεργασίας ... η οποία ... δεν θίγεται από τη σύμβαση της Χάγης, σύμφωνα με τη γενική διάταξη του άρθρου 25 αυτής, προκύπτει ότι η επίδοση αποδεικνύεται σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν στο κράτος στο οποίο γίνεται. Από τις ως άνω διατάξεις της μεταξύ Ελλάδος και Κύπρου συμβάσεως, καθώς και τις παρεμφερείς διατάξεις του άρθρου 15 της συμβάσεως της Χάγης, προκύπτει ότι με αυτές καθιερώνεται η αρχή της πραγματικής περιέλευσης των εγγράφων στον παραλήπτη, ...και, επομένως, κάθε άλλη αντίθετη ρύθμιση καταργείται».

6. ΑΠ 616/2003 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 623/2003, ΝΟΜΟΣ: «Στην προκειμένη περίπτωση... προκύπτει ότι για την αναιρεσίβλητη ναυτική εταιρία... που έχει την έδρα της στη Λευκωσία της Κύπρου επιδόθηκε στις 2-8-2002 στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου αντίγραφο της κρινόμενης αιτήσεως αναιρέσεως ... και κλήσεως προς συζήτηση την 19-11-2002 κατά την οποία η συζήτηση της υποθέσεως αναβλήθηκε εκ του πινακίου για την αναφερόμενη στην αρχή της παρούσας (4-2-2003) συνεδρίαση. Περαιτέρω, από την από 12-11-2002 ένορκη δήλωση επίδοσης του επιδότη... στο επαρχιακό Δικαστήριο της Λευκωσίας και το από 19-11-2002 πιστοποιητικό επίδοσης δικογράφων εξωτερικού του Βοηθού Αρχιπρωτοκολλητή του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου... προκύπτει ότι το παραπάνω δικόγραφο επιδόθηκε στην ανωτέρω εταιρία, σύμφωνα με τον τύπο που διαγράφεται από τη νομοθεσία της Κύπρου στις 11-11-2002, ήτοι εις χρόνον επαρκή που ενόψει της ως άνω αναβολής επέτρεπε στην

ανααιρεσίβλητη να προσέλθει στην μετ'αναβολή συζήτηση (4-2-2003) και να υπερασπίσει τον εαυτόν της. Αυτή, όμως, δεν εμφανίσθηκε κατά την εκφώνηση της υποθέσεως που έγινε στην μετ'αναβολή συνεδρίαση της 4-2-2003 και, συνεπώς, προχώρησε νομίμως η συζήτηση της υποθέσεως παρά την απουσία της».

7. ΜονΠρΑθ 6543/2002, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...ακριβές αντίγραφο της υπό κρίση αιτήσεως, ειδικαζομένης κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων...επεδόθη νομίμως και εμπροθέσμως, με τις γενικές δικονομικές διατάξεις, στον Εισαγγελέα Πρωτοδικών Αθηνών, για τον καθ' ου (η αίτηση) Τ. Ζ., κάτοικον Λευκωσίας Κύπρου, οδός Ο. αριθμός 36, δεδομένου ότι δεν έχει διαταχθεί αρωδιώς η κατ' ειδικό τρόπο κλήτευση του καθ' ου (άρθρα 686, 687, 682, 110 παρ.2, 111, 139, 140, 226-230, 123, 124 παρ.2, 127 παρ.1, 134, 136 παρ.1 ΚΠολΔ). Ο τελευταίος, όμως, δεν εμφανίσθηκε στο ακροατήριο... Σημειώνεται ότι η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης, την οποία έχουν επικυρώσει η Ελλάδα και η Κύπρος, είναι ανεφάρμοστη στ' ασφαλιστικά μέτρα».

8. Βλ. την Πράξη περί των όρων προσχώρησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, και των προσαρμογών των Συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, την Απόφαση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 14ης Απριλίου 2003 για την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, την ανακοίνωση σχετικά με την έναρξη ισχύος της Συνθήκης προσχώρησης και τη συνθήκη προσχώρησης των νέων κρατών μελών, ΕΕΕΚ L 236 / 23.9.2003.

9. ΜονΠρΑθ 1392/2005, Αρμ 2005, 1431 = Βασιλακάκης (επιμ.), Δικονομικό διεθνές δικαιο - Σχολιασμένη νομολογία (2008), 290, με παρ. Νάσιου, 296: «Η θέση σε ισχύ του... Κανονισμού έθεσε αυτόματα εκποδών όλες τις διατάξεις του εθνικού δικαίου των κρατών μελών, που ρυθμίζουν το ζήτημα των επιδόσεων στην αλλοδαπή (κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης), καθώς και τις διμερείς (όπως και η από 5.3.1984 μεταξύ Ελλάδος και Κυπριακής Δημοκρατίας σύμβαση νομικής συνεργασίας σε θέματα αστικού, οικογενειακού, εμπορικού και ποινικού δικαίου, η οποία έχει κυρωθεί με το άρθρο μόνο του ν. 1548 της 16/23.5. 1985) ή πολυμερείς συμβάσεις, που έχουν το ίδιο ρυθμιστικό πεδίο, και κυρίως την πολυμερή Σύμβαση της Χάγης του 1965 για τις επιδόσεις στην αλλοδαπή (ν. 1334/1983, παρ. 12 του Προοιμίου και άρθρο 20 παρ. 1 του Κανονισμού)».

10. ΕφΘεσ 157/2008, ΕπισκΕΔ 2008, 751: «... επί της ... αγωγής της ενάγουσας εκδόθηκε...οριστική απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης ερμήνην της εναγομένης, η οποία έχει την έδρα της στην Κύπρο. Η υπό κρίση έφεση της εναγόμενης κατ' αυτής της απόφασης ενώπιον του παρόντος δικαστηρίου ασκήθηκε νομότυπα και εμπρόθεσμα... αφού οι διάδικοι δεν επικαλούνται, ούτε από την έρευνα της δικογραφίας προκύπτει ολοκληρωση της επίδοσης της εκκαλουμένης αποφάσεως σύμφωνα με έναν από τους τρόπους που προβλέπονται από τις διατάξεις του Κανονισμού (ΕΚ) 1348/2000 του Συμβουλίου. Ο συγκεκριμένος κανονισμός ισχύει για τα παλαιότερα κράτη της ΕΕ, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, από τις 31.5.2001 (άρθρο 25), και ήδη από την 1.5.2004 και για τα νέα κράτη μέλη της ΕΕ, στα οποία συμπεριλαμβάνεται η Κυπριακή Δημοκρατία... Αυτός

υποκαθιστά δε, όσον αφορά τις επιδόσεις από ένα κράτος μέλος προς άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, εφόσον η σχετική υπόθεση επιπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του... τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου, αλλά και τις διατάξεις των διμερών διακρατικών συμβάσεων, όπως αυτές της από 5.3.1984 Σύμβασης νομικής συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής και της Κυπριακής Δημοκρατίας... Η υποκατάσταση ισχύει ανεξαρτήτως του διαδικαστικού σταδίου στο οποίο βρίσκεται η συγκεκριμένη δίκη, ακόμα και αν πρόκειται για διαδικασία που έχει ξεκινήσει με το παλιό δικαιο και βρίσκεται ήδη σε προχωρημένο στάδιο».

11. ΠολΠρΑθ 1403/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

12. ΑΠ 66/2011, ΕλλΔνη 2011, 1384 = ΝΟΜΟΣ: «Εις ότι αφορά τον τρίτο απολειπόμενο ανααιρεσίβλητο Ι. Π., κάτοικο και γνωστής διαμονής στο εξωτερικό (Κύπρο), οι ανααιρεσιόντες δεν επικαλούνται ούτε προσκομίζουν βεβαίωση, κατά το άρθρο 10 του νέου κανονισμού 1393/2007, από την οποία να προκύπτει ότι αντίγραφο της κρινόμενης αίτησης αναίρεσης με κλήση προς συζήτηση αυτής, κατά την παρούσα δικάσιμο επιδόθηκε νομίμως και εμπροθέσμως...Ούτοι επικαλούνται και προσκομίζουν ... έκθεση επίδοσης... από την οποία προκύπτει ότι αντίγραφο της κρινόμενης αίτησης αναίρεσης και κλήση προς συζήτηση επιδόθηκε στον Εισαγγελέα Πρωτοδικών Αθηνών και όχι στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου (άρθρ. 134 παρ. 1 ΚΠολΔ), καθόσον η δίκη ήταν εκκρεμής ενώπιον του Δικαστηρίου του Αρείου Πάγου. Από τα ανωτέρω έγγραφα δεν αποδεικνύεται εν προκειμένω νόμιμη κλήτευση ... σύμφωνα με τα οριζόμενα ... στο νέο υπ' αριθμ. 1393/2007 Κανονισμό, η δε επίδοση μόνο και μάλιστα στον Εισαγγελέα Πρωτοδικών Αθηνών δεν είναι νόμιμη».

13. ΑΠ 66/2011, ό.π., ΑΠ 458/2011, ΝοΒ 2011, 2177 = ΕΠολΔ 2011, 511, με παρ. Αρβανιτάκη, ΕφΘεσ 310/2010, ΕΠολΔ 2011, 81, με παρ. Άνθιμου, ΜονΠρΑθ 1392/2005, Αρμ 2005, 1431, με παρ. Αρβανιτάκη: «Εφόσον συνεπώς δεν προσκομίζεται οποιαδήποτε βεβαίωση περί πραγματικής επίδοσης, ούτε όμως προκύπτει από κανένα έγγραφο ότι το προς επίδοση έγγραφο διαβιβάστηκε σ' αυτόν με έναν από τους αναφερόμενους στον Κανονισμό τρόπους (άρθρα 2-15), ούτε άλλωστε προσκομίζεται οποιοδήποτε έγγραφο από το οποίο να προκύπτει η ημερομηνία τυχόν αποστολής του ανωτέρω εγγράφου από το αρμόδιο Υπουργείο Δικαιοσύνης στην υπηρεσία παραλαβής στην Κύπρο, ώστε να μπορεί το Δικαστήριο να κρίνει αν παρήλθε από την ημερομηνία διαβίβασης ως τη συζήτηση της υπόθεσης που αναγράφεται στην αρχή της παρούσας (16.2.2005) ικανό διάστημα και πάντως όχι μικρότερο από έξι μήνες προκειμένου να προετοιμάσει ο εναγόμενος την άμυνά του, δεν είναι δυνατόν το Δικαστήριο να προβεί στην έκδοση οριστικής απόφασης ερμήνην του δευτέρου εναγομένου (άρθρο 19 παρ. 2), αλλά υποχρεούται να αναστείλει την έκδοση οριστικής απόφασης μέχρι να προσκομισθεί είτε βεβαίωση περί πραγματικής επίδοσης ... της ... κλήσης της ενάγουσας, με την οποία νόμιμα επαναφέρθηκε προς συζήτηση η ... αγωγή μετά τη ματαίωση της συζήτησης της τελευταίας κατά την αρχικώς ορισθείσα δικάσιμο της 12.02.2004 (άρθρο 19 παρ. 1 Κανονισμού) είτε εγγράφου από το οποίο να αποδεικνύεται η διαβίβαση του αυτού ως άνω επιδοτού εγγράφου σ' αυτόν (δευτερο εναγόμενο) καθώς και η ακριβής ημερομηνία

αποστολής του από το Υπουργείο Δικαιοσύνης προς την υπηρεσία παραλαβής στην Κύπρο (άρθρο 19 παρ. 2 Κανονισμού)).».

14. ΠολΠρΑθ 931/2007, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Εφόσον ...δεν προσκομίζεται οποιαδήποτε βεβαίωση περί πραγματικής επίδοσης, ούτε όμως προκύπτει από κανένα έγγραφο ότι το προς επίδοση έγγραφο της υπό κρίση αγωγής διαβιβάσθηκε σ' αυτόν, ούτε άλλωστε προσκομίζεται οποιοδήποτε έγγραφο από το οποίο να προκύπτει η ημερομηνία τυχόν αποστολής του ανωτέρω εγγράφου από το αρμόδιο Υπουργείο Δικαιοσύνης στην υπηρεσία παραλαβής στην Κύπρο, ώστε να μπορεί το Δικαστήριο να κρίνει αν παρήλθε από την ημερομηνία διαβίβασης ως την αρχική δικάσιμο της 3-11-2004 ικανό διάστημα και πάντως όχι μικρότερο από έξι μήνες προκειμένου να προετοιμάσει ο πρώτος εναγόμενος την άμυνα του, δεν είναι δυνατόν το Δικαστήριο να προβεί στην έκδοση οριστικής απόφασης ερήμην του πρώτου εναγομένου αλλά υποχρεούται να αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης μέχρι να προσκομισθεί είτε βεβαίωση περί πραγματικής επίδοσης στον πρώτο εναγόμενο της υπό κρίση αγωγής είτε εγγράφου από το οποίο να αποδεικνύεται η διαβίβαση του αυτού ως άνω επιδοτέου εγγράφου σ' αυτόν ... καθώς και η ακριβής ημερομηνία αποστολής του από το Υπουργείο Δικαιοσύνης προς την υπηρεσία παραλαβής στην Κύπρο».

15. Βλ. ΑΠ 1207/2010, ΕλλΔνη 2011, 1023 = ΝΟΜΟΣ: «...όσον αφορά την απολειπόμενη εκ των κληρονόμων του αποβιώσαντος αναιρεσιβλήτου ... που έχει γνωστή διαμονή στην Κύπρο, ακριβές αντίγραφο της κρινόμενης αίτησης αναιρέσης ... καθώς και κλήση προς συζήτηση επιδόθηκε, ..., στις 4-12-2009 στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου..., καθώς και στην ίδια ... στις 8-2-2010 ..., δηλαδή λιγότερο από τουλάχιστον ενενήντα ημέρες, όπως ορίζεται στη διάταξη του άρθρου 568 παρ. 4 εδ. α' ΚΠολΔ. Επομένως, ... ανεξάρτητα από το ότι η επίδοση στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου έγινε στις 4-12-2009, αφού η περιέλευση προς την άνω αναιρεσιβλήτο του εισαγωγικού δικογράφου της αίτησης αναιρέσης ... έγινε στις 8-2-2010, δηλαδή λιγότερο από ενενήντα ημέρες πριν από τη δικάσιμο της 8-3-2010, η κλήτευσή της δεν είναι εμπρόθεσμη και γι' αυτό πρέπει να κηρυχθεί απαράδεκτη η συζήτηση...». Βλ. και ΑΠ 217/2012, www.areiospagos.gr: «...από την ... έκθεση επιδόσεως... προκύπτει, ότι κευρωμένο αντίγραφο της προσβαλλομένης ... αποφάσεως του Εφετείου Θεσσαλονίκης για τον γνωστής διαμονής αναιρεσιβλήτο Ν. Γ., κάτοικο εξωτερικού..., επεδόθη στον Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης. Περαιτέρω, από α) την από 17.8.2004 ένορκη δήλωση επιδόσεως του δικαστικού επιδότη του Επαρχιακού Δικαστηρίου της Λευκωσίας, β) το από 7.9.2004 πιστοποιητικό επίδοσης δικογράφων του εξωτερικού του Βοηθού Αρχιπρωτοκollητού του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, γ) το με ιδίαν ημερομηνίαν έγγραφο του αμέσως ανωτέρω Βοηθού Αρχιπρωτοκollητού προς τον Γενικόν Διευθυντήν του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως, δ) την από 4.6.2004 έκθεση του δικαστικού επιμελητού..., περί επιδόσεως στην Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης αντιγράφου της προσβαλλομένης ...αποφάσεως του Εφετείου Θεσσαλονίκης για τον διαμένοντα στην Λευκωσία Κύπρου αναιρεσιβλήτο, επί της

οποίας (εκθέσεως επιδόσεως) υπάρχουν χειρόγραφη η ένδειξη "Ελάβον αντίγραφο 13.8.04 προσωπικά" και η υπογραφή του αναιρεσιβλήτου, και ε) το ... έγγραφο του Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως της Κυπριακής Δημοκρατίας προς το Προξενείο της Ελλάδος, ως και το ... έγγραφο του Ελληνικού Προξενείου στην Κύπρο προς τον Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης με τα οποία βεβαιώνεται η επίδοση της ως άνω αποφάσεως του Εφετείου Θεσσαλονίκης στον αναιρεσιβλήτο, προκύπτει, ότι κευρωμένο αντίγραφο της ...αποφάσεως του Εφετείου Θεσσαλονίκης,...επεδόθη πράγματι στον ίδιο τον αναιρεσιβλήτο, κάτοικον Λευκωσίας και γνωστής διαμονής, την 13ην Αυγούστου 2004, κατά τον διαγραφόμενον από την νομοθεσία της Κύπρου τύπο και σύμφωνα με τα ισχύοντα κατά τον χρόνον εκείνον α) άρθρο 5§2 της από 5.3.1984 συμβάσεως νομικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος και Κύπρου ... και β) άρθρο 25 της Συμβάσεως της Χάγης. Τέλος, ... προκύπτει, ότι η εν λόγω αίτηση κατετέθη στην Γραμματεία του Εφετείου την 23.6.2006, ήτοι σε χρόνον κείμενον πολύ πέραν της 90ημέρου προθεσμίας του άρθρου 564§2 Κ.Πολ.Δ. και ειδικότερα κατετέθη μετά πάροdon 1 έτους, 10 μηνών και 10 ημερών από της κατά τα άνω πραγματικής επιδόσεως της αποφάσεως του Εφετείου στον αναιρεσιβλήτο. Επομένως, ...η κρινόμενη αίτηση αναιρέσεως είναι εκπρόθεσμη και πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη». Προφανές είναι ότι δεν λήφθηκε υπόψη ο καν. 1348/2000.

16. ΑΠ 1271/2012, www.areiospagos.gr: «...η υπό κρίση αίτηση για ανáιρεση της... απόφασης του Εφετείου Αθηνών, καθώς και οι από 5.7.2011 πρόσθετοι λόγοι αναιρέσης, προσδιορίστηκαν να συζητηθούν αρχικά κατά τη δικάσιμο της 2.4.2012, κατά την οποία, με επιμέλεια της αναιρεσιβλήτου, ... κλήθηκε να παραστεί και η πρώτη των αναιρεσιβλήτων εταιρεία με την επωνυμία ..., που εδρεύει στη Λευκωσία της Κύπρου. Προς το σκοπό αυτό η αναιρεσιβλήτου, ... επέδωσε εμπρόθεσμα κατά το άρθρ. 568§4 ΚΠολΔ και νομότυπα κατά τις διατυπώσεις του κυπριακού δικαίου, που είναι κατά τα λοιπά εφαρμοστέο σύμφωνα με τα άρθρ. 1§1, 15 και 20§1 του Κανονισμού (ΕΚ) 1393/13.11.2007 ..., ακριβές αντίγραφο τόσο του δικογράφου της αίτησης αναιρέσης όσο και των πρόσθετων λόγων αναιρέσης με προσδιορισμένο χρόνο συζήτησής τους ...την παραπάνω δικάσιμο της 2.4.2012. Κατά τη δικάσιμο αυτή, κατά την οποία δεν παρέστη η πρώτη αναιρεσιβλήτη, η υπόθεση με αίτημα του πληρεξούσιου δικηγόρου της αναιρεσιβλήτου αναβλήθηκε για την αναφερόμενη στην αρχή της παρούσας απόφασης δικάσιμο της 21.5.2012... Όφειλε λοιπόν, κατά τα προεκτεθέντα, να παραστεί η πρώτη αναιρεσιβλήτη κατά την εν λόγω δικάσιμο χωρίς άλλη κλήση, όμως δεν παρέστη..., γι' αυτό πρέπει να δικασθεί ερήμην, αλλά να προχωρήσει η συζήτηση σαν να ήταν και αυτή παρούσα (άρθρ. 576§2 ΚΠολΔ σε συνδυασμό με άρθρ. 19§1 του ως άνω Ευρωπαϊκού Κανονισμού)». Το ίδιο ισχύει ασφαλώς και όταν παραστάθηκε για την εναγόμενη δικηγόρος, υποβάλλοντας αίτημα αναβολής, ΜονΠρΘεσ 24066/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. και ΜονΠρΘεσ 33992/2008, αδημ.

17. ΜονΠρΘεσ 30194/2010, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. ειδικότερα ΠολΠρΑθ 3516/203, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «... φέρεται προς συζήτηση με την από 7-12-2001 κλήση της ενάγουσας ... η από 23-1-1995 αγωγή της ..., η συζήτηση της οποίας κριθίκε

απαράδεκτη ελλείψει νομίμου κλητευσής των εναγομένων, δυνάμει των υπ' αριθμών 11127/1995 και 9614/1996 αποφάσεων αυτού του Δικαστηρίου, που εκδόθηκαν ερήμην των εναγομένων. ...η ενάγουσα-καλούσα που επισπεύδει την συζήτηση να μην επέδωσε στους εναγομένους την ως άνω κλήση της, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 134 του ΚΠολΔ ... περαιτέρω δε όμως δεν αποδεικνύεται...η προς τους εναγομένους επίδοση αντιγράφου της κρινόμενης αγωγής...».

18. ΠολΠρΑθ 7268/2007, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...η προσεπικαλούμενη εταιρεία ...που εδρεύει στη Λεμεσό Κύπρου, δεν παραστάθηκε κατά την εκφώνηση της υπόθεσης. Από την ... έκθεση επιδόσεως ... αποδεικνύεται, ότι ακριβές αντίγραφο της κρινόμενης προσεπικλήσης και κλήσης προς συζήτηση αυτής κατά τη δικάσιμο της 19.1.2006, κατά την οποία η υπόθεση αναβλήθηκε για τη δικάσιμο που αναφέρεται στην αρχή της απόφασης αυτής, επιδόθηκε, με επιμέλεια του προσεπικαλούντος Ν.Π.Δ.Δ., στο δικηγόρο Αθηνών Π. Σ., ως αντίκλητο της προσεπικαλούμενης εταιρείας. Το προσεπικαλούν Ν.Π.Δ.Δ., όμως, δεν αποδεικνύει με κάποιον από τους προαναφερόμενους νόμιμους τρόπους την επικαλούμενη από αυτό ιδιότητα του ανωτέρω φυσικού προσώπου ως αντικλήτου σε τούτη τη δίκη της προσεπικαλούμενης εταιρείας. Επομένως, η επίδοση αυτή προς πρόσωπο που δεν έχει την ιδιότητα του αντικλήτου του απολειπόμενου διαδικίου είναι ανυπόστατη».

19. ΕιρΘεσ 2844/2008, Αρμ 2008, 1569: «...η εναγόμενη Κυπριακή εταιρεία δεν εμφανίστηκε όταν εκφωνήθηκε η υπόθεση. Η ενάγουσα, επικαλούμενη τη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 1 καν. 1348/2000, ισχυρίζεται ότι επέδωσε ταχυδρομικώς την αγωγή στην εναγομένη και προς απόδειξη της επικαλούμενης ως άνω επιδόσεως προσκομίζει: 1) Το πρωτότυπο του αποδεικτικού παραλαβής - παράδοσης της εταιρείας ταχυδρομικών υπηρεσιών "... με αριθμό ... και ημερομηνία 13.3.2007, στο οποίο αποστολέας του φακέλου εμφανίζεται ο πληρεξούσιος δικηγόρος της ενάγουσας Α. Δ., παραλήπτρια η εναγόμενη εταιρεία που έχει την έδρα της στη Λευκωσία και έχει αναγραφεί ότι στο φάκελο περιέχεται αντίγραφο της ... αγωγής ενώπιον του Ειρηνοδίκου Θεσσαλονίκης με κλήση για συζήτηση. 2) Εμπικρωμένο αντίγραφο του αντιγράφου παράδοσης του αποδεικτικού παραλαβής - παράδοσης της άνω εταιρείας ταχυδρομικών υπηρεσιών "...", το οποίο φέρει τον αυτό αριθμό ... όπως και το προαναφερθέν έγγραφο και τα ίδια στοιχεία με αυτό ως προς τον αποστολέα, παραλήπτη και περιεχόμενο φακέλου και πρόσθετα στο κάτω μέρος του αποδεικτικού που κατά το έντυπο της άνω εταιρείας σημειώνεται η ημερομηνία και ώρα παράδοσης, φέρει σφραγίδα της εναγομένης εταιρείας "... και υπογραφή, κάτω από την οποία αναγράφονται τα στοιχεία του υπογράφοντος ως "Ν. Κ." και ημερομηνία παράδοσης την 16.3.2007. 3) Αντίγραφο του ηλεκτρονικού αρχείου που τηρεί η ως άνω εταιρεία ταχυδρομικών υπηρεσιών "...", το οποίο φέρει θεώρηση για το γνήσιο αυτού από το υποκατάστημα στην οδό ... στη Θεσσαλονίκη, περί του ότι το προαναφερθέν προς αποστολή έγγραφο ...παραλήφθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο της ενάγουσας στις 13.3.2007 και παραδόθηκε στην έδρα της εναγομένης στη Λευκωσία στον Ν. Κ. την 16.3.2007 και 4) το από 24.7.2007 δελτίο Ερευνας Εταιρείας, που κατ' εντολή της ενάγουσας πραγματοποίησε το κυπριακό δικηγορικό γραφείο

"Λ. Δ." στα αρχεία των εταιριών της Κυπριακής Δημοκρατίας, στο οποίο σημειώνεται ότι νόμιμος εκπρόσωπος της εναγομένης εταιρείας είναι ο Ν. Κ. με ημερομηνία διορισμού την 23.9.2005. Από τα ανωτέρω έγγραφα προκύπτει ότι η καλής κλητεύθηκε νομότυπα και εμπρόθεσμα σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 1 του Ε.Κ. 1348/2000, με επίδοση αντιγράφου της κρινόμενης αγωγής στο νόμιμο εκπρόσωπο της εναγομένης με συστημένο ταχυδρομείο, ...και επομένως, ... πρέπει να δικαστεί ερήμην και να προχωρήσει η συζήτηση της υπόθεσης σαν να ήταν όλοι οι διάδικοι παρόντες».

20. ΠολΠρΑθ 2501/2008, ΝοΒ 2009, 1391: «...η επίδοση τόσο της αγωγής, όσο και της κλήσης στη δεύτερη εναγομένη εταιρεία, με έδρα την Κύπρο, έγινε νόμιμα με βάση τα άρθρα 14-15 του Κανονισμού 1348/2000, με απευθείας αίτηση επίδοσης ... (βλ. αναφορικά με την αγωγή, την από 12.7.2005 έκθεση επίδοσης του ιδιώτη δικαστικού επιδότη στη Λευκωσία Κύπρου Α.Α. και αναφορικά με την κλήση την από 26.4.2007 ένορκη δήλωση επίδοσης του ίδιου ως άνω επιδότη)».

21. ΑΠ 1399/2012, ΝοΒ 2013, 753: «Σε ότι αφορά όμως τον δεύτερο απολειπόμενο αναίρεσιοντα, κάτοικο εξωτερικού (...) η αναίρεσίβλητη προσκομίζει και επικαλείται την από 7-12-2011 "Ένορκη Δήλωση Επίδοσης του Μ. Ν., Ιδιώτη Επιδότη", από την οποία όμως δεν προκύπτει ότι ακριβές αντίγραφο της κρινόμενης αίτησης αναίρεσης με πράξη ορισμού δικασίμου και κυρίως κλήση προς συζήτηση αυτής, για την παρούσα δικάσιμο επιδόθηκε νόμιμα στον γνωστής κατοικίας, κάτοικο εξωτερικού ανωτέρω αναίρεσιοντα. Και τούτο διότι, ουδόλως αναφέρονται σ' αυτήν τα προσαπαιτούμενα από τη διάταξη του άρθρου 10, σε συνδυασμό με εκείνη του άρθρου 19 παρ. 1 εδαφ. α, β και 2α, σε συνδυασμό με το Παράρτημα Α του Κανονισμού 1393/2007 στοιχεία και κυρίως ουδόλως αναφέρεται η διεύθυνση του παραλήπτη δευτέρου αναίρεσιοντος, η οποία έχει μείνει εντελώς ασυμπλήρωτη και αντ' αυτής αναφέρεται μόνον "Θυροκόλλησα στη θύρα του εναγομένου Κ. Π. ... για τον εναγόμενο". Επί πλέον ουδόλως αναφέρονται τα στοιχεία του αιτούντος την επίδοση (Όνομα, διεύθυνση κλπ), όπως καθορίζεται από το Παράρτημα Ι του Κανονισμού ούτε καθορίζεται σαφώς η προς επίδοση πράξη και κυρίως η κλήτευση του ρηθέντος διαδικίου, για να εμφανισθεί ενώπιον του Αρχείου Πάγου κατά την ορισθείσα αρμοδίως δικάσιμο, τα οποία ουδόλως αναφέρονται. Ενόψει αυτών, από το ανωτέρω έγγραφο δεν αποδεικνύεται στην προκειμένη περίπτωση ότι η ένδικη αίτηση αναίρεσης επιδόθηκε στον απολειπόμενο δεύτερο αναίρεσιοντα με τον προβλεπόμενο από τον νέο υπ' αριθμ. 1393/2007 Κανονισμό τρόπο και εντεύθεν δεν αποδεικνύεται νόμιμη κλήτευση αυτού».

22. ΠολΠρΑθ 2501/2008, ό.π.: «...στην από 12.7.2005 έκθεση επίδοσης υπάρχει παράλειψη αναφοράς σχετικά με το φυσικό πρόσωπο (ονοματεπώνυμο και ιδιότητα) προς το οποίο έγινε η παράδοση του εγγράφου, για να διαπιστωθεί αν αυτό είναι ο νόμιμος εκπρόσωπος του νομικού προσώπου ή άλλο από τα αναγραφόμενα στο άρθρο 129 ΚΠολΔ πρόσωπα δεκτικά επιδόσεως. Όμως, ..., η ως άνω παράλειψη δεν επιφέρει ακυρότητα της επιδόσεως παρά μόνο με την επικλήση και απόδειξη βλάβης του διαδικίου, γεγονός, όμως, που δεν συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση, καθόσον η δεύτερη εναγομένη ουδόλως προτείνει ή αποδεικνύει τέτοια βλάβη, που

δεν μπορεί να καλυφθεί διαφοροτικά, αλλά μόνο με την κήρυξη της ακυρότητας, επιπλέον, η τελευταία εκπροσωπήθηκε από πληρεξούσιο δικηγόρο κατά τη συζήτηση της αγωγής και προέβαλε ισχυρισμούς σχετικά με την ουσία της υποθέσεως και, επομένως, τα περί του αντιθέτου υποστηριζόμενα από τη δεύτερη εναγομένη ελέγχονται ως απορριπτέα».

23. ΑΠ 1063/2012, ΕλλΔνη 2013, 125. Επιστρέφουμε έτσι στις διατυπώσεις του άρθρου 135 ΚΠολΔ. Βλ. σχετικά και ΜονΠρΑθ 6520/2008, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...οι αιτούντες προσκομίζουν... την από 12-6-2008 ένορκη δήλωση μη επίδοσης του δικαστικού επίδοσης του Επαρχιακού Δικαστηρίου Πάφου της Κύπρου Μάριου Κ. ...στον καθ' ου η αίτηση καθόσον αυτός τυγχάνει άγνωστος στη διεύθυνση Α. Α. αριθμ. 12, στη Πάφο Κύπρου Μ. Κ. Όμως δεν επικαλούνται οι αιτούντες ότι έγινε ακολούθως επίδοση της κρινόμενης αίτησης στον καθ' ου η αίτηση ως αγνώστου διαμονής, ... ώστε ο καθ' ου η αίτηση να λάβει γνώση της υπόθεσης και να υπερασπισθεί τις θέσεις του». Η απόφαση εφάρμοσε τη ΣύμΧ 1965 αντί του καν. 1348/2000, και ανέβαλλε την εκδίκαση «εν όψει μάλιστα του ότι δεν παρήλθε χρονικό διάστημα τουλάχιστον έξι (6) μηνών από το χρόνο αποστολής της δικαστικής αυτής πράξεως».

24. Κύρωση στις 20/2/1995, θέση σε ισχύ στις 1/6/1995.

25. Κύρωση στις 21/7/2010, θέση σε ισχύ στις 1/11/2010.

26. Σε ισχύ από 2/7/2003.

27. Κύρωση στις 13/6/1986, θέση σε ισχύ από 1/10/1986.

28. Κύρωση στις 29/12/1980, θέση σε ισχύ στις 29/3/1981.

29. Σύμβαση νομικής συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας σε θέματα αστικού, οικογενειακού, εμπορικού και ποινικού δικαίου, ν. 1548/1985, ΦΕΚ Α 95/1985. Σε ισχύ από 25.8.1985, ΦΕΚ Α 141/1985.

30. Εσφαλμένη η εφαρμογή των διατάξεων του ΚΠολΔ για απόφαση διαζυγίου έτους 1994, βλ. ΜονΠρΘεσ 21623/2012, αδημ. Τον καν. 2201/2003 παρέλειψε να εφαρμόσει και η ΜονΠρΘεσ 15306/2013, αδημ., για διαζύγιο έτους 2012.

31. Βλ. σχετικά Γέσιου-Φαλτσή, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως - Η διεθνής αναγκαστική εκτέλεση (2006), § 92, αρ. 147, σελ. 977 επ.

32. Για το κείμενο των διατάξεων, βλ. Παράρτημα V.VIII. Αναλυτικά για το κεφάλαιο αυτό, βλ. Γέσιου-Φαλτσή, ό.π., § 92, αρ. 146 επ., σελ. 975 επ., και Άνθιμο, Αναγνώριση και εκτέλεση ερήμην αλλοδαπών αποφάσεων (2002), 83 επ. Ειδικά για τις διαιτητικές αποφάσεις, βλ. Βερβενιώτη, Διεθνής εμπορική διαιτησία Ι (1990), 281 επ.

33. ΜονΠρΑθ 6849/1997, ΑρχΝ 1998, 529. Το δικαστήριο δεν έλαβε υπόψη του τη διμερή σύμβαση, αν και το διαζύγιο εκδόθηκε το 1996, ενώ υπογραμμίζει ότι δεν εφαρμόζεται η Συμβρ, αν και πρώτον, ο ανωτέρω κανονισμός δεν σχετίζεται με υποθέσεις διαζυγίου, και δεύτερον, η Κύπρος κατέστη κράτος-μέλος της ΕΕ οκτώ χρόνια αργότερα.

34. ΕφΑθ 1411/1978, ΕΝαυτΔ 1979, 489, ΕφΑθ 1253/1986, ΑρχΝ 1986, 402.

35. ΕφΑθ 892/2000, ΔΙΚΟΓΡΑΦΙΑ 2001, 56. Δεν λήφθηκε υπόψη η διμερής σύμβαση, αν και η υπόθεση εντασσόταν στο πεδίο εφαρμογής της.

36. ΕφΘεσ 434/2010, Αρμ 2011, 79 = ΕΠολΔ 2011, 199, με

παρ. Άνθιμου, ΜονΠρΘεσ 26982/2010, ΕΠολΔ 2011, 335, ΜονΠρΘεσ 10697/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΜονΠρΧαλκιδικής 137/2012, αδημ. Βλ. και ΜονΠρΘεσ 21772/2013, αδημ., η οποία, αν και μνημονεύει τον καν. 44/2001, εξετάζει την αίτηση σύμφωνα με τη Συμβρ, η οποία όμως ουδέποτε ίσχυσε στις σχέσεις μας προς την Κύπρο.

37. ΜονΠρΘεσ 8272/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΜονΠρΘεσ 25683/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΜονΠρΘεσ 4476/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Ο καν. 2201/2003 εφαρμόζεται και για τις αποφάσεις που εκδόθηκαν μετά την έναρξη εφαρμογής του καν. 1347/2000, βλ. ΜονΠρΘεσ 1382/2006, αδημ., ΜονΠρΑθ 7051/2008, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΜονΠρΘεσ 4558/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

38. ΜονΠρΑθ 3499/2010, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΜονΠρΘεσ 20371/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Και στις δύο υποθέσεις ορθά δεν λήφθηκε υπόψη η ΣυμΧ 1993. Πρβλ. ΜονΠρΘεσ 10689/2010, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, η οποία για απόφαση έτους 2009 εφάρμοσε το άρθρ. 780 ΚΠολΔ. Για άλλη μια φορά εμφανίζεται το πρόβλημα εφαρμογής διμερούς σύμβασης σε υποθέσεις εκουσίας δικαιοδοσίας, καθώς και η ΕλλΚυπΣ δεν περιέχει σχετική ρύθμιση, ενώ η διάταξη του άρθρ. 29 δεν αποσαφηνίζει το τοπίο, εκτενέστερα βλ. Γέσιου-Φαλτσή, Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως - Η διεθνής αναγκαστική εκτέλεση (2006), § 92, αρ. 150, σελ. 980.

39. Εμπεριστατωμένη η ανάλυση της ΜονΠρΘεσ 37849/2008, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...στην περίπτωση που τόσο η άσκηση της αγωγής ενώπιον Δικαστηρίου του κράτους της Κύπρου, όσο και η έκδοση απόφασης επ' αυτής έλαβαν χώρα προ της 01-03-2002, για την κήρυξη της τελευταίας εκτελεστής στην Ελλάδα δεν θα τύχει εφαρμογής ο ως άνω κανονισμός (44/2001), αλλά μόνον οι σχετικές διατάξεις της «Σύμβασης νομικής συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας...»,...και μόνο σε περίπτωση ρυθμιστικού κενού οι διατάξεις του ελληνικού δικονομικού δικαίου. Στην προκειμένη περίπτωση με την υπό κρίση αίτηση, ...ζητείται να κηρυχθεί εκτελεστή στην ημεδαπή η...απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου της πόλης της Πάφου... Με το περιεχόμενο αυτό η αίτηση παραδεικνύει ασκείται ενώπιον του Δικαστηρίου τούτου, που είναι καθ' ύλην και κατά τόπον αρμόδιο να τη δικάσει κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας..., αφού...τόσο η άσκηση της αγωγής στο παραπάνω κυπριακό Δικαστήριο, όσο και η συνακόλουθη έκδοση απόφασης έλαβαν χώρα προ της 01-03-2002 (το έτος 1990 και στις 06-07-2001 αντίστοιχα), οπότε δεν τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις του παραπάνω κανονισμού [44/2001]». Πρέπει να υπογραμμιστεί πάντως, ότι ο καν. 44/2001 ισχύει στην Κύπρο από την ημερομηνία ένταξης της χώρας στην ΕΕ, και όχι από την έναρξη ισχύος του.

40. ΕφΑθ 1253/1986, ΑρχΝ 1986, 402.

41. ΕφΑθ 1411/1978, ΕΝαυτΔ 1979, 489

42. ΜονΠρΘεσ 37849/2008, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...από κανένα απολύτως στοιχείο της δικογραφίας δεν προκύπτει η αιτία της μεταξύ των διαδίκων καταχθίσεως σε δίκη ενώπιον του παραπάνω κυπριακού Δικαστηρίου διαφοράς, ώστε να δύναται τούτο το Δικαστήριο να διαγνώσει αν κατά την ελληνική νομοθεσία τα ημεδαπά Δικαστήρια δεν είναι αποκλειστικώς αρμόδια να

εκδικάσουν την υπόθεση, προϋπόθεση που πρέπει απαραίτητα να συντρέχει για να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση». Απορίας άξιο είναι γιατί το δικαστήριο ζήτησε να προσκομιστεί πιστοποιητικό και από τη γραμματεία του Ειρηνοδικείου Θεσ/νίκης. Εικάζεται ότι ζητήθηκε προς μεγαλύτερη διασφάλιση της προϋπόθεσης του άρθ. 22 ε' ΕλλΚυπΣ. Η διμερής σύμβαση προϋποθέτει όμως να μην έχει εγερθεί αγωγή στο κράτος υποδοχής. Συνεπώς, το πρόσθετο άγχος συνυποβολής πιστοποιητικού του Ειρηνοδικείου και πάλι δεν καλύπτει αυτό που πράγματι πρέπει να διαπιστωθεί. Το θέμα είναι βέβαια γνωστό, και δε χρειάζεται να επεκταθεί κανείς παρεμπιπτόντως στο πλαίσιο μιας υποσημείωσης.

43. ΜονΠρΘεσ 10697/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

44. ΜονΠρΘεσ 10697/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

45. ΜονΠρΘεσ 10697/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «αποδεικνύεται ότι...τόπος εκτέλεσης είναι η Θεσσαλονίκη, όπου έλαβε ήδη χώρα η δημοσιοποίηση στοιχείων που αφορούν την αιτούσα (πράξεις διοίκησης, σχέσεις με πελάτες της) σε δίκες μεταξύ του Μ. Κ., συνεργάτη του Ν. ΄. Φ. Μ., και της συζύγου του Ε. Α., κατοίκου Θ., και ως επίκεντρο εκκρεμών δικών υπάρχει περίπτωση περαιτέρω δημοσιοποιήσεων από την πλευρά του Ν. ΄. Φ. Μ.».

46. ΜονΠρΘεσ 25683/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

47. ΜονΠρΘεσ 4558/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

48. ΜονΠρΘεσ 25683/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Δυσκολίες παρουσιάζει η διαπίστωση του αμετάκλητου: Η ΜονΠρΘεσ 4476/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ έκρινε ότι: «Η...υπό αναγνώριση απόφαση έχει καταστεί ...«τελεσίδικη και ανέκκλητη» (βλ. την σχετική επισήμειωση στο σώμα της απόφασης) και ως εκ τούτου παράγει δεδικασμένο κατά το κυπριακό δίκαιο. Ωστόσο από κανένα έγγραφο της δικογραφίας δεν προκύπτει αν η υπό αναγνώριση απόφαση έχει καταστεί αμετάκλητη κατά το κυπριακό δίκαιο, προκειμένου να αναπτύξει και κατά το ελληνικό δίκαιο την έννομη συνέπεια της λύσης του γάμου». Αντίθετα, οι ΜονΠρΘεσ 1382/2006, αδημ., και ΜονΠρΘεσ 8272/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, αρκέστηκαν στην ανωτέρω βεβαίωση, για να αποδεχθούν τη συνδρομή του αμετάκλητου της κυπριακής απόφασης (για την ακρίβεια, η δεύτερη δεν μνημονεύει τον όρο «αμετάκλητο», αλλά δεν διαπιστώνει πρόβλημα ως προς τη δικονομική ωριμότητά της κυπριακής απόφασης για τις ανάγκες επέκτασης των εννόμων συνεπειών της στην Ελλάδα).

49. ΜονΠρΘεσ 4476/2011, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...προκύπτει ότι δεν προσκομίζεται κανένα αποδεικτικό στοιχείο για τη μη συνδρομή των προϋποθέσεων που τίθενται από την τελευταία αυτή διάταξη για τη μη αναγνώριση. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει αναγκαίο για την ασφαλή διάγνωση της υπόθεσης, να διατάξει την επανάληψη της συζήτησης της αίτησης (άρθρα 741, 254 ΚΠολΔ), με σκοπό, κατά τη νέα δικάσιμο που θα οριστεί για την υπόθεση αυτή, να προσκομιστεί ...αποδεικτικό ότι η υπό αναγνώριση απόφαση [δεν] είναι ασυμβίβαστη με απόφαση που έχει εκδοθεί προγενέστερα μεταξύ των ιδίων διαδικιών σε άλλο κράτος - μέλος ή σε τρίτο κράτος».

50. ΜονΠρΘεσ 8272/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «...επειδή ουδέν αποδεικτικό στοιχείο περί μη συνδρομής των προϋποθέσεων που

τίθενται από την τελευταία αυτή διάταξη για τη μη αναγνώριση προσκομίστηκε, ο δικάσας Δικαστής, προς διευκόλυνση της αιτούσας, στις 20-02-2009 επικοινωνήσε τηλεφωνικώς με την πληρεξουσία δικηγόρο της, από την οποία ζήτησε κατ' άρθρο 227 ΚΠολΔ να προσκομισθεί υπεύθυνη δήλωση (κατ' άρθρο 8 ν. 1599/1986) της εντολέα της περί μη άσκησης αγωγής για λύση ή ακύρωση του παραπάνω γάμου της από την ίδια ή εναντίον της (εξ όσων δύναται να γνωρίζει) σε Δικαστήριο κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή οποιουδήποτε τρίτου κράτους, το αργότερο μέχρι 03-03-2009, η δε πληρεξουσία δικηγόρος της αιτούσας υποσχέθηκε να το πράξει εμπροθέσμως, πλην δεν το έπραξε».

51. ΜονΠρΘεσ 4558/2009, ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ: «Η ως άνω απόφαση, εκδόθηκε μεν ερήμην του Γ. Ο., πλην όμως, όπως αποδεικνύεται από την κατάσταση και την διά του πληρεξουσίου δικηγόρου του παράσταση κατά τη συζήτηση της παρούσας αίτησης ..., αυτός έχει αποδεχθεί την απόφαση κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση».

52. ΜονΠρΘεσ 26982/2010, ΕΠολΔ 2011, 335 [πρόκειται για την απόφαση που εκδόθηκε κατόπιν αίτησης ανάκλησης προσωρινής διαταγής, η οποία απορρίφθηκε]. Σχετικά βλ. Γιαννόπουλο, Ασφαλιστικά μέτρα στο στάδιο κήρυξης της εκτελεστότητας κατά το άρθρο 47 § 1 Κανονισμού 44/2001. Ζητήματα από την παραπομπή της ρύθμισης στο εσωτερικό δικονομικό δίκαιο, ΕΠολΔ 2011, 339 επ.

53. ΕφΠειρ 19/1995, ΔΕΕ 1995, 1094, με κριτικές παρ. Δημολίτσα = ΕλλΔνη 1995, 1153 = ΕΕμπΔ 1995, 93 = ΕΝαυτΔ 1995, 301: «Επειδή, η προσωρινή Διαταγή του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου που επικαλείται η ενάγουσα, δεν αναγνωρίζεται από το νόμο ως τίτλος εκτελεστός στην Ελληνική Πολιτεία, εφόσον δεν κηρύχθηκε εκτελεστή με απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου κατά την οριζόμενη προς τούτο διαδικασία... Με την έννοια αυτή, η άνω προσωρινή Διαταγή δεν είναι δυνατή να αποικλείσει την εφαρμογή κανόνων της ελληνικής δημόσιας τάξης (άρθρο. 869 ΚΠολΔ), ούτε να αποστερήσει την εναγομένη από την προστασία του φυσικού της δικαστή, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν το συγκροτηθέν, κατόπιν της συμφωνίας περί διαιτησία διαιτητικό δικαστήριο».

•••••

Αντιγραφή για ιδιωτική χρήση, Υπεκφυγές και ερμηνευτικές παλινωδίες.

**Ηρωφίλη Πεχλιβανίδη, Προπτυχιακή φοιτήτρια,
Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου.**

Με αφορμή την ελληνική και ευρωπαϊκή νομολογία που αναπτύχθηκε κατ' εφαρμογή της Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού και της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ διατυπώνονται σκέψεις για ένα πιο συγκεντρωτικό πρότυπο στον τρόπο ίδρυσης και λειτουργίας των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, προκειμένου να ελκεί το πρόβλημα διπλής καταβολής του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής. Ως προς το ζήτημα της δυνατότητας αντιγραφής ενός έργου με τη βοήθεια τρίτου, αναλύονται οι ερμηνευτικές και νομολογιακές προσεγγίσεις του προβλήματος και προτείνεται η εισαγωγή στο ελληνικό δίκαιο του άρθρου 5 παρ. 2 περ. α της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ.

Στον 21ο αιώνα, όλο και συχνότερα παρατηρείται το φαινόμενο της αντιγραφής έργων πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζεται ο πολλαπλασιασμός του φαινομένου αυτού και επιδιώκεται να διατηρηθεί μια ισορροπία⁽¹⁾ μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των δημιουργών και των κατόχων συγγενικών δικαιωμάτων και αφετέρου των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των χρηστών των προστατευόμενων έργων⁽²⁾. Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η νομοθετική (μέρος Α) και νομολογιακή (μέρος Β) ρύθμιση της αντιγραφής για ιδιωτική χρήση στην Ελλάδα και την Ε.Ε. Τα δύο θέματα τα οποία μας απασχολούν αφορούν αφενός τον κίνδυνο που τίθεται για την εσωτερική αγορά από την διπλή καταβολή του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής και αφετέρου τη δυνατότητα αντιγραφής ενός έργου όχι απευθείας από τον χρήστη αλλά με τη βοήθεια τρίτου προσώπου.

Α. Το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα και την ΕΕ

Το άρθρο 2 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ εξειδικεύοντας το άρθρο 9 παρ.1 της Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού ορίζει ότι «τα κράτη μέλη παρέχουν [στους δημιουργούς και στους κατόχους συγγενικών δικαιωμάτων] το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να

απαγορεύουν την άμεση ή έμμεση προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή [των έργων τους] με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει». Ο ελληνικός νόμος 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα θεσπίζει το δικαίωμα αναπαραγωγής στο άρθρο 3 παρ.1 περ. α για τους δημιουργούς και 46 παρ. 2 περ. β για τους κατόχους συγγενικών δικαιωμάτων.

Στην παρ. 2 του άρθρου 9 της Σύμβασης της Βέρνης-Παρισιού και στο άρθρο 5 παρ. 2 περ. α και β της Οδηγίας 2001/29 ΕΚ προβλέπονται δύο εξαιρέσεις από το δικαίωμα της αναπαραγωγής. Ειδικότερα, «τα κράτη - μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς από το δικαίωμα αναπαραγωγής που προβλέπεται στο άρθρο 2 στις ακόλουθες περιπτώσεις :

α) αναπαραγωγή σε χαρτί ή ανάλογο υλικό φορέα⁽³⁾, με τη χρήση οποιουδήποτε είδους φωτογραφικής τεχνικής ή με οποιαδήποτε άλλη μέθοδο⁽⁴⁾ που επιφέρει παρόμοια αποτελέσματα, εκτός από τις παρτιτούρες, υπό τον όρο ότι οι δικαιούχοι⁽⁵⁾ λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση.

β) αναπαραγωγές σε οποιοδήποτε μέσο που πραγματοποιούνται από φυσικό πρόσωπο για ιδιωτική χρήση και για μη άμεσους ή έμμεσους εμπορικούς σκοπούς υπό τον όρο ότι οι δικαιούχοι λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση που

"επιδιώκεται να διατηρηθεί μια ισορροπία μεταξύ αφενός των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των δημιουργών και των κατόχων συγγενικών δικαιωμάτων και αφετέρου των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των χρηστών των προστατευόμενων έργων"

συνεκτιμά την εφαρμογή ή όχι των τεχνολογικών μέτρων του άρθρου 6 στο συγκεκριμένο έργο ή άλλο υλικό (άρθρο 5 παράγραφος 2 περ. α και β).

Προκύπτει ότι η εξαίρεση της ιδιωτικής αντιγραφής του άρθρου 5 παρ. 2 περ. α και β της Οδηγίας 2001/29/EK επιτρέπεται μόνο υπό την προϋπόθεση της αποζημίωσης των δικαιούχων. Ο όρος «δίκαιη αποζημίωση» αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αποζημίωση υπολογίζεται με κριτήρια α) την «πιθανή ζημία του δημιουργού» από τη συγκεκριμένη πράξη ιδιωτικής αναπαραγωγής και β) τη διατήρηση της «δέουσας ισορροπίας» μεταξύ των συμφερόντων των δικαιούχων της αποζημίωσης και των χρηστών⁽⁶⁾. «Η ασήμαντη ζημία είναι πιθανόν να μην γεννά υποχρέωση πληρωμής»⁽⁷⁾. Καταρχήν υπόχρεος προς αποζημίωση είναι ο ιδιώτης φυσικό πρόσωπο που διενεργεί την επιζήμια πράξη. Ωστόσο λόγω των πρακτικών δυσχερειών να εντοπισθούν οι ιδιώτες - χρήστες και του κινδύνου να θεωρηθεί η ζημία που προκαλούν ασήμαντη, το δικαστήριο επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίσουν για τη χρηματοδότηση της δίκαιης αποζημίωσης τέλος ιδιωτικής αντιγραφής, το οποίο καταβάλλεται από όσους διαθέτουν εξοπλισμό και υποθέματα ψηφιακής αναπαραγωγής και μετακυλιεται τελικά στους ιδιώτες-χρήστες⁽⁸⁾. Υφίσταται αμάχητο τεκμήριο ότι τα εξαρτήματα που διατίθενται σε ιδιώτες χρησιμοποιούνται προς αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση, ενώ το τεκμήριο για τα νομικά πρόσωπα και τις ενώσεις προσώπων είναι μαχητό⁽⁹⁾.

Οι παραπάνω εξαιρέσεις (υπό 2) εφαρμόζονται «σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις που δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολογήτως τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου» (άρθρο 5 παρ.5 Οδηγίας 2001/29/EK)⁽¹⁰⁾.

Αντίστοιχες διατάξεις θεσπίζονται στα άρθρα 18⁽¹¹⁾ και 28 Γ του ν. 2121/1993. Το άρθρο 18

δεν περιλαμβάνει τη ρύθμιση του άρθρου 5 παρ.2 περ. α της Οδηγίας 2001/29/EK.

B. Ερμηνευτικές δυσκολίες.

Κατά την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας προέκυψαν ερμηνευτικές δυσκολίες ως προς τα ζητήματα: 1) Της διπλής αποζημίωσης των δικαιούχων, 2) του επιτρεπτού της αναπαραγωγής με τη χρήση τρίτου προσώπου (πχ αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση από φωτοτυπικά κέντρα).

1. Ο κίνδυνος που τίθεται για την εσωτερική αγορά εξαιτίας της διπλής καταβολής του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής.

Στην υπόθεση *Stichting de Thuiskopie* το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα που απασχόλησε το ΔΕΕ αφορούσε την περίπτωση καταβολής τέλους ιδιωτικής αντιγραφής σε κράτος - μέλος διαφορετικό από εκείνο του πωλητή. Ο πωλητής (*Opus*) με έδρα τη Γερμανία δεν κατέβαλε τέλος ιδιωτικής αντιγραφής για τα υποθέματα που πωλούσε μέσω διαδικτύου σε Ολλανδούς ιδιώτες - αγοραστές ούτε στην Γερμανία, ούτε στην Ολλανδία. Η σύμβαση πώλησης συναπτόταν στην Γερμανία και η *Opus* απέστειλε τα εμπορεύματα στο όνομα και για λογαριασμό των πελατών της στις Κάτω Χώρες. Σύμφωνα με το Ολλανδικό δίκαιο εισαγωγέας στην περίπτωση αυτή θεωρείται ο ιδιώτης αγοραστής των εμπορευμάτων, ο οποίος δεν πληρώνει κατά κανόνα τέλος ιδιωτικής αντιγραφής, επειδή η ζημία είναι ασήμαντη. Το αναίρετικό δικαστήριο (*Hoge Raad der Nederlanden*) υπέβαλλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, ρωτώντας αν η εθνική ρύθμιση μπορεί να ερμηνευθεί διασταλτικά ώστε να οφείλεται από τον πωλητή (έμπορο) δίκαιη αποζημίωση σε «τουλάχιστον μία από τις χώρες που αφορά η πώληση εξ αποστάσεως». Το ΔΕΕ απήντησε καταφατικά. Συγκεκριμένα έκρινε ότι το κράτος το οποίο θεσπίζει την εξαίρεση της ιδιωτικής αντιγραφής

"λόγω των πρακτικών δυσχερειών να εντοπισθούν οι ιδιώτες - χρήστες και του κινδύνου να θεωρηθεί η ζημία που προκαλούν ασήμαντη, το δικαστήριο επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίσουν για τη χρηματοδότηση της δίκαιης αποζημίωσης τέλος ιδιωτικής αντιγραφής"

οφείλει να διασφαλίσει την πραγματική είσπραξη της αποζημίωσης, ιδιαίτερα αν η ζημία των δημιουργών γεννήθηκε εντός της επικράτειάς του. Για τον προσδιορισμό του τόπου γένεσης της ζημίας δεν έχει σημασία ο τόπος έδρας του πωλητή (σκέψεις 31 επ). Αρκεί ότι αυτός κατευθύνει με κάποιο μέσο, συνήθως το διαδίκτυο, τη δραστηριότητά του προς ένα άλλο κράτος - μέλος.

Αιολογείται ο ίδιος τρόπος εξεύρεσης του τόπου στον οποίο ο έμπορος κατευθύνει την επαγγελματική του δραστηριότητα με αυτόν του άρθρου 17 παρ.1 περ.γ του Κανονισμού 1215/2012 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις⁽¹²⁾ (Βρυξέλες Ι). Τόσο στην περίπτωση εξεύρεσης της δικαιοδοσίας όσο και στην περίπτωση του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής το ερώτημα είναι αν ο έμπορος, κατευθύνει την επαγγελματική του δραστηριότητα σε διαφορετικό κράτος-μέλος⁽¹³⁾. Εφαρμόζεται μια ενδεικτική λίστα κριτηρίων, όπως διαμορφώθηκε στην υπόθεση Pammer⁽¹⁴⁾: Τα κριτήρια αυτά είναι «η χρήση διαφορετικής γλώσσας ή διαφορετικού νομίσματος από αυτήν ή από αυτό στο οποίο χρησιμοποιείται συνήθως στο κράτος- μέλος όπου είναι εγκατεστημένος ο έμπορος και η παράλληλη δυνατότητα κρατήσεως ή επιβεβαιώσεως της κρατήσεως στη διαφορετική αυτή γλώσσα, η αναγραφή στοιχείων τηλεφωνικής επικοινωνίας συνοδευόμενη από τον κωδικό διεθνούς κλήσεως, το τίμημα για την παροχή υπηρεσιών ευρετηριάσεως στο διαδίκτυο, η χρήση ονομασίας τομέα πρώτου επιπέδου (domain name) διαφορετικής από αυτήν που αντιστοιχεί στο κράτος- μέλος εντός του οποίου είναι εγκατεστημένος ο έμπορος και η μνεία διεθνούς πελατείας αποτελούμενης από πελάτες που έχουν την κατοικία τους σε διαφορετικά κράτη - μέλη».

Η υπόθεση Amazon συνεχίζοντας το σκεπτικό της υπόθεσης Stichting de Thuiskopie το ΔΕΕ προσπαθεί να ρυθμίσει το ζήτημα της καταβολής διπλής αποζημίωσης. Κρίνει ότι ο

έμπορος, ο οποίος κατευθύνει τις επαγγελματικές του δραστηριότητες σε διαφορετικό κράτος-μέλος από το κράτος στο οποίο εδρεύει, δεν οφείλει την καταβολή τέλους ιδιωτικής αντιγραφής στο κράτος της έδρας του. Ωστόσο, εμπορική επιχείρηση δεν μπορεί να προβάλλει τον ισχυρισμό ότι έχει ήδη καταβάλλει τέλος ιδιωτικής αντιγραφής στο κράτος της έδρας της προκειμένου να αποφύγει την καταβολή τέλους ιδιωτικής αντιγραφής στο κράτος στο οποίο κατευθύνει τη δραστηριότητά της. Μπορεί μόνο να αναζητήσει το ποσό που ήδη κατέβαλε στο κράτος της έδρας της μέσω των ενδίκων βοηθημάτων που της παρέχονται κατά το εθνικό δίκαιο. Στην υπόθεση Amazon, ο γενικός εισαγγελέας Paolo Mengozzi διαπιστώνει ότι σε πολλά κράτη-μέλη δεν υπάρχουν τα απαραίτητα ένδικα βοηθήματα – ούτε τα ένδικα μέσα προκειμένου να διεκδικήσει ο παραγωγός ή ο εισαγωγέας την επιστροφή του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής⁽¹⁵⁾⁽¹⁶⁾. Ανακύπτουν επομένως προβλήματα ως προς την ένδικη διεκδίκηση της καταβολής διπλής αποζημίωσης από τους παραγωγούς.

Από τις παραπάνω σκέψεις προκύπτει ότι η διπλή καταβολή του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής οδηγεί τους παραγωγούς και τους εισαγωγείς να αποφεύγουν να πωλούν τα προϊόντα τους σε περισσότερα κράτη-μέλη. Παρά την ευρωπαϊκή εναρμόνιση των επιμέρους νομοθεσιών σχετικά με τους έμμεσους φόρους (Συνθήκη Λισαβόνας, άρθρα 28-30 και 110 επ.), δεν αποφεύγεται η διακριτική μεταχείριση εγχώριων και αλλοδαπών επιχειρήσεων. Πρόβλημα προκαλείται επιπλέον επειδή το ύψος της δίκαιης αποζημίωσης είναι διαφορετικό σε κάθε κράτος-μέλος. Ο ανταγωνισμός στρεβλώνεται με σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις για την Ένωση.

Η ιδανική λύση του προβλήματος θα έπρεπε να αναζητηθεί στην καταβολή του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής από το κράτος όπου

"ο έμπορος, ο οποίος κατευθύνει τις επαγγελματικές του δραστηριότητες σε διαφορετικό κράτος-μέλος από το κράτος στο οποίο εδρεύει, δεν οφείλει την καταβολή τέλους ιδιωτικής αντιγραφής στο κράτος της έδρας του"

εδρεύει η εμπορική επιχείρηση (το κράτος θα εισπράττει το ποσό από τους παραγωγούς και τους εισαγωγείς) σε έναν κεντρικό ευρωπαϊκό οργανισμό συλλογικής διαχείρισης. Αν η εμπορική επιχείρηση εδρεύει εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης το τέλος θα έπρεπε να καταβάλλεται την πρώτη φορά που το προϊόν εισέρχεται στην Ένωση. Ο κεντρικός ευρωπαϊκός οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, αποκεντρωμένος σε επιμέρους οργανισμούς προστασίας διαφορετικών κατηγοριών δημιουργών, θα αναλάμβανε να αποζημιώνει τους δικαιούχους και να παρακρατεί ένα μέρος της αποζημίωσης για πολιτιστικούς σκοπούς. Το ύψος της δίκαιης αποζημίωσης καθορίζεται στην περίπτωση αυτή από την Ευρωπαϊκή Ένωση και είναι κοινό για όλα τα κράτη-μέλη. Μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση του προβλήματος θα ήταν να δημιουργηθούν από τα κράτη-μέλη τα κατάλληλα ένδεια μέσα και ένδεια βοήθημα, ώστε να διεκδικείται επιτυχώς η αποζημίωση που τυχόν καταβλήθηκε αχρεωστήτως, παράλληλα πάλι με την υιοθέτηση κοινού ποσοστού ως προς το ύψος της δίκαιης αποζημίωσης.

2. Αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση όχι απευθείας από τον χρήστη αλλά με την χρήση τρίτου προσώπου που ενεργεί κατ' εντολήν του χρήστη.

Το ερώτημα εάν εμπίπτει στην έννοια της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση η αναπαραγωγή η οποία γίνεται από τρίτους (φίλους, συγγενείς, υπαλλήλους βιβλιοθήκης, ιδιοκτήτες ή υπαλλήλους φωτοτυπικών κέντρων), οι οποίοι ενεργούν κατ' εντολήν και για λογαριασμό του προσώπου που τους αναθέτει την αντιγραφή, απασχολεί για περισσότερο από μια δεκαετία τα ελληνικά δικαστήρια χωρίς ακόμη να έχει δοθεί μια οριστική απάντηση. Το ζήτημα της ανάθεσης σε τρίτο της αναπαραγωγής ενός έργου για ιδιωτική χρήση έχει απασχολήσει και το Δικαστήριο της Ε.Ε ως προδικαστικό ερώτημα

στην υπόθεση Copydan⁽¹⁷⁾. Το Δικαστήριο όμως απέφυγε να απαντήσει στο ερώτημα αυτό. Στην υπόθεση ΕφΑθ 4169/2005 ο ιδιοκτήτης ατομικής επιχείρησης βιβλιοχαρτοπωλείου καταδικάστηκε για παράβαση του νόμου 2121/1993 επειδή είχε προβεί σε φωτοτυπική αντιγραφή νομικών κυρίως βιβλίων κατόπιν εντολής των πελατών του, χωρίς την άδεια των δικαιούχων. Η απόφαση αποσαφηνίζει τις προϋποθέσεις νόμιμης αναπαραγωγής ενός έργου για ιδιωτική χρήση βάσει των άρθρων 18 και 28Γ του ν. 2121/1993. Ειδικότερα, η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση⁽¹⁸⁾ θα πρέπει:

- α) να πραγματοποιείται από το ίδιο το πρόσωπο που θα χρησιμοποιήσει το αντίγραφο και όχι από τρίτον⁽¹⁹⁾,
- β) να μην γίνεται στο πλαίσιο επιχείρησης ή υπηρεσίας ή οργανισμού (άρθρο 18 παρ. 1 in fine),
- γ) να μην εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου ή να βλάπτει τα νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών (άρθρο 28 Γ).

Χρησιμοποιώντας τις τρεις αυτές προϋποθέσεις το δικαστήριο έκρινε την αναπαραγωγή από τρίτο και συγκεκριμένα από φωτοτυπικό κέντρο ως παράνομη. Περαιτέρω, το δικαστήριο έκρινε ότι η καταβολή τέλους αντιγραφής ως εύλογη αποζημίωση προς τους κατόχους δικαιωμάτων επί των έργων δεν δίνει το δικαίωμα στο φωτοτυπικό κέντρο να φωτοτυπεί έργα άνευ αδείας των δημιουργών.

Αντίθετη είναι η πιο πρόσφατη απόφαση ΕφΑθ 4505/2014. Το δικαστήριο αναφερόμενο στις προϋποθέσεις νόμιμης αναπαραγωγής για ιδιωτική κρίση επικαλείται στην ουσία το άρθρο 5 παρ.2 εδ. β και παρ.5 της Οδηγίας 2001/29 ΕΚ: Η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση είναι νόμιμη όταν τελείται:

- α) χωρίς άμεσο ή έμμεσο εμπορικό σκοπό,
- β) υπό την προϋπόθεση ότι το αντίγραφο δεν θα αποτελέσει αντικείμενο συλλογικής ή κερδοσκοπικής χρήσης (αντιγραφή για ιδιωτική χρήση).
- γ) χωρίς να εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου ή να βλάπτει τα

"η καταβολή τέλους αντιγραφής ως εύλογη αποζημίωση προς τους κατόχους δικαιωμάτων επί των έργων δεν δίνει το δικαίωμα στο φωτοτυπικό κέντρο να φωτοτυπεί έργα άνευ αδείας των δημιουργών"

νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών, ζήτημα το οποίο κρίνεται *in concreto* σε κάθε υπόθεση⁽²⁰⁾.

Το δικαστήριο στην απόφαση αυτή κρίνει νόμιμη την αναπαραγωγή ενός έργου από τρίτο πρόσωπο και συγκεκριμένα φωτοτυπικό κέντρο υπό την προϋπόθεση ότι το τρίτο πρόσωπο λειτουργεί ως «εκτελεστικό όργανο» και περιορίζεται στη «μηχανική εκτέλεση των πράξεων αναπαραγωγής, ακολουθώντας τις εντολές του δικαιούμενου και χωρίς πρόθεση διάθεσης άλλων αντιτύπων στο κοινό»⁽²¹⁾.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν ορισμένες τελικές παρατηρήσεις:

1. Ούτε η Οδηγία 2001/29/EK ούτε ο νόμος 2121/1993 διευκρινίζει αν το φυσικό πρόσωπο που τελεί την αναπαραγωγή μπορεί να είναι ο χρήστης ή και τρίτο πρόσωπο. Υπό αυτήν την έννοια, δεν είναι πειστικός ο ισχυρισμός που προβάλλει η απόφαση ΕφΑθ 4505/2014 ότι η αναπαραγωγή ενός έργου για ιδιωτική χρήση θα πρέπει να γίνεται μόνο από τον ίδιο τον χρήστη.

2. Το άρθρο 5 παρ.2 β ορίζει ότι η αναπαραγωγή δεν θα πρέπει να γίνεται για «άμεσους ή έμμεσους εμπορικούς σκοπούς». Επίσης, το άρθρο 18 παρ. 1 ορίζει ότι «δεν αποτελεί ιδιωτική χρήση η χρήση στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ή μιας υπηρεσίας ή ενός οργανισμού».

3. Ένα φωτοτυπικό κέντρο αποτελεί επιχείρηση, η οποία εκμεταλλεύεται την εργασία των υπαλλήλων της και τα τεχνικά μέσα τα οποία διαθέτει για την απόκτηση οικονομικού οφέλους. Δεν μεταβάλλεται ο εμπορικός σκοπός της ακόμη και αν λειτουργεί κατ' εντολήν άλλου προσώπου το οποίο επωφελείται από την εξαίρεση ιδιωτικής αναπαραγωγής. Για τον λόγο αυτό δεν επιτρέπεται τα φωτοτυπικά κέντρα να αναπαράγουν έργα που προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία χωρίς άδεια των δικαιούχων.

4. Μια λύση θα ήταν τα φωτοτυπικά κέντρα να παρέχουν τα μηχανήματα αναπαραγωγής στους

ιδιώτες πελάτες τους προκειμένου να τελέσουν οι ίδιοι την αναπαραγωγή των έργων. Κάτι τέτοιο δεν θα δημιουργούσε προβλήματα, διότι στην υπόθεση Copydan κρίθηκε ότι εναπόκειται στην κρίση των κρατών-μελών να καθορίσουν αν η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση μπορεί να γίνει με τη χρήση μέσων που ανήκουν σε τρίτους και να προβλέψουν δίκαιη αποζημίωση προς τους δικαιούχους. Ωστόσο, αυτή η λύση, ειδικά στην Ελλάδα, συνεπάγεται το κλείσιμο πολλών φωτοτυπικών κέντρων τα οποία δουλεύουν σε μικρούς χώρους και τα οποία δεν θα μπορούσαν να μετατρέψουν τις επιχειρήσεις τους. Αν επιπροσθέτως στην παραπάνω λύση υποστηρίξει κανείς ότι επιτρέπεται η αναπαραγωγή ενός έργου πνευματικής ιδιοκτησίας με τη βοήθεια τρίτων – όχι επιχειρήσεων - θα προκύψει το παράδοξο να επιτρέπεται ένας ιδιώτης να αναθέσει στον υπάλληλό του να φωτοτυπήσει ένα έργο πνευματικής ιδιοκτησίας σε δικό του μηχανήμα ή σε μηχανήμα τρίτου, αλλά να θεωρείται παράνομο να επιτρέψει κανείς σε ένα φωτοτυπικό κέντρο να φωτοτυπεί βιβλία για λογαριασμό του αναθέτοντος. Και εδώ γεννάται το ερώτημα: Μήπως είναι πρακτικά ορθότερο να ενταχθεί στην ελληνική έννομη τάξη η εξαίρεση του άρθρου 5 παρ. 2 περ. α της Οδηγίας 2001/29/EK, σύμφωνα με την οποία είναι επιτρεπτή η αναπαραγωγή σε χαρτί ή ανάλογο υλικό φορέα, με τη χρήση οποιουδήποτε είδους φωτογραφικής τεχνικής ή με οποιαδήποτε άλλη μέθοδο που επιφέρει παρόμοια αποτελέσματα, εκτός από τις παρτιτούρες, υπό τον όρο ότι οι δικαιούχοι λαμβάνουν δίκαιη αποζημίωση⁽²²⁾;

Τελικά, διαβάζοντας την Ελληνική νομολογία διαπιστώνει κανείς ότι τα δικαστήρια προσπαθούν να συνδυάσουν δικαιώματα και συμφέροντα δύσκολα συμβιβάσιμα. Η νομολογία καταλήγει σε νομικά ορθόδοξες, αλλά συχνά παράδοξες ή αντιφατικές αποφάσεις. Όλο και πιο επιτακτική γίνεται η ανάγκη για αποσαφήνιση, εναρμόνιση και εξορθολογισμό των εθνικών νομοθεσιών και

"Μήπως είναι πρακτικά ορθότερο να ενταχθεί στην ελληνική έννομη τάξη η εξαίρεση του άρθρου 5 παρ. 2 περ. α της Οδηγίας 2001/29/EK, σύμφωνα με την οποία είναι επιτρεπτή η αναπαραγωγή σε χαρτί ή ανάλογο υλικό φορέα, με τη χρήση οποιουδήποτε είδους φωτογραφικής τεχνικής;"

των δικαιωμάτων των δημιουργών και των χρηστών με τον καλύτερο σχεδιασμό των κανόνων του ευρωπαϊκού δικαίου.

.....

Σημειώσεις

1. «Πρέπει να διατηρηθεί μια ισορροπία περί τα δικαιώματα και τα συμφέροντα μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δικαιούχων (περιουσιακά και ηθικά) ... και των χρηστών (δικαίωμα στην πληροφόρηση και στην ελεύθερη διακίνηση των ιδεών)». Αιτιολογική σκέψη 31 της Οδηγίας 2001/29/EK.
2. Η Κύπρος είναι μάλλον το μοναδικό κράτος-μέλος όπου δεν προβλέπεται το ύψος της δίκαιης αποζημίωσης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι είτε η Κύπρος δεν έχει θεσπίσει στην πραγματικότητα εξαίρεση από το δικαίωμα αναπαραγωγής ή ότι παραβιάζει την Οδηγία 2001/29/EK διότι δεν αποζημιώνεται ο δικαιούχος. Στη δεύτερη περίπτωση δεν υπάρχει ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων και των δικαιωμάτων των δημιουργών και των χρηστών των προστατευόμενων έργων. Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κυπριακή νομολογία πάνω στο θέμα αυτό.
3. «Ανάλογοι υλικοί φορείς» με το χαρτί είναι όλα τα αναλογικά υποθέματα, δηλαδή τα υποθέματα πάνω στα οποία το έργο αναπαρίσταται με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να ερμηνευθεί με τις ανθρώπινες αισθήσεις, χωρίς να χρειάζεται να το διαβάσει πρώτα κάποιος υπολογιστής.
4. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα την αναλογική αναπαραστάση του έργου. «Στο μέτρο που εξασφαλίζεται η αναλογική αναπαραστάση του έργου, υπό τον έλεγχο του ίδιου προσώπου, ο αριθμός των πράξεων ή το είδος της τεχνικής που χρησιμοποιούνται κατά τη διαδικασία της αναπαραγωγής δεν έχουν σημασία» (σκέψεις 67-70 υποθέσεων C-457/11 έως C-460/11 στο εξής υπόθεση V G Wort). Προκύπτει ότι το άρθρο 5 παρ.2 περ. α καλύπτει την αντιγραφή από αναλογικό σε αναλογικό υλικό φορέα ενδεχομένως με την ενδιάμεση παρεμβολή κάποιου σταδίου ψηφιακού φορέα αλλά δεν καλύπτει την αντιγραφή από ψηφιακό φορέα σε αναλογικό.
5. Η ECS (European Copyright Society), συμφωνεί με την άποψη του γενικού εισαγγελέα Pedro Cruz Villalón στην υπόθεση C-572/13 (Hewlett-Packard Belgium SPRL v. Reprobel SCRL), ότι μέρος της δίκαιης αποζημίωσης του άρθρου 5 παρ. 2 περ. α και β της Οδηγίας 2001/29/EK, δεν μπορεί να δοθεί απευθείας στους εκδότες διότι 1) δεν συγκαταλέγονται μεταξύ των δικαιούχων του άρθρου 2 της Οδηγίας 3001/29/EK και 2) η παροχή μέρους της δίκαιης αποζημίωσης στους εκδότες δεν ωφελεί έστω και έμμεσα τους δικαιούχους (απορρίπτεται η αναλογική εφαρμογή της σκέψης 53 της υπόθεσης Amazon, σχετικά με την παροχή μέρους της δίκαιης αποζημίωσης για κοινωνικούς και οικονομικούς σκοπούς, οι οποίοι κρίνεται ότι ωφελούν έμμεσα τους δικαιούχους). Ο γενικός εισαγγελέας θεωρεί ότι η Οδηγία 2001/29/EK, δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν συγκεκριμένες αποζημιώσεις προς όφελος των εκδοτών υπό την προϋπόθεση ότι δεν βλάπτεται το δικαίωμα των δημιουργών στη δίκαιη αποζημίωση. Παρόλα αυτά η ECS ορθώς υποστηρίζει ότι μακροπρόθεσμα τέτοιες νομοθετικές επιλογές των κρατών μελών θα προκαλέσουν διακρίσεις εντός της εσωτερικής αγοράς και θα καταστήσουν το ευρωπαϊκό δίκαιο πολύ περίπλοκο. Ακόμη, σε κάθε περίπτωση παραβιάζονται τα συμφέροντα των δικαιούχων διότι η δίκαιη αποζημίωση απορρέει από τον βαθμό ζημίας που προκαλείται από την αντιγραφή. Η ECS προτρέπει το ΔΕΕ να χρησιμοποιήσει την νομολογία της υπόθεσης Luksan (C-277/10) προκειμένου να απορρίψει το δεύτερο σκέλος της πρότασης του γενικού εισαγγελέα. Βλ. European Copyright Society, Opinion on the Reference to the CJEU in Case C-572/13 Hewlett-Packard Belgium SPRL v. Reprobel SCRL, 5 September 2015, <https://drive.google.com/file/d/0B6d07lh0nNGNUHhrTUZoS5m9uOWs/view?pli=1>.
6. ΔΕΕ: C-467/08, υπόθεση Padawan, σκέψεις 30-33. Η χρηματοδότηση της δίκαιης αποζημίωσης από τους όσους διαθέτουν συσκευές και υποθέματα ψηφιακής αναπαραγωγής «συμβιβάζεται με τις επιταγές της δέουσας ισορροπίας» (δεύτερο κριτήριο υπολογισμού της αποζημίωσης) μόνο σε περίπτωση που τα εξαρτήματα

χρησιμοποιούνται για ιδιωτική αναπαραγωγή (σκέψη 52 υπόθεσης Padawan).

7. Σκέψεις 37, 39 και 43 υπόθεσης Padawan. Ο καθορισμός του ορίου κάτω από το οποίο η ζημία θεωρείται ασήμαντη εμπίπτει στο περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών (ΔΕΕ: C-463/12, υπόθεση Copydan σκέψη 61).

8. Σκέψεις 44 επ. υπόθεσης Padawan και ΔΕΕ:C-462/09 υπόθεση Stichting de Thuis kopie σκέψεις 18 επ.

9. Σκέψεις 53-54 υπόθεσης Padawan και σκέψη 55 υπόθεσης Copydan. Σε περίπτωση που κράτος μέλος δεν χρησιμοποιεί τα εν λόγω τεκμήρια αλλά επιβάλλει τέλος ιδιωτικής αντιγραφής αδιακρίτως σε όσους διαθέτουν εξαρτήματα αναπαραγωγής, η ρύθμιση αυτή αντίκειται στο άρθρο 5 παρ.2 περ. β της Οδηγίας 2001/29/EK, εκτός αν: 1) είναι δύσκολο να εντοπιστούν οι ιδιώτες χρήστες 2) προβλέπεται παράλληλα και ένα ουσιαστικό δικαίωμα επιστροφής του τέλους (σκέψεις 31 επ υπόθεσης C-521/11, στο εξής υπόθεση Amazon) 3) οι υπόχρεοι καταβολής του τέλους απαλλάσσονται από την καταβολή του εάν αποδεικνύουν ότι πωλούν τις συσκευές σε «μη φυσικά πρόσωπα για σκοπούς ξένους προς την ιδιωτική αντιγραφή». (σκέψη 55 υπόθεσης Copydan).

10. Άρθρο 28Γ ν. 2121/1993: «Οι περιορισμοί που προβλέπονται στο τέταρτο κεφάλαιο του ν.2121/1993 εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου (βλ. και άρθρο 5 παρ. 5 Οδηγίας 2001/29).

11. Ακολουθώντας την ευρωπαϊκή νομολογία το άρθρο 18 του ν.2121/1993 προσθέτει το στοιχείο ότι το έργο που αναπαράγεται για ιδιωτική χρήση θα πρέπει να έχει νομίμως δημοσιευθεί στο κοινό. Η αναπαραγωγή έργων για ιδιωτική χρήση, τα οποία δεν έχουν νομίμως δημοσιευθεί θεωρείται παράνομη.

12. Πρώην Κανονισμός 44/2001. Τα άρθρα 17 επ. του Κανονισμού 1215/2012 αφορούν τις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές.

13. Σκέψη 50 υπόθεσης Stichting de Thuis kopie.

14. ΔΕΕ: C-585/08 και C-144/09, (υπόθεση Pammer), σκέψεις 93, 94. Στην υπόθεση Pammer τονίζεται ότι «δεν αρκεί απλώς η εντός του κράτους μέλους κατοικίας του καταναλωτή δυνατότητα προσβάσεως στον ιστότοπο του εμπόρου ή στον ιστότοπο του ενδιαμέσου του. Το ίδιο ισχύει και για την αναγραφή ηλεκτρονικής διεύθυνσεως ή άλλων

στοιχείων επικοινωνίας καθώς και για τη χρήση της γλώσσας ή του νομίσματος που χρησιμοποιούνται συνήθως στο κράτος μέλος εντός του οποίου είναι εγκατεστημένος ο έμπορος».

15. Υπόθεση Amazon, σκέψεις 64 και 65. Στην ίδια υπόθεση σκέψη 90 των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα.

16. Στην πραγματικότητα πρόκειται για έμμεσο φόρο υπέρ τρίτου, ο οποίος επιβάλλεται κατά την κυκλοφορία του αγαθού εντός του κράτους-μέλους (φόρος κατανάλωσης). Το «τέλος» ιδιωτικής αντιγραφής καταβάλλεται από τους παραγωγούς ή και τους εισαγωγείς προς τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης (ν.π.ι.δ) με σκοπό την εύλογη αμοιβή των κατόχων πνευματικών δικαιωμάτων και την πολιτισμική καλλιέργεια του κοινωνικού συνόλου. Δεν δίδεται στους παραγωγούς και τους εισαγωγείς κάποιο ειδικό αντάλλαγμα (απόλαυση δημόσιας υπηρεσίας ή κατασκευή, συντήρηση, λειτουργία ενός δημόσιου έργου) ως αντιπαροχή για την καταβολή του τέλους. Αντίθετα, το «τέλος» εκπληρώνει σκοπούς κοινωνικής πολιτικής. Σημαντικό είναι επίσης ότι το ποσοστό εύλογης αμοιβής καθορίζεται από το άρθρο 18 του ν.2121/1993.

17. Ερώτημα 1 περίπτωση ε: «Είναι συμβατός με την οδηγία 2001/20/EK εθνικός νόμος ο οποίος προβλέπει την αποζημίωση των δικαιούχων σε περίπτωση αναπαραγωγής έργου από DVD, CD-ROM συσκευή ανάγνωσης MP3, ηλεκτρονικό υπολογιστή ή άλλη παρόμοια συσκευή τρίτου;» Το ΔΕΕ θεωρεί ότι η οδηγία δεν παρέχει συγκεκριμένη κατεύθυνση για το θέμα αυτό και επομένως εναπόκειται στην κρίση των κρατών μελών να καθορίσουν 1) αν η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση μπορεί να γίνει με τη χρήση μέσων που ανήκουν σε τρίτο και 2) να προβλέψει ανάλογη αποζημίωση προς τους δικαιούχους. Από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Pedro Cruz Villalón προκύπτει ότι η Επιτροπή υποστήριζε ότι το υποερώτημα αυτό αφορούσε την κατάσταση κατά την οποία πρόσωπο αναθέτει με εξουσιοδότηση σε τρίτο την αναπαραγωγή, για ίδιο λογαριασμό προστατευόμενων έργων για ιδιωτική χρήση. Το δικαστήριο όμως αποφεύγει να απαντήσει στο ερώτημα αυτό (σκέψη 87 του γενικού εισαγγελέα).

18. Το άρθρο 3 παρ. 2 του ν. 2121/1993 «Δημόσια θεωρείται κάθε χρήση ή εκτέλεση ή παρουσίαση του έργου, που κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στο ίδιο ή σε

διαφορετικούς χώρους». Το άρθρο 18 παρ. 1 in fine ορίζει ότι: «Δεν αποτελεί ιδιωτική χρήση η χρήση στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ή μιας υπηρεσίας ή ενός οργανισμού». Η έννοια του κοινού διαμορφώνεται από το ΔΕΕ στις αποφάσεις C-136/09(Οργανισμός Συλλογικής διαχείρισης δημιουργών θεατρικών και οπτικοακουστικών έργων), C-403/08 (Football Association Premier League and Others), C-135/10(SCF), C-162/10(Phonographic Performance, Ireland), C-607/11(ITV Broadcasting and Others), C-466/12(Svensson and Others), ως μια μεγάλη ομάδα μη συγκεκριμένων ατόμων, τα οποία αποκτούν πρόσβαση σε κάποιο προστατευόμενο έργο σε κάποια χρονική περίοδο. Εξ αντιδιαστολής από τα παραπάνω οριοθετείται η έννοια της ιδιωτικής αναπαραγωγής ως κάθε αναπαραγωγή που γίνεται από τον ίδιο το χρήστη ή από πρόσωπα μέσα στο στενό κύκλο της οικογένειας και του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος, ανεξαρτήτως αν τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται σε ίδιο ή διαφορετικούς χώρους.

19. Κατά μία άποψη, η αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση θα πρέπει να γίνεται από τον ίδιο τον χρήστη. Αυτό προκύπτει από την εισηγητική έκθεση του νόμου 2121/1993 και από το άρθρο 18 παρ.1 του ιδίου νόμου. Βλ. ΧρΙΔ Ε/2005, Δ. Καλλινίκου, Φωτοτυπική αναπαραγωγή ολόκληρου βιβλίου από φωτοτυπικά κέντρα χωρίς άδεια των δικαιούχων, σ.289 επ. Σύμφωνα με την αντίθετη άποψη, πουθενά ο νόμος δεν επιτάσσει ή απαγορεύει η αντιγραφή να γίνεται από τον ίδιο τον χρήστη. «Το αντίθετο θα σήμαινε ότι κάθε χρήστης θα απαιτείτο να έχει στη διάθεση του αντιγραφικά μηχανήματα...» Η άποψη αυτή, «θα κατέληγε σε επικίνδυνο περιορισμό της ελευθερίας αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση και θα αντίβαινε στο αρ. 9 παρ. 2 της ΔΣ Βέρνης», που καθιερώνει εξαιρέσεις από τα δικαιώματα του δημιουργού. Βλ. ΕΕμπΔ 2002, Μιχ. –Θεοδ. Δ. Μαρίνος, Προβλήματα πνευματικής ιδιοκτησίας από την αναπαραγωγή μέσω φωτοτυπικών κέντρων, σ.465 - 466.

20. Στη συγκεκριμένη υπόθεση το δικαστήριο κρίνει ότι δεν πλήττεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου ούτε βλάπτονται τα νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών. Το δικαστήριο δεν εξηγεί περαιτέρω την κρίση του.

21. Βλ. ΧρΙΔ Ε/2014 Φωτοτυπική αναπαραγωγή βιβλίου για ιδιωτική χρήση με τη μεσολάβηση τρίτου (σχολιασμός της απόφασης ΕφΑθ 4505/2014 από την Δ. Καλλινίκου) σ. 756 επ.

22. Σε περίπτωση που το τέλος ιδιωτικής αντιγραφής δεν κριθεί αρκετό για τη δίκαιη

αποζημίωση, προτείνεται από μέρος της θεωρίας μια δεύτερη λύση. Οι δημιουργοί θα λάμβαναν δίκαιη αποζημίωση αν για παράδειγμα τα μηχανήματα αντιγραφής ήταν προγραμματισμένα να διαβάζουν ένα bar-code ενσωματωμένο στο έργο προς αναπαραγωγή και να υπολογίζουν το ύψος της αποζημίωσης, το οποίο θα καταβάλλεται από τον επιχειρηματία (πχ φωτοτυπικό κέντρο) στον οργανισμό συλλογικής διαχείρισης. Βλ. Πολυζωγόπουλος Κ., Πνευματική Ιδιοκτησία και φωτοτυπία, ΝοΒ 1983, σ. 1130 επ.

· · · · ·

Οικονομική κρίση και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

Η σημασία κύρωσης από την Ελλάδα του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη

**Γεώργιος Μανίκας, Προπτυχιακός φοιτητής,
Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου.**

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, όπως αναθεωρήθηκε το 1996, θεωρείται ο πιο ολοκληρωμένος μηχανισμός του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων και το δεύτερο σε σημασία, μετά την Ε.Σ.Δ.Α., διεθνές νομοθετικό κείμενο για τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κύρωσή του από την Ελλάδα, μέσα στις δεδομένες συνθήκες κρίσης, συνιστά ζήτημα με κεφαλαιώδη σημασία για την αποτροπή περαιτέρω κοινωνικών αδικιών σε βάρος των πολιτών της, ενόψει της εφαρμογής και του τρίτου μνημονίου, δεδομένου ότι οι διατάξεις του, με βάση το Σύνταγμα (άρθρο 25 παρ. 1 και 2), θα έχουν υπερεθνική ισχύ. Το άρθρο αυτό αναφέρεται στη γενικότερη φιλοσοφία και τις τροποποιήσεις του Α.Ε.Κ.Χ., καθώς και στην επίδρασή του στην ελληνική έννομη τάξη με αφορμή το νομοσχέδιο του 2015 του Υπουργείου Εργασίας για τη «Κύρωση του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη».

I. Η νομική σημασία των κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν στην Ελλάδα της κρίσης

Η κοινωνική κατάσταση στη Ελλάδα⁽¹⁾, όπως έχει διαμορφωθεί τα τελευταία τουλάχιστον, πέντε χρόνια, έχει σημασία όχι μόνο οικονομική και πολιτική, αλλά και νομική, δεδομένου ότι συνδέεται με τα «Μνημόνια»⁽²⁾ και τα εφαρμοστικά τους μέτρα, τα οποία πλήττουν, κατά κύριο λόγο, τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ιδιαίτερα πλήττονται τα δικαιώματα που απορρέουν από το δικαίο της κοινωνικής ασφάλισης και υγείας και από το εργατικό δικαίο, με έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών και των νέων για εργασία και δημιουργία οικογένειας με αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής. Τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν στα πλαίσια των «Μνημονίων» έχουν οδηγήσει τους Έλληνες σε συνθήκες πρωτοφανούς φτώχειας και ανεργίας, αύξησης των αστέγων και αδυναμίας ακόμα επαρκούς διατροφής και προστασίας της υγείας τους. Παράλληλα, πλήττεται η πορεία ανάπτυξης της Χώρας, αφού σημαντικό μέρος του

επιστημονικού και εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού της οδηγείται στη μετανάστευση ως λύση ανάγκης. Ειδικότερα, στο πλαίσιο των «Μνημονίων» η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε στο ελληνικό κράτος να μειώσει τις κατώτατες αποδοχές και τις αποδοχές των νέων κάτω των 25 ετών, το δε, Συμβούλιο επέβαλε με τις αποφάσεις του στο ελληνικό κράτος να προβεί σε περικοπές των κατώτατων αποδοχών, ήδη με το Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής για την Ελλάδα κατά τη πρώτη αξιολόγηση τον Δεκέμβριο του 2012.

Η κοινωνική αυτή κατάσταση έχει τεράστια νομική σημασία γιατί παρέχει στοιχεία στη δικαστική αρχή της Χώρας προκειμένου να καθορίσει τα κριτήρια βάσει των οποίων κρίνεται η νομιμότητα των περιορισμών θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως, για την εφαρμογή ή όχι της αρχής της αναλογικότητας, όπως οριοθετείται τόσο στο Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ') όσο και στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο (μέσα από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τον Ευρωπαϊκό

"Ιδιαίτερα πλήττονται τα δικαιώματα που απορρέουν από το δικαίο της κοινωνικής ασφάλισης και υγείας και από το εργατικό δικαίο, με έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών και των νέων για εργασία και δημιουργία οικογένειας με αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής"

Κοινωνικό Χάρτη, τις Συνθήκες της Ε.Ε.⁽³⁾, τους Κανονισμούς και Οδηγίες κοινωνικού περιεχομένου⁽⁴⁾). Χαρακτηριστική, εν προκειμένω, είναι η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ): α) ως προς τα μέτρα του πρώτου «Μνημονίου» που κρίθηκαν συνταγματικά και σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. (Ολ.ΣτΕ 668 και 1285/2012) με την αιτιολογία ότι αυτά έχουν «αποφασισθεί υπό την πίεση όλως εξαιρετικών περιστάσεων» και επιβλήθηκαν «κατά την εκτίμηση του νομοθέτη για την άμεση αντιμετώπιση της κρίσεως» και β) ως προς τα μέτρα του δεύτερου Μνημονίου, που κρίθηκαν αντισυνταγματικά και αντίθετα με την Ε.Σ.Δ.Α., από τις αποφάσεις με αρ. 2287 και 2290/2015 Ολ.ΣτΕ με την αιτιολογία ότι θα έπρεπε να είχε γίνει προηγούμενη αλλά και μεταγενέστερη αποτίμηση των κοινωνικών επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας ως προϋπόθεση της νομιμότητάς τους. Το βάρος της απόδειξης, κατά το σκεπτικό των αποφάσεων αυτών, φέρει αυτός που ασκεί τη νομοθετική εξουσία, χωρίς δε, να γίνεται ειδική αναφορά αν οι αποφάσεις είναι σύμφωνες και με άλλες διεθνείς συνθήκες και ιδίως με τον Ε.Κ.Χ.

Στο μέτρο που η παρούσα κοινωνική κρίση, όπως βιώνεται στην Ελλάδα, επεκτείνεται ήδη και στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει σημαντική αξία η εφαρμογή των διεθνών και ευρωπαϊκών κοινωνικών Συνθηκών, οι οποίες διασφαλίζουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου - ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, εργασιακών, κοινωνικών και πολιτιστικών. Τα δικαιώματα αυτά, αναμφίβολα, είναι μεταξύ τους ενιαία και αδιαίρετα και υπό το πρίσμα αυτό πρέπει να κατοχυρώνονται και στην διεθνή και ευρωπαϊκή κοινότητα.

II. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα ανθρώπινα δικαιώματα: Η λειτουργία και η σημασία του Ευρωπαϊκού

Κοινωνικού Χάρτη (Ε.Κ.Χ.) – Η Αναθεώρησή του (Α.Ε.Κ.Χ.)

Το «Συμβούλιο της Ευρώπης»⁽⁵⁾ είναι ένας ευρύς περιφερειακός διεθνής οργανισμός, αμιγώς όμως ευρωπαϊκός. Ιδρύθηκε την 5.5.1949 από δέκα ευρωπαϊκά κράτη, με σκοπό να προωθήσει τη στενότερη συνεργασία (διακυβερνητική και κοινοβουλευτική) των μελών του, την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη και να προασπίσει τις αρχές της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Στο ενεργητικό του περιλαμβάνεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Ε.Σ.Δ.Α.)⁽⁶⁾, η οποία αποτελεί τον κώδικα ομοιόμορφης προστασίας ατομικών - πολιτικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη την οποία το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.) ερμηνεύει αυθεντικά και ενοποιητικά, διαπλάθοντας έτσι μια «κοινή ευρωπαϊκή δημόσια τάξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»⁽⁷⁾⁽⁸⁾.

Μετά από μία και πλέον δεκαετία, συγκεκριμένα το έτος 1961, το Συμβούλιο της Ευρώπης με στόχο την ολοκλήρωση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, υιοθέτησε τον Ε.Κ.Χ.

A. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Ε.Κ.Χ.) - European Social Charter (Ε.Σ.Χ.)

Ο Ε.Κ.Χ.⁽⁹⁾ είναι η δεύτερη σε σημασία, μετά την Ε.Σ.Δ.Α., Διεθνής Σύμβαση προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αποτελεί τον πιο ολοκληρωμένο μηχανισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961 και τέθηκε σε ισχύ στις 26 Φεβρουαρίου 1965.

Η υιοθέτηση του Ε.Κ.Χ. συμπληρώνει την Ε.Σ.Δ.Α., διευρύνοντας με τον τρόπο αυτό το πεδίο παρέμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης και στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα⁽¹⁰⁾.

"κρίθηκαν συνταγματικά και σύμφωνα με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. με την αιτιολογία ότι αυτά έχουν «αποφασισθεί υπό την πίεση όλως εξαιρετικών περιστάσεων» και επιβλήθηκαν «κατά την εκτίμηση του νομοθέτη για την άμεση αντιμετώπιση της κρίσεως»"

Η Ελλάδα ήταν ανάμεσα στις πρώτες χώρες που υπέγραψαν το αρχικό κείμενο του Ε.Κ.Χ., αλλά τον κύρωσε πολύ αργότερα με τον ν. 1426/1984, στον οποίο αναγράφεται ολόκληρο το κείμενο του. Μαζί με τα τρία Πρόσθετα Πρωτόκολλα, που σταδιακά κύρωσε η Ελλάδα⁽¹¹⁾, με εξαίρεση των άρθρων 5 και 6⁽¹²⁾ που δεν αποδέχθηκε, ο Ε.Κ.Χ. συνιστά Διεθνή Συνθήκη που έχει επικυρωθεί με νόμο και σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος υπερσχύει κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου⁽¹³⁾. Τούτο σημαίνει ότι όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκηση των δικαιωμάτων που ρυθμίζει ο Ε.Κ.Χ.

Ο Ε.Κ.Χ. αποτελείται από επτά ενότητες, οι οποίες είναι: α) το Προοίμιο, β) τα Μέρη Ι - V και γ) το Παράρτημα⁽¹⁴⁾ που, συνοπτικά, έχουν ως εξής:

Στο Προοίμιο τα Συμβαλλόμενα Μέρη συμφωνούν στην ανάγκη συνεργασίας ("πραγματοποίηση στενότερης ένωσης") αναφορικά με την προώθηση του κοινωνικού τομέα ("ευνόηση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου"). Ιδιαίτερως, τονίζεται η ύστατη ανάγκη προστασίας και των κοινωνικών δικαιωμάτων τα οποία δεν εξασφαλίζονται από την Ε.Σ.Δ.Α. Τέλος, τα Συμβαλλόμενα Μέρη "αποφάσισαν να καταβάλλουν από κοινού κάθε προσπάθεια για να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσης και να προωθήσουν την κοινωνική ευημερία του αγροτικού και αστικού πληθυσμού τους με τους κατάλληλους θεσμούς και τις αντίστοιχες δράσεις".

Το Μέρος Ι αναφέρεται σε δεκαενέα συγκεκριμένες αρχές και δικαιώματα τις οποίες "τα Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουν ως αντικειμενικό σκοπό της πολιτικής τους". Τα δικαιώματα και οι αρχές αυτές απευθύνονται στους τομείς της εκπαίδευσης, της κοινωνικής προστασίας και της απασχόλησης.

Το Μέρος ΙΙ, που αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα Μέρη του Ε.Κ.Χ. συγκεκριμενοποιεί σε δεκαενέα άρθρα τις υποχρεώσεις των Συμβαλλόμενων Μερών, των

δικαιωμάτων δηλαδή και αρχών, του Μέρους Ι (κάθε άρθρο αντιστοιχεί σε ένα δικαίωμα - αρχή).

Το Μέρος ΙΙΙ μνημονεύει την νομική δέσμευση - υποχρέωση των Μερών τα οποία υπογράφουν το Χάρτη. Κάθε Κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση "να θεωρήσει ότι δεσμεύεται από πέντε τουλάχιστον από τα επτά βασικά άρθρα του Μέρους ΙΙ του Χάρτη"⁽¹⁵⁾. Η ιδιαίτερη αυτή διάκριση των επτά βασικών άρθρων συγκριτικά με τα λοιπά άρθρα του Χάρτη υποδηλώνει την ιδιαίτερη σημασία που θέλει να τους προσδώσει, ως ο σκληρός πυρήνας προστασίας θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα βασικά αυτά άρθρα είναι: Δικαίωμα για εργασία (Άρθρο 1), Συνδικαλιστικό δικαίωμα (Άρθρο 5), Δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης (Άρθρο 6), Δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια (Άρθρο 12), Δικαίωμα για κοινωνική και ιατρική αντίληψη (Άρθρο 13), Δικαίωμα της οικογένειας για κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία (Άρθρο 16), Δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους για προστασία και αντίληψη (Άρθρο 19).

Το Μέρος ΙV αφορά στη συγκρότηση ενός συστήματος ελέγχου της εφαρμογής του Κοινωνικού Χάρτη. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος υποβάλλει έκθεση σχετική με την εφαρμογή των προστατευόμενων κοινωνικών δικαιωμάτων κάθε δύο έτη. Αναλυτικότερα, σε πρώτο στάδιο οι εκθέσεις εξετάζονται από μία «Επιτροπή Εμπειρογνομόνων», σε δεύτερο στάδιο οι εκθέσεις μαζί με το πόρισμα της Επιτροπής εξετάζονται από την «Υποεπιτροπή της Κυβερνητικής Κοινωνικής Επιτροπής» και σε τρίτο στάδιο τόσο η «Υποεπιτροπή» όσο και η «Συμβουλευτική Συνέλευση» κοινοποιούν τα πορίσματά τους στην Επιτροπή των Υπουργών. Η «Επιτροπή των Υπουργών», η οποία έχει και τον τελευταίο λόγο, είναι το όργανο ελέγχου της εφαρμογής των διατάξεων καθώς είναι η αρμόδια να εξετάσει εάν οι εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές εναρμονίζονται με τις διατάξεις

"Η «Επιτροπή των Υπουργών», η οποία έχει και τον τελευταίο λόγο, είναι το όργανο ελέγχου της εφαρμογής των διατάξεων"

του Ε.Κ.Χ για να απευθύνει τις αναγκαιές συστάσεις σε κάθε ένα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη.

Το Μέρος V αναφέρεται στον περιορισμό των δικαιωμάτων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπως σε περίπτωση πολέμου ή δημόσιου κινδύνου, στην σχέση του Χάρτη με το εσωτερικό δίκαιο και τις διεθνείς συμφωνίες, διατάξεις για την εδαφική εφαρμογή και τις συλλογικές συμβάσεις, την υπογραφή, επικύρωση και έναρξη ισχύος, τις τροποποιήσεις και την καταγγελία του Χάρτη στο σύνολό του ή σε ορισμένα άρθρα.

Το Παράρτημα αναφέρεται στην "έκταση του Κοινωνικού Χάρτη αναφορικά με τα προστατευόμενα πρόσωπα" και εισάγει ερμηνευτικές ρήτρες σε σχέση με συγκεκριμένα δικαιώματα του Χάρτη. Μάλιστα, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην προστασία των προσφύγων όπου "κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα παρέχει στους πρόσφυγες που περιλαμβάνονται στον ορισμό που δίνει η Σύμβαση της Γενεύης της 29 Ιουλίου 1951, σχετικά με την Κατάσταση των Προσφύγων και διαμένουν κανονικά στο έδαφός του ίση κατά το δυνατό μεταχείριση και σε κάθε περίπτωση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη για την οποία έχει δεσμευθεί με τη Σύμβαση του 1951 καθώς και με άλλες διεθνείς συμφωνίες που ισχύουν και εφαρμόζονται στους πρόσφυγες".

Β. Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Α.Ε.Κ.Χ.): η γενικότερη φιλοσοφία & οι επιμέρους αλλαγές που επιφέρει.

Ο Ε.Κ.Χ. αναθεωρήθηκε με σκοπό τον εκσυγχρονισμό του ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται στις νέες κοινωνικές ανάγκες και αντιλήψεις. Συμπληρώθηκε με 11 σημαντικά δικαιώματα⁽¹⁶⁾ και τέθηκε προς υπογραφή στις 3 Μαΐου 1996 στο Στρασβούργο, και μέχρι σήμερα έχει υπογραφεί από τα περισσότερα Συμβαλλόμενα Μέρη του Ε.Κ.Χ⁽¹⁷⁾.

Ο Αναθεωρημένος Χάρτης προσδιορίζει, περισσότερο, το ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος, ήτοι την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων που αποτελούν υποχρέωση και δέσμευση των κρατών που τον υπογράφουν να εφαρμόζουν με τις κυβερνητικές τους πολιτικές. Είναι δε, χαρακτηριστικό ότι για τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι δεσμεύσεις του Α.Ε.Κ.Χ. συμβάλλουν στη ενεργοποίηση της εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών, δεδομένου ότι η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι προσανατολισμένη στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη νομισματική ένωση χωρίς σαφείς νομικές δεσμεύσεις για όλο το φάσμα των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Οι βασικότερες μεταρρυθμίσεις του Α.Ε.Κ.Χ. του 1996 σε σύγκριση με τον Ε.Κ.Χ. του 1961 παρατηρούνται σε τρεις ενότητες:

1. Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης τροποποιεί ορισμένα δικαιώματα που περιλαμβάνονταν στο Χάρτη του 1961: α) Άρθρο 2 παρ. 3, 4, 6, 7 (το δικαίωμα σε δίκαιες συνθήκες εργασίας) β) Άρθρο 3 (το δικαίωμα σε ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας) γ) Άρθρο 7 παρ. 2, 4, 7 (το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών ατόμων στην προστασία) δ) Άρθρο 8 παρ.1 και 2 (το δικαίωμα των εργαζομένων γυναικών στην προστασία της μητρότητας) ε) Άρθρο 10 παρ.5 (το δικαίωμα στην επαγγελματική κατάρτιση) στ) Άρθρο 11 παρ.3 (το δικαίωμα στην προστασία της υγείας) ζ) Άρθρο 12 παρ.2 (το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση) η) Άρθρο 15 (το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην ανεξαρτησία, την κοινωνική ένταξη και τη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας) θ) Άρθρο 17 (το δικαίωμα των παιδιών και των νεαρών ατόμων σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία) ι) Άρθρο 19 παρ.6 και 11 (το δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους στην προστασία και τη βοήθεια).

2. Με τον αναθεωρημένο χάρτη προστατεύονται έντεκα ακόμα κοινωνικά δικαιώματα τα οποία δεν περιλαμβάνονταν στις

"Οι δεσμεύσεις του Α.Ε.Κ.Χ. συμβάλλουν στη ενεργοποίηση της εφαρμογής κοινωνικών πολιτικών, δεδομένου ότι η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι προσανατολισμένη στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και τη νομισματική ένωση χωρίς σαφείς νομικές δεσμεύσεις για όλο το φάσμα των κοινωνικών δικαιωμάτων."

προστατευτικές διατάξεις του Χάρτη του 1961. Οι παρεμβάσεις τυποποιούνται στις διατάξεις των άρθρων 20 - 31. Πιο συγκεκριμένα: Άρθρο 20 (Το δικαίωμα σε ίσες ευκαιρίες και ίση μεταχείριση σε θέματα απασχόλησης και επαγγέλματος χωρίς διάκριση που να βασίζεται στο φύλο), Άρθρο 21 (Το δικαίωμα στην ενημέρωση και τη διαβούλευση), Άρθρο 22 (Το δικαίωμα στη συμμετοχή στον καθορισμό και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και του εργασιακού περιβάλλοντος), Άρθρο 23 (Το δικαίωμα των ηλικιωμένων ατόμων στην κοινωνική προστασία), Άρθρο 24 (Το δικαίωμα στην προστασία σε περιπτώσεις λύσης της εργασιακής σχέσης), Άρθρο 25 (Το δικαίωμα των εργαζομένων στην προστασία των διεκδικήσεών τους στην περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη τους), Άρθρο 26 (Το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια κατά την εργασία), Άρθρο 27 (Το δικαίωμα των εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις στην ισότητα ευκαιριών και την ίση μεταχείριση), Άρθρο 28 (Το δικαίωμα των εκπροσώπων των εργαζομένων στην προστασία μέσα στην επιχείρηση και στις διευκολύνσεις που τους παρέχονται), Άρθρο 29 (Το δικαίωμα στην ενημέρωση και τη διαβούλευση σε διαδικασίες ομαδικών απολύσεων), Άρθρο 30 (Το δικαίωμα στην προστασία από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό), Άρθρο 31 (Το δικαίωμα στη στέγαση).

Προβλέπονται, επομένως, πρόνοιες οι οποίες τονίζουν τον δημοκρατικό χαρακτήρα που επιθυμεί να προωθήσει η Ευρώπη στα κράτη - μέλη της, τονίζοντας μεταξύ άλλων μια σειρά δικαιωμάτων που αφορούν στους μετανάστες, δίνοντας έμφαση στο πολυπολιτισμικό στοιχείο που διέπει την Ευρώπη, την ίση μεταχείριση των εργαζομένων και την ισότητα των φύλων, την προστασία των ανέργων και όσων διαβιούν κάτω από το ανεκτό όριο της φτώχειας, την δυνατότητα των διαβουλεύσεων - συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθώς και εξειδικευμένα δικαιώματα, όπως είναι το δικαίωμα των

ηλικιωμένων ατόμων στην κοινωνική προστασία.

3. Ο Α.Ε.Κ.Χ. στο Μέρος V, Άρθρο Ε εισάγει μία νέα γενική ρήτρα για την απαγόρευση των διακρίσεων, όπως εντοπίζεται στο Προοίμιο του Χάρτη. Συγκεκριμένα, τα δικαιώματα που εγγυάται ο Χάρτης πρέπει να διασφαλίζονται χωρίς καμία διάκριση λόγω «φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικότητας ή κοινωνικής προέλευσης, υγείας, σχέσης με εθνική μειονότητα, καταγωγής ή άλλης κατάστασης». Η Ελλάδα υπέγραψε τον Α.Ε.Κ.Χ. στις 3 Μαΐου 1996, αλλά δεν τον έχει κυρώσει ακόμα. Το έτος 2010 συντάχθηκε σχέδιο νόμου για την κύρωσή του πλην όμως δεν προχώρησε⁽¹⁸⁾. Πέντε χρόνια αργότερα και σε συνθήκες δραματικής οικονομικής και κοινωνικής ύφεσης, στις 13 Αυγούστου 2015, τέθηκε σε διαβούλευση νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας για τη κύρωση του Αναθεωρημένου Χάρτη⁽¹⁹⁾.

III. Η επίδραση του Αναθεωρημένου Χάρτη στην Ελληνική έννομη τάξη

Η σημασία της κύρωσης του Αναθεωρημένου Χάρτη, και μάλιστα στη δεδομένη χρονική στιγμή, συνιστά ζήτημα με κεφαλαιώδη σημασία για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα. Ο Α.Ε.Κ.Χ., όπως προαναφέρεται, προστατεύει και εγγυάται πολλά εργασιακά δικαιώματα θεμελιώδους χαρακτήρα⁽²⁰⁾, τα οποία εν μέσω της κρίσης που διέρχεται η χώρα, ενόψει των εφαρμοστικών μέτρων του τρίτου Μνημονίου, οδηγούνται στην αποδόμηση. Μία τέτοια εξέλιξη και πλήρη αποδιοργάνωση του κοινωνικού κράτους, μπορεί να εμποδιστεί σε μεγάλο βαθμό με τη κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. και την ουσιαστική εφαρμογή του στο εσωτερικό και στη νομολογία των δικαστηρίων. Τούτο, καθόσον ο Α.Ε.Κ.Χ. από κοινού με την Ε.Σ.Δ.Α., αποτελούν νομικώς δεσμευτικά κείμενα⁽²¹⁾ με υπερεθνική ισχύ⁽²²⁾ για την προστασία των ενιαίων και αλληλοεξαρτώμενων

"Η σημασία της κύρωσης του Αναθεωρημένου Χάρτη, και μάλιστα στη δεδομένη χρονική στιγμή, συνιστά ζήτημα με κεφαλαιώδη σημασία για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα"

ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, εργασιακών, κοινωνικών, πολιτιστικών) και παράγουν αγωγήματα δικαιώματα, όχι μόνο στις σχέσεις κράτους - πολίτη, αλλά και μεταξύ ιδιωτών.

Πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί ότι η ελληνική έννομη τάξη προστατεύει νομικά τα βασικά κοινωνικά δικαιώματα με τις διατάξεις του Συντάγματος (άρθρα 4 έως 25, αλλά ιδίως άρθ. 21, 22 και 23) και με τη νομοθεσία, ιδίως το εργατικό δίκαιο και το δίκαιο κοινωνικής ασφάλισης. Οι γενικές ρυθμίσεις του Ε.Κ.Χ. που είχαν ήδη κυρωθεί νομοθετικά με τον ν. 1426/1984 και οι αναθεωρημένες ρυθμίσεις του Α.Ε.Κ.Χ. επικαλύπτονται ουσιαστικά από το ισχύον δίκαιο με περιορισμένες αποκλίσεις. Παρ' όλα αυτά, η κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί θετικό βήμα κοινωνικής προόδου, αποτρέπει περαιτέρω υποβάθμιση του κοινωνικού κράτους και διασφαλίζει τη συνεκτικότητα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων⁽²³⁾.

Παρότι αμφισβητείται έντονα από πολλούς μια προοπτική διεξόδου από την οικονομική και πολιτική κρίση που πλήττει την Ελλάδα, αλλά και ευρύτερα τις χώρες της Ευρώπης, η κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. και η εφαρμογή του στην εθνική έννομη τάξη συμβάλλει στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων απέναντι στους σκληρούς κανόνες της αγοράς που έχουν επιβληθεί χωρίς αντίστοιχη λήψη μέτρων περιορισμού τους και έχουν παρακάμψει την λειτουργία του κοινωνικού κράτους και γενικότερα το ευρωπαϊκό κοινωνικό κεκτημένο.

Η αμφισβήτηση αυτή εντοπίζεται στο γεγονός ότι η Χώρα έχει ενταχθεί στο «μηχανισμό στήριξης» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και για το λόγο αυτό ψηφίστηκαν τα «Μνημόνια» και οι εφαρμοστικοί τους νόμοι, έχει δε, αναλάβει δεσμεύσεις για την αναθεώρηση της νομοθεσίας της, ιδίως ως προς την

απασχόληση, την κοινωνική ασφάλιση, την φορολόγηση, με δυσμενή επίδραση στα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών, στην ομαλή λειτουργία του κοινοβουλίου και του κράτους δικαίου. Οι νομικές αυτές δεσμεύσεις εμφανώς αντιφάσκουν όχι μόνο με τον Ε.Κ.Χ. αλλά και με τον Α.Ε.Κ.Χ.⁽²⁴⁾, καθώς και με το «κοινωνικό κεκτημένο» που από ετών διασφάλιζε η εθνική μας νομοθεσία στο πλαίσιο του Συντάγματος.

Αντί Επιλόγου

Με αυτά τα δεδομένα, καθίσταται αδήριτη η ανάγκη της θωράκισης των κοινωνικών δικαιωμάτων και είναι ευκαιρία για την Ελλάδα να κυρώσει τον Αναθεωρημένο Κοινωνικό Χάρτη, προς αποτροπή περαιτέρω κοινωνικών αδικιών σε βάρος των πολιτών της κατά την εφαρμογή του τρίτου Μνημονίου. Ο Α.Ε.Κ.Χ. αποτελεί τον πιο ολοκληρωμένο μηχανισμό στον τομέα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων⁽²⁵⁾. Με τη κύρωση των διατάξεών του, που θα έχουν, με βάση το Σύνταγμα, υπερεθνική ισχύ, θα εξοπλιστούν κυρίως τα δικαστήρια με ένα σημαντικό εργαλείο κοινωνικής δικαιοσύνης. Άλλωστε, με τη κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ., δεν υλοποιείται μόνο η συνταγματική επιταγή του άρθρου 25 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, αλλά και η διεθνής δέσμευση της Ελλάδας για την ένταξη του Α.Ε.Κ.Χ. στην έννομη τάξη της και την εφαρμογή του στο εσωτερικό της⁽²⁶⁾. Θα ήταν ευχής έργον να προχωρήσει αυτή την φορά το πρόσφατο νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας και να κυρωθεί ο Αναθεωρημένος Χάρτης από την Ελλάδα.

· · · · ·

"η κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων αποτελεί θετικό βήμα κοινωνικής προόδου, αποτρέπει περαιτέρω υποβάθμιση του κοινωνικού κράτους και διασφαλίζει τη συνεκτικότητα της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων"

Σημειώσεις

1. Λοιπές αναφορές σε «Χώρα» και «Κράτος» αφορούν στην Ελλάδα.
2. «Μνημόνια» είναι συμφωνίες - παρακολούθηματά της δανειακής σύμβασης (διεθνούς) μεταξύ της Ελλάδας και των δανειστών της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) με συμβατικές δεσμεύσεις για την λήψη μέτρων ιδίως νομοθετικών από πλευράς της ελληνικής κυβέρνησης με στόχο την οικονομική ανάκαμψη της χώρας ώστε να είναι σε θέση να εκπληρώσει τις δανειακές της υποχρεώσεις (εφαρμοστικοί νόμοι: Ν. 3845/2010, Ν. 4046/2012 και Ν. 4336/2015 των μνημονίων που υπέγραψε η Ελλάδα).
3. Από το 1957, η αρχή ότι άνδρες και γυναίκες πρέπει να λαμβάνουν ίση αμοιβή για εργασία ίσης αξίας κατοχυρώθηκε στις Συνθήκες της Ε.Ε. (σήμερα: άρθρο 157 της ΣΛΕΕ). Παράλληλα, το άρθρο 153 της ΣΛΕΕ επιτρέπει στην Ε.Ε. να δρα στον ευρύτερο τομέα των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης σε θέματα εργασίας και απασχόλησης. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 157 της ΣΛΕΕ επιτρέπει περαιτέρω τη θετική δράση για την ενίσχυση της θέσης των γυναικών. Επιπλέον, το άρθρο 19 της ΣΛΕΕ δίνει τη δυνατότητα θέσπισης νομοθεσίας για την καταπολέμηση των πάσης φύσεως διακρίσεων, περιλαμβανομένων των διακρίσεων λόγω φύλου.
(http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.10.8.html)
4. Όπως π.χ. η Οδηγία για την ισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας: 2006/54/EK
5. Δ. Παπαγιάννης, Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2007, σελ. 17 και Ε. Ρ. Σαχπενίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2011, σελ. 12
6. Η πρώτη και σημαντικότερη Συνθήκη που υπογράφηκε το 1950, μετά την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το 1948, από τον Ο.Η.Ε., η οποία αποτέλεσε και το πρότυπο της Ε.Σ.Δ.Α. (Ε. Ρ. Σαχπενίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2011, σελ. 14)
7. Σ. Ματθίας, Επίτιμος Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, «Συμμόρφωση προς τις καταδικαστικές αποφάσεις του Στρασβούργου», Ιούλιος 2009, Ομιλία στην εκδήλωση του Υπουργείου Εξωτερικών για τα 50 χρόνια του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 25 Μαΐου 2009 στο Αμφιθέατρο «Γιάννος Κρανιδιώτης».
8. Η παραβίαση από το κράτος των δικαιωμάτων και ελευθεριών που εγγυάται η Ε.Σ.Δ.Α. μπορεί να ελεγχθεί με ατομική προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. Κ. Χρυσόγονου, Η ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 2001).
9. <http://www.coe.int/T/DGHL/Monitoring/SocialCharter> και <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/035.htm>

10. Τα κοινωνικά δικαιώματα συμπληρώνουν και ενισχύουν τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα μέσα σ'ένα δημοκρατικό πολίτευμα (Προβλ. άρθρο 25 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος). Βλ. Γ. Κατρούγκαλου, Τα κοινωνικά δικαιώματα, 2006.
11. Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο κυρώθηκε με το ν. 2595/1998, με το οποίο εισάγονται τέσσερα νέα δικαιώματα: ισότητα των φύλων στην απασχόληση, το δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και στις διαβουλεύσεις, το δικαίωμα συμμετοχής στη βελτίωση των συνθηκών και του περιβάλλοντος εργασίας και το δικαίωμα των ηλικιωμένων στη κοινωνική προστασία, καθώς και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο για τις συλλογικές προσφυγές. Με το ν. 2422/1996 κυρώθηκε το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο με το οποίο βελτιώθηκε ο ελεγκτικός μηχανισμός.
12. Αφορούν στη συνδικαλιστική ελευθερία και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις.
13. Βλ. και Π. Στάγκο, «Η Ελλάδα στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη», ΕΕργΔ 2013, σελ. 130 επ.
14. Το Παράρτημα κατά το άρθρο 38 αποτελεί οργανικό τμήμα του Ε.Κ.Χ.
15. Άρθρο 20 παρ. 1 β'.
16. Βλ. Ν. Γαβαλάς, Τα νέα κοινωνικά δικαιώματα του αναθεωρημένου Χάρτη (επιμ. Ν.Αλιπράντη) Αθήνα, 2005, σελ. 105 επ.
17. Σήμερα, από τα 43 κράτη-μέλη του Ε.Κ.Χ. τα 32 έχουν κυρώσει τον αναθεωρημένο Χάρτη.
18. Επιχειρήθηκε προηγουμένως, κατ'επανάληψη, από φορείς και επιστήμονες διεθνούς κύρους, η προώθηση της κύρωσης από την Ελλάδα του Α.Ε.Κ.Χ., όπως ήταν το σεμινάριο που διοργανώθηκε το 2000 στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης με πρωτοβουλία του Καθηγητή και Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Ν. Αλιπράντη και τη συμμετοχή του Διευθυντή του Ε.Κ.Χ. Regis Brillat, το ευρωπαϊκό συνέδριο στην Αθήνα το 2004 με θέμα «Για μία διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ένα πρότυπο: Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης» (βλ. πρακτικά εκδ. Παπαζήση, 2005), το διεθνές συνέδριο με θέμα: «Τα κοινωνικά δικαιώματα σε υπερεθνικό επίπεδο ανά τον κόσμο. Προκλήσεις και προοπτικές» (εκδ. Παπαζήση, 2008), καθώς και το συνέδριο στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, όλα με πρωτοβουλία του Καθηγητή Ν. Αλιπράντη.
19. «Με νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας που τίθεται σήμερα σε διαβούλευση κυρώνεται ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης, η πληρέστερη διεθνής σύμβαση για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων», δήλωσε ο υπουργός Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Γ. Κατρούγκαλος
20. βλ. ιδίως τα άρθρα 30 και 31, που προβλέπουν ρητά αφενός δικαιώματα προστασίας κατά της φτώχειας και

του κοινωνικού αποκλεισμού και αφετέρου το δικαίωμα της στέγασης, καθώς και το άρθρο 23 που προβλέπει το δικαίωμα των ηλικιωμένων για κοινωνική προστασία.

21. Εντάσσονται στις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 25 του Συντάγματος που ορίζει ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.»

2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη.»

22. Άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος: «1. Οι γενικά παραδεκτοί κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.»

23. Βλ. το Έγγραφο των Βρυξελλών για το Μέλλον της Προστασίας των Κοινωνικών Δικαιωμάτων στην Ευρώπη, αναρτημένο στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

24. «Η κύρωση του Αναθεωρημένου Χάρτη βελτιώνει αδιαμφισβήτητα, το επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής», ενώ στο Προοίμιο υπογραμμίζεται «η θέληση των κυβερνήσεων των Κρατών-Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης να εξασφαλίσουν στους πληθυσμούς τους τα κοινωνικά δικαιώματα που προβλέπονται από τον Χάρτη, προκειμένου να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο και να προάγουν την κοινωνική τους ευημερία». (βλ. Αιτιολογική Έκθεση του ν/σ για τη κύρωση του Α.Ε.Κ.Χ. που αναρτήθηκε προς διαβούλευση στις 13/8/2015).

25. Την αναγκαιότητα της κύρωσης του Χάρτη επεσήμανε και ο Υπουργός Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης Γ. Κατρούγκαλος, όταν έθεσε στη δημοσιότητα το ν/σ για την κύρωση του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τονίζοντας ότι «ενισχύει τις ελληνικές θέσεις κατά τη διαπραγμάτευση με τους θεσμούς» και ότι «ο ΑΕΚΧ σε συνδυασμό με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, την άλλη διεθνή σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, συνπροσδιορίζουν σήμερα το ευρωπαϊκό κεκτημένο των θεμελιωδών δικαιωμάτων» και ότι «η κύρωση του Αναθεωρημένου

Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη αφενός έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό, το οποίο έχει προκληθεί στη χώρα μας από τις γενικότερες τάσεις αποδόμησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου, αλλά και την εφαρμογή της νεοφιλελεύθερης απορρύθμισης από τη μνημονιακή νομοθεσία».

26. Ο Υπουργός Εργασίας, με την ανάρτηση του σχεδίου νόμου προς διαβούλευση δήλωσε ότι «..ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης έχει κυρωθεί από την πλειονότητα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης και προσδιορίζει όχι απλώς την «κανονικότητα» αλλά τη νομιμότητα, ως προς τα κατώτατα όρια προστασίας και ρύθμισης σε όλη την Ευρώπη» (βλ. <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/ergasiaka/71737/se-diavoylefsi-o-anatheorimenos-evropaikos-koinonikos-xartis>).

.....

Η απειλούμενη πολιτιστική κληρονομιά στο πλαίσιο των ένοπλων συρράξεων

Το νομικό πλαίσιο: η προστασία, τα κενά και οι προοπτικές

**Λαμπρινή Ξένου, Προπτυχιακή Φοιτήτρια,
Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου.**

Με αφορμή την πρόσφατη καταστροφή μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς που συνδέονται με την δράση του ISIS ήρθε για άλλη μια φορά στο προσκήνιο το ευαίσθητο ζήτημα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στη διάρκεια ενόπλων συγκρούσεων. Το διεθνές δίκαιο έχει επιχειρήσει να δώσει λύσεις στο ζήτημα μέσα από διεθνείς Συνθήκες ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα, ωστόσο το εγχείρημα αυτό με ακρογωνιαίο λίθο τη Σύμβαση της Χάγης του 1954 για την Προστασία των Πολιτιστικών αγαθών στις Ένοπλες Συγκρούσεις και τα Πρωτόκολλά της χαρακτηρίζονται από σοβαρές αδυναμίες. Η έλλειψη σαφήνειας των διατάξεων και η απουσία συγκεκριμένων κυρώσεων εμποδίζουν την αποτελεσματική προστασία των πολιτιστικών αγαθών, ενώ παράλληλα ζητήματα εφαρμογής των διατάξεων στις περιπτώσεις μη διεθνών συγκρούσεων ή εμπλεκόμενων μη κρατικών φορέων παραμένουν αδιευκρίνιστα. Σε ένα διεθνές πλαίσιο που απαιτεί την άμεση ρύθμιση των ανωτέρω προβλημάτων, η κριτική και οι εποικοδομητικές προοπτικές αντιμετώπισης του δομικού αυτού προβλήματος αποτελούν τις ουσιαστικές πτυχές του παρόντος άρθρου.

Η περιοχή της μέσης Ανατολής ανέκαθεν προσέλκυε την προσοχή της διεθνούς κοινότητας εξαιτίας της γεωστρατηγικής της σημασίας αλλά και των έντονων περιφερειακών κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων που επιδρούσαν σημαντικά στην ισορροπία των δυνάμεων του χώρου. Στο πλαίσιο αυτό, το τελευταίο διάστημα η Συρία έχει προσελκύσει την προσοχή όχι μόνο της διεθνούς κοινότητας αλλά και της διεθνούς κοινής γνώμης εξαιτίας της αλληλεπίδρασης μιας πληθώρας παραγόντων που έχουν οδηγήσει σε μια εκρηκτική κατάσταση. Ο τετραετής εμφύλιος πόλεμος, η μονομερής ίδρυση του χαλιφάτου («κράτους») της περιοχής του Ιράκ και της Συρίας (ISIS) στις 24 Ιουνίου 2014 και το πυροδοτούμενο μεταναστευτικό - προσφυγικό ρεύμα είναι τα βασικότερα από τα στοιχεία που συνθέτουν την προβληματική κατάσταση της χώρας.

Ωστόσο, μέσα από την ανάμειξη και ανάπτυξη των ανωτέρω παραγόντων καταστροφής

αναδύεται και μια πρόσθετη προβληματική στο πλαίσιο των ένοπλων συρράξεων, η οποία μπορεί εκ πρώτης όψεως να μην κατέχει στην κοινή συνείδηση την περίοπτη θέση που επιφυλάσσουν τα ΜΜΕ για την απώλεια αυτού που, με δημοσιογραφικούς όρους, αποκαλούν έμφυχο υλικό, όμως δεν παύει να αποτελεί μια απώλεια, υψίστης συμβολικής και αφηγηματικής αξίας, στον τομέα της πολιτιστικής ενότητας και ενσωμάτωσης των λαών. Ο κίνδυνος της απώλειας αυτής μάλιστα είναι έντονος, καθώς, παρά την ύπαρξη και τη συνεχή εξέλιξη του νομικού πλαισίου προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, πολλά ζητήματα που αφορούν την εγκαθίδρυση της προστασίας της δεν έχουν ακόμη τεθεί επί τάπητος. Γκρίζες ζώνες για παράδειγμα αποτελούν η θέση και οι υποχρεώσεις της διεθνούς κοινότητας απέναντι στο ζήτημα της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών όσον αφορά, π.χ. τις μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις και πώς θα έπρεπε να

"παρά την ύπαρξη και τη συνεχή εξέλιξη του νομικού πλαισίου προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, πολλά ζητήματα που αφορούν την εγκαθίδρυση της προστασίας της δεν έχουν ακόμη τεθεί επί τάπητος"

αντιμετωπίζονται οι μη αναγνωρισμένες κρατικές οντότητες.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα των ανωτέρω προβληματισμών αποτελεί το πρωτοφανές σχέδιο βανδαλισμών και καταστροφών σπουδαίων μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς από το Ισλαμικό Κράτος («Ι.Κ»), του οποίου η ανθρωπότητα έγινε μάρτυρας τον περασμένο Αύγουστο. Ήδη τον Ιούνιο, οι μαχητές του «Ι.Κ.» είχαν καταστρέψει το άγαλμα του λέοντα της θεάς Αλάτ, η οποία έχει την ατυχία να καταδικάζεται ονομαστικά στο Κοράνι, ακολούθησε η κατεδάφιση του ναού του Βάαλ Σαμίν, ενώ το οριστικό χτύπημα ήρθε στις 24 Αυγούστου με την ανατίναξη του ναού του Βήλου, ένα μνημείο ανυπέρβλητου κάλλους και πολιτιστικής αξίας αντάξιας κατά πολλούς με τον Παρθενώνα και το Πάνθεον της Ρώμης⁽¹⁾. Ο Βήλος - όπως τον λάτρεψαν στην Παλμύρα - αποτελούσε συνδυασμό του βαβυλώνιου θεού με τη θεότητα της τοπικής όασης, την οποία οι κάτοικοι αποκαλούσαν Μπολ. Η κατάκτηση της περιοχής από τις ρωμαϊκές λεγώνες δεν εμπόδισε τους πάντα πρόθυμους να ενσωματώσουν νέες θεότητες στο πάνθεον τους Ρωμαίους να εντάξουν τον Βήλο στις δικές τους δοξασίες. Ο Βήλος ήταν έτσι ένας πραγματικά διαπολιτισμικός θεός. Κατά συνέπεια, ο ναός αυτός που αποτελούσε ένα σύμβολο πολυσυλλεκτικότητας, πολυθρησκευτικότητας και ανοχής της διαφορετικότητας υπέρ μιας κουλτούρας αποδοχής και ενσωμάτωσης, αντιπροσώπευε όλα εκείνα που αντιστρατεύεται η τζιχαντιστική ιδεολογία.

Στην παρούσα μελέτη θα εξετασθεί το γενικό περίγραμμα της νομικής προστασίας των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς και θα γίνει μια κριτική αποτίμησή του, ενόψει κυρίως των ενδεχόμενων αδυναμιών που μπορεί αυτό να εμφανίζει.

Ι. Το νομικό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

1. Ορισμός της πολιτιστικής κληρονομιάς

Οποιαδήποτε προσπάθεια κατανόησης της σημασίας της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς για την ανθρωπότητα προϋποθέτει αρχικά έναν ορισμό της. Στη θεωρία έχουν προταθεί διάφοροι ορισμοί για την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς. Προτιμότερος κρίνεται ο εξής: «Η πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται στην περιουσία που έχει κάποια ιδιαίτερη σχέση με κάποια συγκεκριμένη κουλτούρα ή έθνος-κράτος. Η πολιτιστική κληρονομιά συμπεριλαμβάνει αντικείμενα που έχουν βρεθεί σε αρχαιολογικούς χώρους, τα οποία μπορούν να παρέχουν πληροφορίες σχετικά με προηγούμενους πολιτισμούς, και τα έργα τέχνης που παράγονται από τα μέλη μιας κουλτούρας που πιστεύεται ότι ενσωματώνουν ή εκπροσωπούν αυτή την κουλτούρα με ένα διακριτικό τρόπο»⁽²⁾. Ο εν λόγω ορισμός δεν είναι απόλυτος και περιέχει αρκετές αόριστες έννοιες, οι οποίες χρήζουν εξειδίκευσης ανάλογα με τις εκάστοτε ιδιαίτερες περιστάσεις. Ωστόσο, στόχος είναι να αναδειχθεί η σπουδαιότητα του αγαθού της πολιτιστικής κληρονομιάς ώστε να γίνει κατανοητή η λειτουργία που προσφέρει μέσα από την επαφή με αντικείμενα που ενσωματώνουν και διατηρούν με έναν μοναδικό τρόπο τις ιστορικοθρησκευτικές ρίζες και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού συνόλου.

Πέρα, όμως, από τους ορισμούς που δίνονται στη θεωρία, σαφώς μεγαλύτερη σημασία έχουν οι ορισμοί που δίνονται στα σχετικά νομικά κείμενα. Ο όρος «πολιτισμική κληρονομιά» εμφανίζεται για πρώτη φορά σε νομικό κείμενο το 1954 στη Σύμβαση της Χάγης για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς⁽³⁾, παρά το γεγονός ότι και οι προηγούμενες Συνθήκες της Χάγης του 1899 και 1907, που καθόριζαν τη συμπεριφορά των εμπλεκομένων

"Η έννοια της κληρονομιάς, ως όρος, προσέθεσε το στοιχείο της ενσωμάτωσης και το αίσθημα του κοινώς ανήκειν των πολιτιστικών αγαθών, κάτι που αποτελούσε μια από τις μεγάλες προκλήσεις της διεθνούς κοινότητας κατά τη διαμόρφωση του νέου νομικού πλαισίου του Δίκαιου του Πολέμου μετά τη λαίπαπα του Β' ΠΠ."

μερών στον πόλεμο, περιλάμβαναν διατάξεις για την προστασία των πολιτιστικών μνημείων⁽⁴⁾, χωρίς όμως να περιέχουν κάποια αναφορά στον όρο αυτό. Η έννοια της κληρονομιάς, ως όρος, προσέθεσε το στοιχείο της ενσωμάτωσης και το αίσθημα του κοινώς ανήκειν των πολιτιστικών αγαθών, κάτι που αποτελούσε μια από τις μεγάλες προκλήσεις της διεθνούς κοινότητας κατά τη διαμόρφωση του νέου νομικού πλαισίου του Δικαιού του Πολέμου μετά τη λαίπαπα του Β' ΠΠ.

Σύμφωνα, λοιπόν με το άρθρο 1 της Σύμβασης της Χάγης του 1954 για την προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Περίπτωση των Ενόπλων Συρράξεων η πολιτιστική κληρονομιά καθορίζεται ασχέτως του ιδιοκτησιακού της καθεστώτος ως α) «η κινητή και ακίνητη περιουσία μεγάλης αξίας για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε ανθρώπου, όπως είναι τα μνημεία της αρχιτεκτονικής, τα έργα της ιστορίας, είτε είναι θρησκευτικού ή κοσμικού περιεχομένου, αρχαιολογικοί χώροι, ομάδες κτιρίων που στο σύνολό τους παρουσιάζουν ιστορικό ή καλλιτεχνικό ενδιαφέρον, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία και άλλα αντικείμενα καλλιτεχνικού, ιστορικού ή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος καθώς και επιστημονικές συλλογές και σημαντικές συλλογές των βιβλίων ή αρχείων ή των αντιγράφων όσων αναφέρονται ανωτέρω β) κτίρια των οποίων ο κύριος και αποτελεσματικός σκοπός είναι να διατηρούν ή να εκθέτουν την κινητή πολιτιστική περιουσία που προσδιορίζεται στην υπό παράγραφο (α) όπως μουσεία, μεγάλες βιβλιοθήκες θεματοφύλακες ή αρχεία και καταφύγια με σκοπό να στεγάσουν, στην περίπτωση μια ένοπλης σύγκρουσης, την κινητή περιουσία που περιγράφεται στην παράγραφο (α), (γ) κέντρα που περιέχουν έναν μεγάλο αριθμό από πολιτισμικά αγαθά από αυτά που ορίζονται στις υποπαράγραφους α και β και θα είναι γνωστά ως κέντρα περιέχοντα μνημεία».

"η βλάβη της πολιτιστικής περιουσίας είναι αποδεκτή από το υπάρχον νομικό πλαίσιο μόνο όταν αυτή προκύπτει από λόγους στρατιωτικής αναγκαιότητας που θα προκύπτουν από σαφή επιχειρησιακά κριτήρια"

2. Ρυθμίσεις για τις απειλές σε βάρος της πολιτιστικής κληρονομιάς

Εκτός, όμως, από ένα πρώτο επίσημο νομικό ορισμό του τι αποτελεί πολιτιστική κληρονομιά, αυτό που κάνει τη Σύμβαση της Χάγης να ξεχωρίζει και την τοποθετεί στη βάση της ανάπτυξης του νομικού συστήματος προστασίας των πολιτιστικών αγαθών είναι το διεθνιστικό της πνεύμα. Συγκεκριμένα, στο προοίμιο της αναφέρεται ότι η καταστροφή πολιτιστικής ιδιοκτησίας οποιουδήποτε λαού αποτελεί καταστροφή για την πολιτιστική κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας και, επομένως, είναι σημαντικό αυτά τα αγαθά να απολαμβάνουν της διεθνούς προστασίας⁽⁵⁾. Συνεπώς, γίνεται σαφές ότι η διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής επί του ζητήματος σκιαγραφείται πάνω σε αυτή την αρχή.

Πράγματι, όταν τα πολιτιστικά αγαθά βρίσκονται υπό το κίνδυνο της καταστροφής / κλοπής / αλλοίωσης στο πλαίσιο μίας ένοπλης σύρραξης γίνεται ειδική προσπάθεια αντιμετώπισης του κινδύνου με τη θέσπιση μέτρων προστασίας και πρόληψης μέσω διεθνών συνθηκών προς την κατεύθυνση μιας συντονισμένης διακρατικής συνεργασίας. Ως βασικοί παράγοντες κινδύνου της πολιτιστικής κληρονομιάς που απασχολούν τη διεθνή νομική σκέψη μπορούν να αναφερθούν α) η στρατιωτική αναγκαιότητα β) το παράνομο εμπόριο αγαθών πολιτιστικής αξίας και γ) η σκόπιμη καταστροφή πολιτιστικών αγαθών.

α) Ο σεβασμός της πολιτιστικής κληρονομιάς σε σχέση με τη στρατιωτική αναγκαιότητα στο πλαίσιο μιας ένοπλης διαμάχης (δηλαδή η μεταχείριση των πολιτιστικών αγαθών από τα εμπλεκόμενα μέρη με σεβασμό ως προς τους περιορισμούς των επιτρεπόμενων ενεργειών στο πλαίσιο της σύρραξης) είναι ένα από τα κεντρικά σημεία της Σύμβασης της Χάγης του 1954. Στο άρθρο 4 § 1 ορίζεται η πολιτιστική κληρονομιά και οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών, ενώ στην § 2 δίδεται η δυνατότητα αποφυγής των παραπάνω υποχρεώσεων υπό την προϋπόθεση της

ύπαρξης στρατιωτικής αναγκαιότητας. Επομένως, η βλάβη της πολιτιστικής περιουσίας είναι αποδεκτή από το υπάρχον νομικό πλαίσιο μόνο όταν αυτή προκύπτει από λόγους στρατιωτικής αναγκαιότητας που θα προκύπτουν από σαφή επιχειρησιακά κριτήρια. Πράγματι, σύμφωνα με το αρ. 11 η ασυλία των πολιτιστικών αγαθών μπορεί να αρθεί μόνο στην εξαιρετική περίπτωση της αναπόφευκτης στρατιωτικής αναγκαιότητας και μόνο για όσο διάστημα αυτή διαρκεί. Παράλληλα, όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν, η αντιμαχόμενη πλευρά θα πρέπει να έχει ειδοποιηθεί σε εύλογο χρονικό διάστημα για την απόφαση άρσης της ασυλίας του σχετικού στόχου. Ωστόσο, συγκριτικά με το μέγεθος και τη βαρύτητα της απειλής που συνιστά για την πολιτιστική κληρονομιά ο παράγοντας της στρατιωτικής αναγκαιότητας στην ανάπτυξη των ένοπλων συγκρούσεων, η ρύθμισή του από τη Συνθήκη κρίνεται ιδιαίτερα απλοϊκή και ελλιπής.

Στο πλαίσιο αυτής της κριτικής αλλά και της προσπάθειας αποσαφήνισης των διατάξεων της Συνθήκης, το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Χάγης του 1999 εκσυγχρόνισε την εφαρμογή της. Ιδιαίτερα, ως προς το ζήτημα της στρατιωτικής αναγκαιότητας γίνεται πλέον εκτεταμένη αναφορά στις περιπτώσεις που υπάγονται στην εν λόγω έννοια, στα άρθρα 6 και 7, με κριτήριο την εξάντληση όλων των εφικτών μέτρων προληψέως στα οποία μπορούν να καταφύγουν οι δρώντες πριν καταλήξουν στην τελική απόφαση της επίθεσης. Χαρακτηριστικά της τάσης για διεύρυνση της προστασίας αποτελούν αφενός η επέκταση του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης και στις περιπτώσεις των εσωτερικών ένοπλων συγκρούσεων (αρ. 22 § 1) και αφετέρου το σύστημα της ενισχυμένης προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς που εισάγεται για ορισμένα πολιτιστικά αγαθά στο 3ο Κεφάλαιο. Μάλιστα υπό το καθεστώς της ενισχυμένης προστασίας, σημαντικότερη θεωρείται η αναθεώρηση του όρου στρατιωτική αναγκαιότητα, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 13

§ 2 προβλέπονται περιοριστικά οι περιπτώσεις, προκειμένου να επιτραπεί η επίθεση σε ορισμένο πολιτιστικό αγαθό, που απολαμβάνει του καθεστώτος ενισχυμένης προστασίας, εφόσον έχει καταστεί στρατιωτικός στόχος λόγω ορισμένου τρόπου χρήσης του.

β) Το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών, που ανθεί σε περιόδους αναταράξεων και εσωτερικών συγκρούσεων, αποτελεί μία ακόμη από τις τεράστιες προκλήσεις των θεσμών. Το πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι στις ανωτέρω συνθήκες τα πολιτιστικά αγαθά όχι μόνο γίνονται λεία λαθρεμπόρων, αλλά στις πλείστες των περιπτώσεων δεν λαμβάνουν καν τη δέουσα μεταχείριση με αποτέλεσμα να καταστρέφεται η επιστημονική - ιστορική αξία που ενσωματώνουν. Αυτό που απασχολεί περισσότερο την διεθνή κοινότητα είναι η αποστέρωση της ιστορικής μνήμης ενός λαού και απώλεια της αξίας του αντικειμένου, η οποία θυσιάζεται πολλές φορές στο βωμό της λαθραίας μεταφοράς του.

Το πρόβλημα αυτό προσπαθεί να αντιμετωπίσει το διεθνές σύστημα με τους περιορισμούς στις εξαγωγές και τους διεθνείς ελέγχους στα σύνορα των χωρών. Παράλληλα το Πρώτο Πρωτόκολλο στην Σύμβαση της Χάγης, που θεσπίστηκε την ίδια περίοδο με την κύρια Σύμβαση, αφορά εξειδικευμένα ζητήματα προστασίας της κινητής πολιτιστικής περιουσίας με ιδιαίτερη μνεία στις συστηματικές λεηλασίες που είχαν εκδηλωθεί στις κατεχόμενες περιοχές κατά τον Β' ΠΠ. Έτσι, το πρώτο τμήμα του θέτει τους κανόνες υπό τους οποίους οφείλει να δρα η κατέχουσα δύναμη με κεντρικό καθήκον να εμποδίζει την εξαγωγή πολιτιστικής ιδιοκτησίας της κατεχόμενης χώρας κατά την άσκηση του αποτελεσματικού ελέγχου κατοχής (αρ. 1). Επιπλέον, τα συμβαλλόμενα μέρη οφείλουν να επιστρέφουν τα πολιτιστικά αγαθά, μετά το τέλος των μαχών στις αρχικές χώρες - ιδιοκτήτες (αρ.3, 5), που είτε είχαν εξαχθεί στις συμβαλλόμενες χώρες από τις κατεχόμενες περιοχές κατά την διάρκεια των μαχών είτε

"επιβάλλεται υποχρέωση αποζημίωσης σε βάρος της κατέχουσας δύναμης που δεν θα μπορεί να ανταποκριθεί στο καθήκον αποτροπής της εξαγωγής πολιτιστικής κληρονομιάς από την κατεχόμενη χώρα"

είχαν μεταφερθεί προς φύλαξη μετά από συμφωνία μεταξύ των μερών. Μάλιστα, ως σημειωθεί ότι στο άρθρο 1 § 4 επιβάλλεται υποχρέωση αποζημίωσης σε βάρος της κατέχουσας δύναμης που δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στο καθήκον αποτροπής της εξαγωγής πολιτιστικής κληρονομιάς από την κατεχόμενη χώρα.

Παρόλα αυτά, το Πρώτο Πρωτόκολλο έχει σχεδόν καθολικά αγνοηθεί από τα συμβαλλόμενα μέρη, καθώς δεν έχουν υπάρξει ουσιαστικά παραδείγματα χωρών που να περιορίζουν την κυκλοφορία των πολιτιστικών αγαθών από τις περιοχές που έχουν πληγεί από ένοπλες συγκρούσεις⁽⁶⁾. Ας σημειωθεί ακόμη ότι ο συντονισμός των κρατών στον τομέα αυτό δεν είναι ιδιαίτερα ενισχυμένος, καθώς είναι κοινό μυστικό ότι τα ισχυρά - ευκατάστατα κράτη δέχονται πιέσεις από άλλους δρώντες της εξίσωσης (μουσεία, εμπόρους αρχαιοτήτων, μεγάλους συλλέκτες) να απέχουν από σοβαρές δεσμεύσεις, όσον αφορά την προστασία της ξένης πολιτιστικής κληρονομιάς⁽⁷⁾.

γ) Η τρίτη αιτία στοχοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι και η πιο προβληματική ως προς την νομική αντιμετώπιση, κυρίως διότι η πρόθεση της καταστροφής είναι κεντρικής σημασίας για την επίτευξη των στόχων των δραστών. Η σκόπιμη καταστροφή αποτελεί το είδος της επίθεσης που διακρίνεται κυρίως για την ποικιλία των παραγόντων που την πυροδοτούν. Π.χ. η πρακτική αυτή χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στην περίπτωση του εμφυλίου της Γιουγκοσλαβίας, όπου τόσο η κυβέρνηση όσο και οι παραστρατιωτικές ομάδες στράφηκαν κατά στόχων πολιτιστικής κληρονομιάς των αντιπάλων, προκειμένου να πλήξουν το ηθικό των ντόπιων πληθυσμών, να τους οδηγήσουν σε αποξένωση και τελικά να τους ωθήσουν σε οριστική απομάκρυνση από τους μέχρι τότε τόπους εγκατάστασης. Ακόμα και σήμερα χρησιμοποιείται εκτεταμένα στην περίπτωση του «ΙΚ» ως μέσο άσκησης τρομοκρατίας αλλά και εφαρμογής ιδεολογικοπολιτικών

αντιλήψεων.

3. Το ειδικό ζήτημα των εμφύλιων συρράξεων

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό το πρόβλημα ισχύος και εφαρμογής του διεθνούς δικαίου σε σχέση με την ουσιαστική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, διότι αν και θεωρητικά τα πολιτιστικά αγαθά αποτελούν περιουσία ολόκληρης της ανθρωπότητας, η διεθνής ισορροπία είναι πολύτιμη και δύσκολα κάποιο κράτος θα θυσίαζε να επέμβει σε μια αλλότρια εμφύλια διαμάχη μόνο για να προστατεύσει πολιτιστικά αγαθά. Πέραν αυτού, το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο το υπάρχον νομικό πλαίσιο μπορεί να εφαρμοστεί στις αυξανόμενες περιπτώσεις μη διεθνών ενόπλων συρράξεων με την ανάμειξη μη κρατικών δρώντων.

Το άρθρο 19 της Σύμβασης της Χάγης αναφέρει ότι οι διατάξεις του εφαρμόζονται και σε μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις και, άρα, εκτείνονται σε όλους τους εμπλεκόμενους σ' αυτές τις διαμάχες. Αντίστοιχα, το Δεύτερο Πρωτόκολλο της Χάγης (αρ. 22 § 1) επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής όλων των διατάξεων του στις διαμάχες μη διεθνούς χαρακτήρα, χωρίς ωστόσο πουθενά να καθορίζεται σαφώς ποιες θεωρούνται ως τέτοιες, διατηρώντας δυστυχώς άλλη μια από τις ασάφειες της γλώσσας του κειμένου. Η μοναδική προσπάθεια γίνεται εξ αντιδιαστολής στο άρθρο 22 §2⁽⁸⁾ όπου αναφέρονται οι περιπτώσεις των εσωτερικών συγκρούσεων που δεν αποτελούν ένοπλη διαμάχη στο πλαίσιο της Συνθήκης. Ωστόσο η δυσχέρεια της διάκρισης μεταξύ εμφύλιας εκτεταμένης σύγκρουσης και τοπικών εχθροπραξιών είναι πολλές φορές υπαρκτή τόσο πρακτικά όσο και θεωρητικά.

Επίσης, ένα ερώτημα που ανακύπτει στη σημερινή πραγματικότητα των πολλαπλών αναδυόμενων εμφύλιων διαμαχών αλλά και της παγκόσμιας τρομοκρατίας είναι κατά πόσο οι Συνθήκες μπορούν να δεσμεύουν μη κρατικούς φορείς. Αρχικά, οι Συνθήκες στο πλαίσιο

"αν και θεωρητικά τα πολιτιστικά αγαθά αποτελούν περιουσία ολόκληρης της ανθρωπότητας, η διεθνής ισορροπία είναι πολύτιμη και δύσκολα κάποιο κράτος θα θυσίαζε να επέμβει σε μια αλλότρια εμφύλια διαμάχη μόνο για να προστατεύσει πολιτιστικά αγαθά"

διαμόρφωσης και λειτουργίας τους είναι δεσμευτικές μόνο για τα συμβαλλόμενα μέρη⁽⁹⁾. Ωστόσο, στη Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών⁽¹⁰⁾ εξετάζεται η δυνατότητα της εφαρμογής των Συνθηκών σε τρίτους, υπό τις προϋποθέσεις αφενός τα συμβαλλόμενα μέρη να θέλουν η σύμβαση να παραχωρεί τέτοια δικαιώματα ή υποχρεώσεις⁽¹¹⁾ και αφετέρου το τρίτο μέρος να αποδέχεται τις όποιες παραχωρήσεις. Παρόλα αυτά, η σύμπτωση αυτών των προϋποθέσεων θεωρείται εξαρχής προβληματική δεδομένου ότι η απόκτηση συναίνεσης από ομάδες με έλλειψη οποιασδήποτε έννομης διοικητικής δομής, όπως είναι π.χ. οι ένοπλες ομάδες ανταρτών, δεν μπορεί να θεωρηθεί πιθανό ενδεχόμενο.

Υπάρχει ωστόσο και η δυνατότητα του διεθνούς εθιμικού δικαίου, μέσω του οποίου τελικά οι μη κρατικοί φορείς μπορούν να δεσμευτούν από τις διατάξεις των συμβάσεων. Η λειτουργία του εθιμικού δικαίου βασίζεται στην ύπαρξη της καθιερωμένης πρακτικής και συνήθειας των κρατών στο διεθνές πλαίσιο, πρόκειται δηλαδή για γενικά ακολουθούμενους κανόνες συνοδευόμενους από ένα αίσθημα υποχρέωσης που δεσμεύει τόσο κρατικούς όσο και μη κρατικούς δρώντες, ανεξαρτήτως αν το έχουν επισήμως αποδεχτεί. Διακριτικό στοιχείο του εθίμου από τη συνήθεια είναι η νομική υποχρέωση που το συνοδεύει. Κατά την ίδια διαδικασία, μια Συνθήκη ή επιμέρους διατάξεις της, που έχουν γίνει κοινώς αποδεκτές από τη διεθνή κοινότητα και εφαρμόζονται σε σταθερή και επαναλαμβανόμενη βάση, μπορούν να αποτελέσουν μέρος του διεθνούς εθιμικού δικαίου⁽¹²⁾.

Οι εξελίξεις στη Συρία και η δράση του Ισλαμικού Κράτους φέρνουν στο προσκήνιο το ερώτημα κατά πόσο το θετικό διεθνές δίκαιο μπορεί να έχει εφαρμογή στις δράσεις τρίτων δρώντων, έτσι ώστε να επεκτείνεται το φάσμα της παρεχόμενης προστασίας. Πράγματι, μέσω της προαναφερόμενης διαδικασίας του εθιμικού δικαίου η εφαρμογή ορισμένων

συμβατικών διατάξεων είναι δυνατή και σε ένα βαθμό αποτελεσματική, στο πλαίσιο της εξέτασης του καθεστώτος που θα διέπει την επιβολή κυρώσεων στο «ΙΚ». Παράλληλα, τον σκόπελο αυτό επιχείρησε να ξεπεράσει η διεθνής κοινότητα με τη δημιουργία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα⁽¹³⁾, με «προάγγελο» τα στρατιωτικά δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκιο, που για πρώτη φορά αναγνωρίζουν σε διεθνές επίπεδο την ατομική ποινική ευθύνη σε εγκληματίες πολέμου. Ωστόσο, το εγχείρημα στέφεται με επιτυχία μόλις το 1998 με τη διπλωματική διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στην Ρώμη. Ας σημειωθεί πάντως ότι και οι διατάξεις του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου έχουν περιορισμένη εφαρμογή στις διαμάχες μη διεθνούς χαρακτήρα⁽¹⁴⁾. Επομένως για ακόμη μια φορά οι πραγματικές δυνατότητες επιβολής κυρώσεων, στις περιπτώσεις που ουσιαστικά αποτελούν κίνδυνο για τα πολιτιστικά αγαθά, είναι ιδιαίτερα περιορισμένες.

II. Κριτικές παρατηρήσεις

Η αδυναμία του υφιστάμενου διεθνούς νομικού πλαισίου να αντιμετωπίσει τα πρακτικά προβλήματα που ανακύπτουν κατά τη διάρκεια των συρράξεων φαίνεται ότι δεν αφορά μόνο τις μεμονωμένες περιπτώσεις των οποίων τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά επικεντρωθήκαμε (μη διεθνείς διαμάχες - μη κρατικοί δρώντες). Πράγματι, δεν είναι λίγοι οι επικριτές συνολικά του ισχύοντος νομικού καθεστώτος που επισημαίνουν την ασάφεια των διατάξεων και τη χαλαρότητα των κυρώσεων και των δεσμεύσεων που απαιτεί από τα εμπλεκόμενα μέρη. Έχει, μάλιστα, διατυπωθεί και η άποψη ότι η λειτουργία του συστήματος υπό την υφιστάμενη μορφή ίσως αποτελεί τροχοπέδη στο πλαίσιο εξέτασης της έκβασης μιας ένοπλης διαμάχης, δεδομένου ότι δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις πραγματικά καθόβουλες ενέργειες, ενώ από την άλλη περιορίζει το πεδίο δράσης όσων έχουν

"η λειτουργία του συστήματος υπό την υφιστάμενη μορφή ίσως αποτελεί τροχοπέδη στο πλαίσιο εξέτασης της έκβασης μιας ένοπλης διαμάχης, δεδομένου ότι δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τις πραγματικά καθόβουλες ενέργειες, ενώ από την άλλη περιορίζει το πεδίο δράσης όσων έχουν δεσμευθεί καθόβουλα σε μία Συνθήκη"

δεσμευθεί καλόβουλα σε μία Συνθήκη⁽¹⁵⁾.

Σε κάθε περίπτωση, απόδειξη της σημερινής αποτυχίας αποτελούν οι συνεχείς πολιτιστικές καταστροφές αλλά και το γεγονός ότι τα μεγάλα κράτη προπομποί, όπως οι Η.Π.Α και το Ηνωμένο Βασίλειο που θα έπρεπε να πρωτοστατούν στις νομοθετικές ενέργειες, δεν έχουν επικυρώσει ακόμη τις αναφερόμενες Συμβάσεις, όπως το Η.Β. στην περίπτωση της Σύμβασης της Χάγης.

Επιπλέον, το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο αποτελείται από δύο βασικά μέρη, τις συνθήκες της Γενεύης για την ανθρωπιστική διαχείριση των θυμάτων του πολέμου και τις συνθήκες της Χάγης που ρυθμίζουν τον τρόπο διεξαγωγής των εχθροπραξιών. Το δεύτερο αυτό σκέλος του συστήματος δικαίου απολαμβάνει αισθητά πιο περιορισμένη αποδοχή και αναγνώριση, καθώς τα κράτη επιθυμούν να διατηρούν όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αυτονομία στον τρόπο που οργανώνουν τις εχθροπραξίες τους. Κατά συνέπεια, οι υπάρχουσες Συνθήκες φαίνεται να αποτυγχάνουν σε μεγάλο βαθμό να επιτύχουν το σκοπό της ουσιαστικής προστασίας, καθώς η γλώσσα τους παραμένει γενική, ασαφής και ανίσχυρη όταν έρχεται σε επαφή με ουσιαστικές πτυχές των ζητημάτων που απαιτούν άμεσες και επεμβατικές λύσεις. Για παράδειγμα το άρθρο 4 της συνθήκης της Χάγης αναφέρεται στην υποχρέωση των μαχόμενων να «σέβονται» την πολιτιστική κληρονομιά, χωρίς να κάνει καμία άλλη διευκρίνιση σχετικά με τον όρο, εν αντιθέσει με το Δεύτερο Πρωτόκολλο του 1999 που χρησιμοποιεί πιο έντονη γλώσσα και προβλέπει «κάθε δυνατή ενέργεια για να εξακριβωθεί ότι ο επιτιθέμενος στόχος δεν αποτελεί πολιτιστικό αγαθό»⁽¹⁶⁾, αν και το Δεύτερο Πρωτόκολλο έχει επικυρωθεί μέχρι στιγμής μόνο από 68 κράτη.

Επομένως, οι ισχυρότερες θεσμικές δεσμεύσεις δεν συμβαδίζουν με τη στενότερη συνεργασία, καθώς τα κράτη είναι διστακτικά να αναλάβουν σοβαρές δεσμεύσεις. Σε ένα κόσμο ρεαλιστών αυτό δεν θα έπρεπε να αποτελεί έκπληξη,

καθώς οι κυβερνήσεις δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο όφελος από τις πολιτικές προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς των άλλων χωρών. Όσο και αν αυτό ακούγεται ως μια αμοραλιστική διαπίστωση, παρά τις συνεχείς δηλώσεις όλων των κρατών ότι ενδιαφέρονται βαθιά για την πολιτιστική κληρονομιά, η αλήθεια είναι ότι μάλλον ενδιαφέρονται μόνο για τα δικά τους πολιτιστικά αγαθά.

Το παράδειγμα της εμπλοκής των ΗΠΑ στο Ιράκ και η υπόθεση του μουσείου της Βαγδάτης καταδεικνύει ξεκάθαρα τον παραπάνω ισχυρισμό. Οι Η.Π.Α. όντας κατέχουσα δύναμη, σύμφωνα με την τέταρτη σύμβαση της Γενεύης, όφειλαν να διατηρήσουν την τάξη και την ασφάλεια στις περιοχές ελέγχου τους. Ωστόσο, όταν ένα κύμα βανδαλισμών, λεηλασίας και αναταράξεων ξέσπασε με την είσοδο των αμερικανικών στρατευμάτων στην πόλη στις 9.4.2003⁽¹⁷⁾ οι αμερικανικές δυνάμεις έμειναν άπραγες επιλέγοντας να τοποθετήσουν τις δυνάμεις τους με βάση τις δικές τους στρατηγικές, πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες στις πετρελαϊκές εγκαταστάσεις του σανταμικού καθεστώτος, προκειμένου να διατηρήσουν το αγαθό με την μεγαλύτερη συγκριτική αξία στο πλαίσιο των δικών τους αξιακών θεωρήσεων.

Συμπεράσματα - προτάσεις

Πού τελικά οδηγούν οι παραπάνω ανησυχητικές διαπιστώσεις και πώς μπορούν να προστατευτούν τα πολιτιστικά αγαθά, ιδιαίτερα σε μια περίοδο που οι συνεχείς διεθνείς αναταράξεις, οι ιδεοληψίες ακραίων θρησκευτικών οργανώσεων και η διεθνής τρομοκρατία τα καθιστά πιθανό ευαίσθητο στόχο; Νιχιλιστικές θεωρήσεις επί τη βάση μιας διεθνούς πραγματικότητας σε καμία περίπτωση δεν θα ήταν ρεαλιστικές και εφαρμόσιμες. Μπορεί μεν το υφιστάμενο νομικό σύστημα να αντιμετωπίζει προβλήματα εφαρμογής και αποτελεσματικότητας, αλλά η ολοκληρωτική απαξίωσή του θα σήμαινε ότι το

"Οι ισχυρότερες θεσμικές δεσμεύσεις δεν συμβαδίζουν με τη στενότερη συνεργασία, καθώς τα κράτη είναι διστακτικά να αναλάβουν σοβαρές δεσμεύσεις"

τεράστιο φάσμα του πεδίου που ρυθμίζει, έστω και αν αυτό γίνεται σε ένα επίπεδο παραινήσεων, θα έμενε ακάλυπτο. Είναι σημαντικό να υπάρχει πρωτίστως διάλογος μεταξύ των κρατών σε μια προσπάθεια κοινής ουσιαστικής δράσης, όπως έγινε τελικά μετά από πολλές διαπραγματεύσεις και συμβιβασμούς στην περίπτωση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Παράλληλα, είναι απαραίτητη η εξεύρεση μιας λύσης που να προωθεί την ενισχυμένη συνεργασία σε ένα άλλο επίπεδο, διεθνιστικό μεν αλλά όχι διακρατικό. Ως καταλληλότερος προκρίνεται ο χώρος των ειδικών και των επαγγελματιών της πολιτισμικής κληρονομιάς οι οποίοι θα συνεργάζονται κάτω από την «ομπρέλα» ισχυρών μη κυβερνητικών οργανισμών, υπό τα πρότυπα των ανθρωπιστικών οργανώσεων παροχής βοήθειας όπως ο Ερυθρός Σταυρός και οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα⁽¹⁸⁾. Στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς αυτό το ρόλο έχει αναλάβει η Διεθνής Επιτροπή «Μπλε Ασπίδα» και οι οργανώσεις που την αποτελούν, η οποία και έχει αποκτήσει ένα πιο συγκεκριμένο πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας, υπό τις διατάξεις του Δεύτερου Πρωτοκόλλου της Συνθήκης της Χάγης. Ουσιαστικά, η αξία του οργανισμού σχετίζεται με τον εργαλειώδη χαρακτήρα του εντός του ευρύτερου συστήματος, καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός πίεσης απέναντι στα κράτη για την εκ μέρους τους εφαρμογή των πολιτικών προστασίας, αλλά και ως ένας μόνιμος διοικητικός φορέας, ανεξάρτητος σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική βούληση των κρατικών δρώντων, για την επιτέλεση απαραίτητων δομικών λειτουργιών. Το παράδειγμα με την περίπτωση των πλημμύρων στην Τσεχία τον Αύγουστο του 2002, όπου η Μπλε Ασπίδα Ολλανδίας χρηματοδότησε την επιχείρηση διάσωσης έγγραφων εκθεμάτων, που βρισκόνταν σε μουσεία της Τσεχίας, αποτελεί ένα τέτοιο δείγμα συνεργασίας⁽¹⁹⁾.

Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι οι συνθήκες

υπό τις οποίες έδρασε ο οργανισμός ήταν σαφώς ευνοϊκές, εφόσον δεν ετίθετο ζήτημα αυτόβουλης επέμβασης, αλλά ανταπόκρισης σε αίτημα αρωγής. Αντιθέτως, στην περίπτωση της σκοπούμενης καταστροφής, που αναλύθηκε ανωτέρω, η παράμετρος της προθέσεως για καταστροφή οδηγεί σε ένα εντελώς διαφορετικό αποτέλεσμα. Εν προκειμένω, η αποτροπή μπορεί να στηριχθεί μόνο σε ένα ισχυρό και αποτελεσματικό σύστημα επιβολής κυρώσεων. Όμως, έχει αποδειχθεί μέχρι σήμερα ότι οι κυβερνήσεις έχουν άλλες προτεραιότητες και η διακρατική συνεργασία στο ζήτημα αυτό είναι αργή και ασθμαίνουσα, ακόμα και όταν ουσιαστικά πρόκειται για την προστασία ενός αγαθού που θεωρείται κατά γενική ομολογία κοινό.

Ως εκ τούτου, οι οργανώσεις προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να αναλάβουν την ευθύνη και την πρωτοβουλία για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Στην περίπτωση των κινητών πολιτιστικών αγαθών αυτό μπορεί να αντιστοιχεί στην πάγια τακτική του προληπτικού σχεδιασμού προστασίας σε περιπτώσεις έκτακτου κινδύνου, που ακολουθείται έτσι και αλλιώς από τα υφιστάμενα ιδρύματα σε συνεργασία, ενδεχομένως, με την εκάστοτε κυβέρνηση. Απλά, σε αυτό το καινούργιο ενοποιημένο πλαίσιο την ευθύνη θα έχουν πλέον οι επαγγελματίες της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι οποίοι θα δρουν στοχευμένα ως ομάδα και θα συνεργάζονται υπό τις γενικές κατευθυντήριες της διεθνούς επιτροπής Μπλε Ασπίδα.

Αντίστοιχα, όσον αφορά την ακίνητη πολιτιστική κληρονομιά μία πιθανή λύση θα ήταν ίσως η δημιουργία ομάδων προστασίας - περιφρούρησης υπό τη διοικητική επίβλεψη της Διεθνούς Επιτροπής Μπλε Ασπίδα στα πρότυπα των ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ. Σίγουρα, η τελευταία πρόταση χρήζει ιδιαίτερης μελέτης και αξιολόγησης, καθώς αντιμετωπίζει εξειδικευμένα νομικά ζητήματα δικαιοδοσίας, σύνθεσης και λειτουργίας⁽²⁰⁾.

"οι οργανώσεις προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να αναλάβουν την ευθύνη και την πρωτοβουλία για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών"

Είναι όμως ένα πρώτο βήμα, ένας φόρος τιμής στον συνταξιούχο αρχαιολόγο Χαλέντ αλ Ασάντ, επί 40 έτη εφόρου αρχαιοτήτων της Παλμύρας, που αποκεφαλίσθηκε από τους τζιχαντιστές, αρνούμενος όχι μόνο να αποκαλύψει πληροφορίες για το που είχαν μεταφερθεί τα αριστουργήματα της Παλμύρα αλλά και να εγκαταλείψει τον αγαπημένο του αρχαιολογικό χώρο για να αποδείξει ότι το ιδεώδες της πολιτισμικής κληρονομιάς της ανθρωπότητας δεν είναι μόνο ασάλευτα ερείπια, αλλά κάτι για το οποίο αξίζει να παλεύει κανείς.

· · · · ·

Σημειώσεις

1. THE GUARDIAN, Σβήνει απ' το χάρτη η αρχαία Παλμύρα μετά 2.000 χρόνια. Η Καθημερινή, ανάκτηση από: <http://www.kathimerini.gr/829839/article/epikairothta/kosmos/svnei-ap-ton-xarth-h-arxaia-palmyra-meta-2000-xronia>.
2. Posner, The International Protection of Cultural Property: Some Skeptical Observations, CJIL 8, 2007-2008,σελ 213.
3. Σύμβαση για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην περίπτωση ενόπλων συρράξεων με τους Κανονισμούς για την εκτέλεση της Σύμβασης του 1954. Χάγη 1954, 14 Μαΐου 1954. (Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954. The Hague, 14 May 1954). Πρόσβαση από: portal.unesco.org/
4. Τη συμπεριφορά των εμπλεκόμενων μερών σε πόλεμο ρυθμίζουν οι Συνθήκες της Χάγης για τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου στη γη, 1899 (Χάγη II) και 1907(Χάγη IV) .Σύμφωνα με τα άρθρα 28 και 47 της Χάγης II η κατάσχεση πολιτιστικής κληρονομιάς ήταν απολύτως απαγορευμένη ενώ σύμφωνα με άρθρο 56 όλα τα περιουσιακά στοιχεία των τεχνών και των επιστημών, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ιδιωτική περιουσία, επομένως η κατάσχεση ή η καταστροφή των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων απαγορεύεται.
5. Το Προοίμιο της Σύμβασης της Χάγης, 14 Μαΐου 1954.
6. Howe, Can the 1954 Hague Convention Apply to Non-state Actors?: A Study of Iraq and Libya, TiLJ,47,2012, σελ.411.
7. Posner, CJIL 8, 2007-2008, σελ.220.
8. «Το παρόν Πρωτόκολλο δεν εφαρμόζεται σε καταστάσεις εσωτερικών αναταραχών και εντάσεων, όπως εξεγέρσεις, μεμονωμένες και σποραδικές πράξεις βίας και άλλες πράξεις παρόμοιας φύσης».
9. Clapham, An Introduction to the Role of International Law in International Relations, 2011, σελ. 55.
10. Σύμβαση της Βιέννης για τους Νόμους και τις Συνθήκες, αρ. 34-36, 23.5. 1969.
11. Πρέπει επομένως να εξετάζεται αν στο κείμενο των διατάξεων συντρέχει η προϋπόθεση της βούλησης των συμβαλλομένων. Έτσι κάποιοι ερμηνευτές προχωρούν σε μια εκτενή γραμματική ανάλυση προκειμένου να καταλήξουν στην πλήρωση των προϋποθέσεων. Για παράδειγμα η Jean-Marie Henckaerts ισχυρίζεται ότι ο όρος «μέρη» του πρωτοκόλλου αναφέρεται τόσο στις κυβερνητικές ομάδες όσο και στις ομάδες των ανταρτών καθώς αυτός είχε σαφώς ερμηνευτεί κατά αυτό τον τρόπο στην τελική σύνοδο της ολομέλειας. Βλ. Howe, TiLJ,47,2012,Σελ. 420.
12. Bronwlie, Principles of Public International Law,2008,σελ.6.
13. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν εν προκειμένω οι συμβάσεις της 16ης Νοεμβρίου 1937 για την Πρόληψη και την Καταστολή της τρομοκρατίας και την ίδρυση ενός Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου. Δούση·Παπατόλιας, Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, Επικράτηση της ηθικής ή εξισορρόπηση της ισχύος ,2004, σελ. 15.
14. Επιθέσεις κατά προσωπικού που συμμετέχει σε ειρηνευτικές αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας , βιασμός ή εξαναγκασμός σε πορνεία, υποχρεωτική κύηση, ο εξαναγκασμός σε στέρωση είναι μόνο ορισμένα από τα εγκλήματα που έχουν συμβεί σε συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα επί των οποίων διατηρεί την δικαιοδοσία το ΔΠΔ. Δούση·Παπατόλιας, ο.π. ,σελ. 31.
15. Posner, CJIL 8,2007-2008, σελ.226.
16. Αρ. 7, Δεύτερο Πρωτόκολλο 1999.
17. Thurlow , Protecting Cultural Property in Iraq: How American Military Policy Comports with International Law ,YALE HUMAN RIGHTS & DEVELOPMENT L.J,8,2005.σελ.123.
18. Wegener ·Otter . Cultural Property at War: Protecting Heritage during Armed Conflict, 2008. www.getty.edu/conservation/publications_resources/newsletters
19. Ο.π . (σημ. 18).
20. Στριπής, Η κρίση του Σουέζ και ο θεσμός των ειρηνευτικών αποστολών του ΟΗΕ I, Αγορά Χωρίς Σύνορα , τόμος 12, (3), 2007,σελ.349-362.

Η ΕΕ του Ευρωσυντάγματος και της Συνθήκης της Λισσαβώνας, ταύτιση ή απόκλιση;

**Θωμάς Θεοδωρακόπουλος, προπτυχιακός φοιτητής,
Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου.**

- Δεν υπάρχει αρκετή Ευρώπη σε αυτή την Ένωση. Και δεν υπάρχει αρκετή Ένωση σε αυτή την Ένωση.

Jean Claude Juncker, 2015

Το εν λόγω άρθρο επιχειρεί με συνοπτικό μεν, περιεκτικό δε τρόπο, να παρουσιάσει το ιστορικό καθώς και νομικό πλαίσιο της Συνθήκης της Λισσαβώνας, η οποία παρήχθη εκ της απορριφθείσας Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Κρίνεται σιόπιμο να λεχθεί πως η Συνθήκη της Λισσαβώνας υφίσταται ως μια «τροποποιητική» συνθήκη, η οποία παρουσιάζει μια εξαιρετική πολυπλοκότητα, τόσο σε δομικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο κατανόησης, χάρις στην τεχνική γλώσσα, η οποία συνοδευόμενη από ένα μεγάλο αριθμό επιπλέον Δηλώσεων και Πρωτοκόλλων την καθιστούν δυσνόητη και κατ'αυτό τον τρόπο εξαιρετικά δύσκολη για τον μέσο ευρωπαίο πολίτη. Τοιουτοτρόπως, βασικός στόχος του παρόντος άρθρου είναι να παρουσιάσει σε απλοποιημένη μορφή την οργάνωση και το βασικό περιεχόμενο της Συνθήκης της Λισσαβώνας, παρουσιάζοντας την σε αντιπαράβολή προς το απορριφθέν Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, όπου αυτό κρίνεται χρήσιμο, έτσι ώστε να εξακριβωθεί τόσο η ουσία, όσο και το ενδεχόμενο, ως έχει λεχθεί από πλείστους, της «μεταμφίεσης» του Ευρωσυντάγματος σε Συνθήκη. Δια τούτο το λόγο προτού γίνει η ανάπτυξη της κύριας θεματικής που απασχολεί, παρουσιάζεται το ιστορικό πλαίσιο, όπως και τα περιστατικά που αποτέλεσαν την αιτία μετάβασης από την συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα σε μια ακόμη «τροποποιητική» Συνθήκη.

1. Το Ιστορικό πλαίσιο της μετάβασης από το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα στη Συνθήκη της Λισσαβώνας

Τον Μάιο και Ιούνιο του 2005 απεργρίφθη από τη Γαλλία και την Ολλανδία αντιστοίχως, το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα μετά από δημοψηφίσματα που διενεργήθηκαν. Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονες πολιτικές αναταραχές και οδήγησε με τον τρόπο του την Ευρώπη σε κρίση. Παρ'ολ'αυτά, έρευνες που διεξήχθησαν μετά την απόρριψη του Ευρωπαϊκού Συντάγματος καταδείκνυαν πως το γεγονός της απόρριψης του Συντάγματος της Ευρώπης δεν ισοδυναμούσε με απόρριψη και του εγχειρήματος της Ευρώπης ήτοι της ευρωπαϊκής ενοποίησης (Eurobarometer, 2005). Επιπρόσθετα, λέγεται πως, συμφώνως προς τα αποτελέσματα των ερευνών, κατέστη πέραν κάθε αμφισβήτησης πως δίχως την ύπαρξη του Ευρωπαϊκού Συντάγματος η Ευρώπη των 28, πλέον, κρατών-μελών, δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά (Eurobarometer, 2005).

Βασική αιτία απόρριψης φαίνεται να ήταν σε σημαντικό βαθμό, οι υποθετικές συνέπειες που ίσως να υπήρχαν με την επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε είκοσι πέντε κράτη μέλη, καθώς τον Μάιο του 2004 εντάχθηκαν δέκα νέα κράτη-μέλη και λίγο αργότερα το 2007 δύο νέα, ενώ επί του παρόντος γίνεται λόγος για ακόμα ένα νέο κράτος τη Μάλτα, η οποία εντάχθηκε στην Ένωση μόλις το 2013. Πιο λεπτομερώς, σημαντικό ρόλο τότε φαίνεται να έπαιξε ο συσχετισμός μεταξύ της

"Έρευνες που διεξήχθησαν μετά την απόρριψη του Ευρωπαϊκού Συντάγματος καταδείκνυαν πως το γεγονός της απόρριψης του Συντάγματος της Ευρώπης δεν ισοδυναμούσε με απόρριψη και του εγχειρήματος της Ευρώπης ήτοι της ευρωπαϊκής ενοποίησης"

ελεύθερης διακίνησης ατόμων και της απειλής από την μετανάστευση και την εν γένει εισδοχή ατόμων του ισλαμικού θρησκευματος, με αποτέλεσμα να υπάρξει η αρνητική έκβαση των δημοψηφισμάτων. Γενικότερα πάντως, σύμφωνα με τον Ιωαννίδη (2010), η απορριπτική θέση της Γαλλίας όπως αυτή διαφάνηκε και στα δημοψηφίσματα, φαίνεται να οφείλεται τόσο στην ανησυχία της γαλλικής κοινωνίας για το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης και των συνεπειών για την Ευρώπη, όσο και για την αδυναμία της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ελέγξει το φαινόμενο τούτο. Επιπροσθέτως εικάζεται πως η απόρριψη καταδείκνυε και την πολιτικοποίηση της διαδικασίας ενοποίησης. Δηλαδή, ότι αυτή η διαδικασία καθίσταντο αντικείμενο πολιτικής σύγκρουσης, έστω και βαθμιαία, των κρατών-μελών.

Κύριος πρωταγωνιστής στην σύνταξη και εκπόνηση του Συντάγματος για την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η Γαλλία, αφού επιπροσθέτως να λεχθεί πως η διαδικασία επεξεργασίας του συντελέστηκε από τον πρώην Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας Βαλερί Ζισκάρ ντ'Εσταίν, και για αυτό τον λόγο η απόρριψη του από τη συγκεκριμένη χώρα αιφνιδίασε το σύνολο των αρχηγών των κρατών-μελών. Εικάζεται, επιπλέον, πως και άλλα κράτη θα το καταψήφισαν εάν αυτό ετίθετο σε δημοψήφισμα, ιδιαίτερα η Βρετανία, Πολωνία και άλλα. Για αυτό το λόγο προστέθηκε στο Σύνταγμα της Ευρώπης η Δήλωση 30 η οποία προέβλεπε τα ακόλουθα:

Η Διάσκεψη σημειώνει ότι, "εάν μετά από παρέλευση δύο ετών από την υπογραφή της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, τα τέσσερα πέμπτα των κρατών μελών έχουν επικυρώσει την εν λόγω Συνθήκη και ένα ή περισσότερα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν δυσχέρειες όσον αφορά την επικύρωση αυτή, το θέμα υποβάλλεται στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο".

Δηλαδή, εν απλοίς λόγοις, διαφαίνεται ότι προβλέφθηκε ρητώς πως, υπό τον τότε αριθμό

κρατών μελών (25), εάν είκοσι τουλάχιστον από το σύνολο των κρατών-μελών επικύρωναν την Συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, τότε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα αναζητούσε ειδικές ρυθμίσεις για τα κράτη-μέλη τα οποία δεν θα μπορούσαν να επικυρώσουν την Συνθήκη. Παρ'όλαυτά, όπως ισχυρίζεται και ο Ιωαννίδης (2010), στο πλαίσιο κατά το οποίο καταρτιζόταν η Συνθήκη του Συντάγματος και πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω Δήλωση, δεν φαντάστηκε κανείς πως κάποιο από τα κράτη-μέλη που θα την απέρριπταν θα ήταν και ένα από τα ιδρυτικά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πόσο μάλλον η Γαλλία που κατά τα τότε δεδομένα αποτελούσε και υπερδύναμη της Ένωσης. Βέβαια, οι εν λόγω ρυθμίσεις θα ήταν εφικτό να εφαρμοστούν στην περίπτωση ενός "μικρού" κράτους-μέλους, όχι κάποιου όπως η Γαλλία ή Ολλανδία, καθώς η ίδια η Συνθήκη του Συντάγματος της Ευρώπης απαιτούσε την πλήρη σύμπραξη, ειδικά της Γαλλίας.

Τοιουτοτρόπως, επήλθε η απόρριψη της Συνθήκης για το Σύνταγμα της Ευρώπης, συνοδευόμενη από πλείστες αντιδράσεις. Η πρώτη και κυριότερη προήλθε από τον πρωθυπουργό του Λουξεμβούργου και πρόεδρο της ευρωπαϊκής επιτροπής Jean Claude Juncker, ο οποίος μετά την απόρριψη δήλωσε πως η απόρριψη του Συντάγματος από την Γαλλία δεν θα έπρεπε να σταματήσει τα υπόλοιπα κράτη-μέλη από την επικύρωση, καθώς και να προσαρμοστεί η Συνθήκη υπό τα νέα δεδομένα. Επιπροσθέτως, ο ίδιος δήλωσε πως λόγω της απόρριψης, θα έπρεπε να υπάρξει μια «περίοδος περισυλλογής» κατά την οποία οι ηγέτες των κρατών-μελών θα είχαν τη δυνατότητα να εξετάσουν τα αίτια που οδήγησαν στην απόρριψη. Κατ'ουσίαν, με τις αποφάσεις αυτές, η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθούσε να κερδίσει όσο περισσότερο χρόνο ώστε να διαχειριστεί το πρόβλημα και την κρίση η οποία είχε δημιουργηθεί.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δεν αναφερόταν και, μάλιστα απέφευγε κιόλας ακόμα και τις συνοπτικές

"λόγω της απόρριψης, θα έπρεπε να υπάρξει μια «περίοδος περισυλλογής» κατά την οποία οι ηγέτες των κρατών-μελών θα είχαν τη δυνατότητα να εξετάσουν τα αίτια που οδήγησαν στην απόρριψη"

αναφορές στο Ευρω-Σύνταγμα, έως το Νοέμβριο του 2006 όπου και παρουσιάστηκε μια έκθεση η οποία αφορούσε το κόστος του Μη-Συντάγματος. Σε αυτή την έκθεση, μεταξύ άλλων υπήρξε ο ισχυρισμός, πως παρά την ύπαρξη των υφιστάμενων έως τότε συνθηκών, λ.χ. Ρώμης, Άμστερνταμ κτλ, η Ένωση να μην μπορούσε να πραγματοποιήσει σταδιακά βήματα προς την ολοκλήρωση, παρ'όλ'αυτά ετίθεντο περιορισμοί στην δράση της, λόγω της έλλειψης Συντάγματος και όλων των επακόλουθων καινοτομιών που αυτό προσέφερε σε θεσμικό επίπεδο. Πιο λεπτομερώς, στην έκθεση τονίστηκε πως έλλειψη Συντάγματος δημιουργούσε αδυναμίες ως προς πλείστους τομείς δράσης όπως, στον τομέα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών υποθέσεων, ή ως προς τη μη εφαρμογή του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, όπως, επιπρόσθετα και στην ανυπαρξία δυνατότητας εφαρμογής των θεσμικών καινοτομιών που είχαν προβλεφθεί.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, από μέρους του, έκανε αισθητή την προσπάθεια της συνέχισης των διαδικασιών επικύρωσης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος. Αυτό διαφαίνεται από πολλά ψηφίσματα που διεξήχθησαν, ειδικά κατά το 2006. Επιπρόσθετα, οργανώθηκαν από το ίδιο συναντήσεις προβληματισμού, που αφορούσαν τόσο το μέλλον της Ευρώπης όσο και του Ευρωπαϊκού Συντάγματος. Όλες οι πράξεις του κοινοβουλίου είχαν την εναρκτήρια θέση πως η Συνθήκη του Ευρωπαϊκού Συντάγματος περιείχε πλείστες θεσμικές και πολιτικές καινοτομίες που καθιστούσαν την διεύρυνση και την εν γένει λειτουργία της Ένωσης αποτελεσματική σε πολύ μεγάλο βαθμό και δια τούτο το λόγο θα έπρεπε να αναζητηθούν τρόποι για την διάσωση της.

Επιπρόσθετα, ως εκείνο το χρονικό σημείο τα κράτη-μέλη που είχαν υπογράψει τη Συνθήκη είχαν φτάσει τα δεκαοχτώ, και υπήρχαν κάποια εναπομείναντα όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία που να μην είχαν επικυρώσει για δικούς τους λόγους τη Συνθήκη, ήταν όμως θετικά διακείμενα προς την επικύρωση.

Σύμφωνα με τον Hassin (2007), η βασική προβληματική που πρόκυπτε ήταν πως η περαιτέρω διεύρυνση της Ένωσης με την εισδοχή νέων κρατών-μελών δεν θα μπορούσε να υπάρξει δίχως την "θεσμική εμβάθυνση" της Ένωσης, δηλαδή εν άλλους λόγους, δεν θα μπορούσε να υπάρξει εισδοχή νέων κρατών χωρίς να έχει αποκτήσει η Ένωση την ικανότητα απορρόφησης ή ενσωμάτωσης των νεο-εισαχθέντων μελών στο σύστημά της. Υπέρ της ανωτέρω θέσης φαίνεται να τάχθηκε και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε αρκετές συνεδριάσεις του. Με το προλεχθέν σκεπτικό, περί ανησυχίας για την εισδοχή νέων κρατών-μελών φαίνεται να συμφωνεί και ο Ιωακείμης (2010), όπου ισχυρίζεται πως για αρκετά κράτη-μέλη, η ικανότητα να ενταχθούν πλήρως στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπορούσε να διασφαλιστεί με την υιοθέτηση των θεσμικών καινοτομιών που προσέφερε το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα.

Ωστόσο, η περίοδος προβληματισμού (reflection period) συνεχίστηκε και, παραλλήλως προς τις συζητήσεις που διεξαγόντουσαν, άρχισαν να υπάρχουν και διάφορες προσεγγίσεις για την προβληματική που είχε προκύψει, από κυβερνητικές και θεσμικές προσωπικότητες αλλά όχι μόνο. Οι προσεγγίσεις που δημιουργήθηκαν μπορούσαν να διατυπωθούν συνοπτικά σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη, υποστηριζόμενη από τα κράτη-μέλη που το είχαν ήδη επικυρώσει ήσαν να εφαρμοσθεί με κάποιες οριακές τροποποιήσεις, ώστε να ολοκληρωθεί η διαδικασία. Δεύτερη προσέγγιση υπήρξε η εγκατάλειψη του Συντάγματος και η επιλογή των πλέον σημαντικών ρυθμίσεων του, οι οποίες θα μπορούσαν να ενσωματωθούν σε μια νέα Συνθήκη, όπως υποστήριζε κατά κύριο λόγο η Βρετανία. Τρίτη προσέγγιση ήταν να υπάρξει μια ενδιάμεση λύση, δηλαδή να γινόταν μια ουσιαστική διάσωση πλείστων σημείων ή/και του μεγαλύτερου μέρους του Συντάγματος, αλλά να γινόταν μια αναδιάρθρωση του περιεχομένου έτσι ώστε η διαδικασία επικύρωσης να ήταν

"δεν θα μπορούσε να υπάρξει εισδοχή νέων κρατών χωρίς να έχει αποκτήσει η Ένωση την ικανότητα απορρόφησης ή ενσωμάτωσης των νεο-εισαχθέντων μελών στο σύστημά της"

πολύ πιο εύκολη.

Η λύση και η προσέγγιση της παρουσιάστηκε πριν την λήξη της περιόδου προβληματισμού από την Γερμανία, υπό την προεδρία της Καγκελαρίου Μέρκελ, η οποία παρουσίασε δυο στόχους για την επίλυση του προβλήματος. Αυτοί ήταν, πρώτον να διασωθεί το μεγαλύτερο μέρος του Συντάγματος της Ευρώπης και πιο σημαντικά των θεσμικών και πολιτικών καινοτομιών που αυτό προέβλεπε για την λειτουργία της διευρυμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεύτερον, και πλέον σημαντικό ήταν η αναδιατύπωση, οργάνωση και σύνθεση ενός νέου κειμένου, του οποίου τόσο η δομή όσο και το περιεχόμενο θα οργανωνόταν κατά τρόπο που θα διευκόλυνε την επικύρωση από τα κράτη-μέλη, δηλαδή την αποφυγή δημοψηφισμάτων. Επιπλέον, προς αυτή την κατεύθυνση υιοθετήθηκε η ιδέα πως για την αποφυγή δημοψηφισμάτων το νέο κείμενο δεν θα έπρεπε να περιέχει στοιχεία ή ρυθμίσεις ή περιεχόμενο το οποίο θα μπορούσε να ερμηνευτεί ή έστω και να υπονοεί την δημιουργία κρατικού μορφώματος (Martin, 2007).

Έτσι, αποφασίστηκε η εγκατάλειψη του όρου «Σύνταγμα», καθώς και η παρουσίαση της καινούριας ως τροποποιητικής των προηγούμενων συνθηκών. Επιπρόσθετα, αποφασίστηκε να μην εισαχθούν στην τροποποιητική Συνθήκη οι ρυθμίσεις που αφορούσαν τα σύμβολα της Ένωσης, όπως για παράδειγμα ο ύμνος, η σημαία κτλ. Ακόμα πιο σημαντικά, απεφεύχθη η ρητή αναφορά σε υπεροχή του δικαίου της Ένωσης, όπως και στη κατάργηση των προηγούμενων συνθηκών.

Το τελικό κείμενο της Συνθήκης παρουσιάστηκε στις Βρυξέλλες στις 5 Οκτωβρίου 2007. Το εν λόγω κείμενο αποτέλεσε κύριο θέμα συζήτησης για πλείστες διασκέψεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, με πλέον χαρακτηριστική αυτή της 18ης Οκτωβρίου 2007, όπου κατέληξαν σε οριστική συμφωνία και επίλυση όλων των θεμάτων που είχαν ανακύψει σε όλο το διάστημα συγγραφής

του. Ορισμένα από αυτά τα θέματα ήταν η δυσπιστία του Ηνωμένου Βασιλείου ως προς την υιοθέτηση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και το αίτημα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να μην υφίσταται ως όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άλλα θέματα ήταν δικονομικής φύσης, όπως ο τρόπος λήψης αποφάσεων κ.ο.κ. Επόμενο στάδιο ήταν η γλωσσική επεξεργασία της νέας Συνθήκης, η οποία ολοκληρώθηκε επιτυχώς και έδωσε έναυσμα για το στάδιο της γλωσσικής επεξεργασίας. Αυτό ολοκληρώθηκε επιτυχώς με την υπογραφή της στις 13 Δεκεμβρίου 2007 στη Λισσαβόνα της Πορτογαλίας.

Όπως είχε προγραμματιστεί η εν λόγω Συνθήκη τέθηκε σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2009, αφού προηγουμένως είχε ολοκληρωθεί επιτυχώς η επικύρωσή της από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη. Σύμφωνα με τον Hagemann (2007), και όπως ειπώθηκε προηγουμένως, η γενικότερη τάση ήταν να επικυρωθεί μέσω κοινοβουλευτικών διαδικασιών και να αποφευχθεί η εν γένει διαδικασία δημοψήφισματος. Ορισμένες ισχυρές χώρες όπως η Ολλανδία, η Γαλλία και η Βρετανία δεσμεύτηκαν για την μη προσφυγή σε δημοψήφισμα και προώθηση των εθνικών κοινοβουλευτικών διαδικαστικών πράξεων για επικύρωση της νέας συνθήκης, μολονότι η Βρετανία πλέον έχει δεσμευτεί για δημοψήφισμα που αφορά την παραμονή στην Ένωση το οποίο έχει προγραμματιστεί για το 2017.

Κατά τούτο το σκεπτικό διαφαίνεται πως η Συνθήκη της Λισσαβώνας αντικατέστησε με ουσιώδη τρόπο τη Συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, αφού αποκλείστηκαν ακόμα και οι υπόνοιες για την δημιουργία ενός υπερ-κράτους, όπως και της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης. Παρ'όλ'αυτά, ακόμα και σήμερα υφίσταται το ερώτημα εάν, στην πραγματικότητα, η συνθήκη της Λισσαβώνας αποτελεί ένα σύνταγμα «μεταμφιεσμένο» σε συνθήκη. Πλείστοι ισχυρίζονται πως επίτηδες η Συνθήκη της Λισσαβώνας είναι τόσο

"Ορισμένες ισχυρές χώρες όπως η Ολλανδία, η Γαλλία και η Βρετανία δεσμεύτηκαν για την μη προσφυγή σε δημοψήφισμα και προώθηση των εθνικών κοινοβουλευτικών διαδικαστικών πράξεων για επικύρωση της νέας συνθήκης"

δυσανάγνωστη όσο και δυσνόητη. Λόγου χάρη, ο πρώην Ιταλός πρωθυπουργός, Τζουλιάνο Αμάτο ισχυρίστηκε πως : “Αποφάσισαν πως το έγγραφο θα πρέπει να είναι δυσανάγνωστο. Εάν είναι δυσανάγνωστο, δεν είναι συνταγματικό, αυτή ήταν περίπου η αντίληψη...εάν καταφέρει κάποιος να το καταλάβει με την πρώτη ματιά τότε μάλλον υπάρχει λόγος για δημοψήφισμα, γιατί θα σήμαινε πως υπάρχει κάτι καινούργιο.”. Επιπρόσθετα, ένας από τους συντάκτες της Συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα Βαλερί Ζισκαρ Ντ’Εσταιν ισχυρίστηκε πως: “Όλες οι προηγούμενες προτάσεις θα είναι παρούσες στο νέο κείμενο (στη συνθήκη της Λισσαβώνας δηλαδή), αλλά θα είναι κρυμμένες και μεταμφιεσμένες κατά κάποιο τρόπο” (Srongenberg, 2007). Έτσι ακριβώς και ο Βέλγος υπουργός εξωτερικών, είπε πως “Ο στόχος της Συνταγματικής συνθήκης ήταν να είναι πιο ευανάγνωστη...ο σκοπός αυτής της συνθήκης (δηλ. της Λισσαβώνας) είναι να είναι δυσανάγνωστη. Το Σύνταγμα στόχευε στο να είναι ξεκάθαρο, ενώ αυτή η συνθήκη έπρεπε να είναι δυσανάγνωστη. Ο στόχος επετεύχθη.” (Open Europe, 2008). Από τα ανωτέρω περιστατικά διαφαίνεται πως η συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα κι η Συνθήκη της Λισσαβώνας είναι σχεδόν πανομοιότυπες συνθήκες. Λείπουν παρ’όλ’αυτά ουσιαστικά στοιχεία από την παράγωγη τροποποιητική συνθήκη, όπως λ.χ. ο ίδιος ο όρος Σύνταγμα με τον οποίο νοείται η δημιουργία, στην προκείμενη περίπτωση, ενός ομοσπονδιακού κράτους. Προβληματικές δημιουργούν, όμως, οι ανωτέρω δηλώσεις για το εάν είναι ένα “μεταμφιεσμένο Σύνταγμα”. Αυτό κρίνεται ως μη εφικτό καθώς, υπό την παρούσα φάση η Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν υφίσταται ως ομοσπονδία κρατών, αλλά ως μια ένωση πολιτικής και οικονομικής φύσης, των είκοσι οκτώ κρατών μελών της. Εύλογα δημιουργείται έτσι το ερώτημα, πως αφού απορρίφθηκε η πρόταση για την ύπαρξη ενός υπερ-κράτους με την απόρριψη της συνθήκης για το Ευρωπαϊκό-Σύνταγμα, τότε

ποιο είναι ακριβώς το περιεχόμενο της Συνθήκης της Λισσαβώνας; Επιπρόσθετα, ειπώθηκε προηγουμένως πως διατηρήθηκαν ορισμένες θεσμικές καινοτομίες του Ευρωπαϊκού Συντάγματος και “μεταφέρθηκαν” στην Συνθήκη της Λισσαβώνας-ποιες είναι αυτές; Έτσι σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό κρίνεται σκόπιμο στην παρούσα φάση να γίνει μια σύντομη επισκόπηση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτό έχει πλέον διαμορφωθεί με την επικύρωση της συνθήκης της Λισσαβώνας από το σύνολο των κρατών μελών της Ένωσης.

2. Οργάνωση και βασικό περιεχόμενο

2.1. Μια ακόμη τροποποιητική Συνθήκη

Όπως προαναφέρθηκε, η Συνθήκη της Λισσαβώνας υφίσταται ως τροποποιητική συνθήκη, δηλαδή, τροποποιεί χωρίς να καταργεί τις προϋπάρχουσες συνθήκες της Ένωσης. Κατ’αυτό το σκεπτικό, σε αντιπαράβολή με τη Συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, δεν υφίσταται ως νέο πολιτικό κείμενο εγκαθιδρύων ένα ομοσπονδιακό κράτος, αλλά ως μια τεχνική προσαρμογή του συστήματος της Ένωσης στις νέες προκλήσεις που έχουν δημιουργηθεί (Kurpas, 2007). Φαίνεται, λοιπόν, πως η «συνταγματοποίηση» της Ευρώπης εγκαταλείπεται, αφού οδηγήθηκε σε αδιέξοδο, αν και υπεγράφη από την πλειοψηφία των κρατών-μελών. Υπό αυτό το σκεπτικό ο όρος Σύνταγμα, ως σύμβολο κρατικής οντότητας, απουσιάζει, αφού επικράτησε η πρόσληψη της Ένωσης ως έναν περιφερειακό οργανισμό και όχι ως καινοτόμο, υπερεθνικό, μεταϊστορικό πολιτικό σύστημα το οποίο φέρει ιδιόρρυθμα κρατικά χαρακτηριστικά (Ιωακείμης, 2010). Βάσει αυτής της λογικής απορρίφθηκαν από το περιεχόμενο της Συνθήκης τα άρθρα I-8 (όπως αυτά ήταν στο Ευρώ-Σύνταγμα), τα οποία αφορούσαν τον ύμνο, τη σημαία, το motto κ.ο.κ της Ένωσης. Επιπρόσθετα σε αυτή τη

"η συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα κι η Συνθήκη της Λισσαβώνας είναι σχεδόν πανομοιότυπες συνθήκες"

λογική βασίζεται και η μη συμπερίληψη συγκεκριμένης ορολογίας, η οποία προερχόταν από την νομική και κρατική πολιτική τάξη, όπως λ.χ. «ευρωπαϊκός νόμος» ή/και «ευρωπαϊκός νόμος-πλαίσιο» που προβλεπόταν στο άρθρο I-33 και αποτελούσε τις νομικές πράξεις της Ένωσης. Επίσης, δεν συμπεριλήφθη και ο όρος «Υπουργός Εξωτερικών» καθώς παρέπεμπε σε κρατική οργάνωση/τάξη. Αντ'αυτού χρησιμοποιήθηκε ο όρος «Υπάτος Αρμοστής» (High Representative).

2.2 Κατάργηση της δομής των πυλώνων

Με την συνθήκη της Λισσαβώνας επήλθε κατάργηση του μορφώματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, καθώς αντικαταστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όντας τροποποιητική, δεν καταργεί τις προηγούμενες συνθήκες, τυπικά, όμως, ορίζει ρητά πως η Ένωση βασίζεται στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επομένως, να μεν οι προηγούμενες συνθήκες δεν καταργούνται, αλλά με τα νέα δεδομένα, αυτές περιέρχονται σε αχρηστία.

Ως βασική συνέπεια της κατάργησης την Ευρωπαϊκής Κοινότητας καταργείται και η δομή των τριών πυλώνων, δηλαδή της οργάνωσης της Ένωσης σε τρεις πυλώνες, με πρώτο πυλώνα την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, δεύτερο την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) και τρίτο, την αστυνομική και δικαστική συνεργασία. Με την Συνθήκη της Λισσαβώνας, ακολουθώντας το πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, θεσπίζεται μια ενιαία θεσμική και πολιτική οντότητα, έχουσα ενιαία θεσμικά όργανα, που όμως έχουν διαφοροποιημένες διαδικασίες λήψης αποφάσεων στον τομέα ΚΕΠΠΑ. Αυτές οι ρυθμίσεις αποτελούν αντικείμενο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενώ, οι διατάξεις αφορώσες την δικαστική συνεργασία ρυθμίζονται στη Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τίτλος V - Ο Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης).

2.3 Η νομική προσωπικότητα της Ένωσης

Με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας αναγνωρίζεται ρητά νομική προσωπικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως ακριβώς συνέβη και στο Ευρώ-Σύνταγμα. Αυτό αποσαφηνίζεται πλήρως στην Δήλωση 24, όπου ορίζεται πως: «Διάσκεψη επιβεβαιώνει ότι το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει νομική προσωπικότητα δεν επιτρέπει σε καμία περίπτωση στην Ένωση να νομοθετεί ή να δρα καθ' υπέρβαση των αρμοδιοτήτων που της έχουν απονεμίσει τα κράτη μέλη με τις Συνθήκες». Σύμφωνα με τον Ιωαννίδη (2010), η ρητή αναγνώριση της προσωπικότητας έγινε παρά την έντονη αντίδραση ορισμένων κρατών-μελών, και ιδιαίτερα της Αγγλίας.

Επιπρόσθετα, κρίνεται σημαντικό να λεχθεί πως με την απόκτηση νομικής προσωπικότητας η Ένωση καθίσταται, κατ'ουσίαν υποκείμενο του διεθνούς δικαίου. Αυτό σημαίνει πως η Ένωση δύναται να αξιοποιεί όλα τα μέσα του διεθνούς δικαίου, όπως λ.χ. το δικαίωμα να συνάπτει συνθήκες, δικαίωμα προσφυγής και ενέργειας ενώπιον διεθνών δικαστηρίων, καθώς και να καθίσταται μέλος διεθνών οργανισμών. Με αυτό τον τρόπο η Ένωση δύναται να δεσμεύεται και σε διεθνές επίπεδο. Έτσι, μπορεί συγχρόνως να ενισχύεται εκτός της ορατότητας και ο ρόλος της Ένωσης στο διεθνές και παγκόσμιο σύστημα (Xuereb, 2004).

2.4 Οριοθέτηση και ταξινόμηση αρμοδιοτήτων

Κατά την σύνταξη της Συνθήκης, ασκήθηκαν ισχυρές πιέσεις από πλείστα κράτη, και ιδιαίτερος από την Τσεχία για αυστηρότερη, πιο συγκεκριμένη, καθώς και, εν αντιθέσει με το Ευρω-σύνταγμα, πιο ταξινομημένη διατύπωση των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ταξινόμηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, εν γένει φαίνεται να αποτέλεσε και καθοριστικό παράγοντα στην δημιουργία του Ευρωπαϊκού Συντάγματος (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, 2000). Έτσι «η δήλωση της Νίκαιας»

"Με την Συνθήκη της Λισσαβώνας, ακολουθώντας το πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, θεσπίζεται μια ενιαία θεσμική και πολιτική οντότητα, έχουσα ενιαία θεσμικά όργανα"

μνημονεύει ρητά το θέμα της οριοθέτησης των αρμοδιοτήτων μεταξύ Ευρωπαϊκής ένωσης και κρατών-μελών, με βάση την αρχή της επικουρικότητας, ως πρώτη ασχολία, κατά την αναθεωρητική διαδικασία.

Έτσι, όπως προαναφέρθηκε, η Συνθήκη της Λισσαβώνας αποδέχεται, με αυστηρό τρόπο, τις ρυθμίσεις που είχαν τεθεί από το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Πιο λεπτομερώς, σύμφωνα με το άρθρο 5 ΕΣΕΕ, γίνεται θεσμοθέτηση των γενικών αρχών για την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων. Δηλαδή, λέγεται πως η οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης διέπεται από την αρχή της «δοτής αρμοδιότητας». Επιπρόσθετα, η άσκηση αυτών των αρμοδιοτήτων διέπεται από τις αρχές της «επικουρικότητας» και της «αναλογικότητας».

Με βάση τις ανωτέρω αρχές, οι αρμοδιότητες οριοθετούνται (άρθρο 2 ΣΕΕ) σε τρεις γενικές κατηγορίες, α) τις αποκλειστικές, β) τις συντρέχουσες και γ) τις συμπληρωματικές.

Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό, όπως διαφαίνεται στο 3 ΕΣΛΕΕ, η Ένωση ασκεί αποκλειστικές αρμοδιότητες στους ακόλουθους τομείς:

- α) στην τελωνειακή ένωση,
- β) σε ό,τι αφορά θέσπιση των κανόνων ανταγωνισμού που είναι αναγκαίοι για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς,
- γ) στη νομισματική πολιτική για τα κράτη μέλη με νόμισμα το ευρώ,
- δ) στη διατήρηση των βιολογικών πόρων της θάλασσας στο πλαίσιο της κοινής αλιευτικής πολιτικής, και
- ε) στην κοινή εμπορική πολιτική."

Ενώ, οι συντρέχουσες αρμοδιότητες, συμφώνως προς το, 4§2 ΕΣΛΕΕ της εφαρμόζονται στους ακόλουθους τομείς:

- α) Στην εσωτερική αγορά,
- β) Στην κοινωνική πολιτική, για τις πτυχές που καθορίζονται στην παρούσα Συνθήκη,
- γ) Στην οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή,
- δ) Στην γεωργία και την αλιεία, με την εξαίρεση της διατήρησης των βιολογικών

πόρων της θάλασσας,

ε) στο περιβάλλον,

στ) στην προστασία των καταναλωτών,

ζ) στις μεταφορές,

η) στα διευρωπαϊκά δίκτυα,

θ) στην ενέργεια,

ι) στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης,

ια) στις κοινές προκλήσεις για την ασφάλεια στον τομέα της δημόσιας υγείας, για τις πτυχές που καθορίζονται στην παρούσα Συνθήκη."

Όπως, σύμφωνα με το 4§3 ΕΣΛΕΕ, "στους τομείς της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και του διαστήματος, η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις, ιδίως όσον αφορά τον καθορισμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων, χωρίς η άσκηση της αρμοδιότητας αυτής να έχει ως αποτέλεσμα να κωλύει την άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατών-μελών".

Ακόμα σύμφωνα με 4§4 ΕΣΛΕΕ, "στους τομείς της αναπτυξιακής συνεργασίας και της ανθρωπιστικής βοήθειας, η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις και να ασκεί κοινή πολιτική, χωρίς η άσκηση της αρμοδιότητας αυτής να έχει ως αποτέλεσμα να κωλύει την άσκηση των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών".

Επιπροσθέτως, όσων αφορά τις συμπληρωματικές ή υποστηρικτικές αρμοδιότητες στις οποίες η Ένωση μπορεί να αναλάβει δράση περιλαμβάνονται, σύμφωνα με το, 6 ΕΣΛΕΕ: α) η προστασία και η βελτίωση της ανθρώπινης υγείας, β) η βιομηχανία, γ) ο πολιτισμός, δ) ο τουρισμός, ε) η παιδεία, η επαγγελματική εκπαίδευση, η νεολαία και ο αθλητισμός, στ) η πολιτική προστασία, ζ) η διοικητική συνεργασία."

Επιπλέον, στη Συνθήκη της Λισσαβώνας έχει προστεθεί μια κατηγορία αρμοδιοτήτων, η οποία αποτελεί μια ειδική κατηγορία. Έτσι η Συνθήκη αναθέτει, α) να θεσπίζει μέτρα προκειμένου να εξασφαλίζεται ο συντονισμός των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, καθώς και των πολιτικών στον τομέα

"η οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης διέπεται από την αρχή της «δοτής αρμοδιότητας». Επιπρόσθετα, η άσκηση αυτών των αρμοδιοτήτων διέπεται από τις αρχές της «επικουρικότητας» και της «αναλογικότητας»."

απασχόλησης, όπως και β) να καθορίζει εξωτερική πολιτική, η αρμοδιότητα της οποίας καλύπτει όλους του τομείς της εξωτερικής πολιτικής καθώς και την ασφάλεια της Ένωσης με στόχο τον προοδευτικό καθορισμό κοινής αμυντικής πολιτικής η οποία μπορεί να οδηγήσει σε κοινή άμυνα (Sjursen, 2012).

Ουσιαστικά, η οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων υπογραμμίζει το χαρακτήρα του ενωσιακού συστήματος πολιτικής, που φέρει ομοσπονδιακή λογική.

1.5. Νομοθετική διαδικασία και μέσα

Εν αντιθέσει προς το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, η Συνθήκη της Λισσαβώνας δεν αποδέχτηκε όπως φαίνεται, την απλοποίηση των νομοθετικών μέσων. Επί παραδείγματι, στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα το άρθρο I-33 όριζε τα μέσα με τα οποία θα μπορούσε να νομοθετεί η Ένωση. Αυτά ήσαν, οι ευρωπαϊκοί νόμοι, τα ευρωπαϊκά πλαίσια-νόμων, οι ευρωπαϊκοί κανονισμοί κτλ. Έτσι, με τη συνθήκη της Λισσαβώνας γίνεται λόγος για κανονισμούς (regulations), οδηγίες (directives) και αποφάσεις (decisions) ως νομοθετικά μέσα της Ένωσης (288 ΣυνθΛ).

Επιπροσθέτως, ορίζεται ρητά πως οι ανωτέρω νομικές πράξεις της Ένωσης, που θεσπίζονται με νομοθετική διαδικασία, αποτελούν νομοθετικές πράξεις κατά το άρθρο 289§3 ΣυνθΛ. Ακόμα, αξιοσημείωτο είναι πως, σύμφωνα με το 290 ΣυνθΛ, δύναται να γίνει ανάθεση αρμοδιοτήτων για θέσπιση μη νομοθετικών πράξεων γενικής ισχύος που συμπληρώνουν ή τροποποιούν μη ουσιαστική στοιχεία νομοθετικής πράξης στην Επιτροπή, μέσω νομοθετικής πράξης.

Μολονότι, η Συνθήκη της Λισσαβώνας απορρίπτει τα νομοθετικά μέσα που ορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, φαίνεται να υιοθετεί σε μεγάλο βαθμό τις ρυθμίσεις του Συντάγματος όσων αφορά τις διαδικασίες νομοθέτησης, δηλαδή χάραξης πολιτικής της Ένωσης. Ό,τι αφορά τις διαδικασίες νομοθέτησης, λέγεται πως σε έκθεση που

παρουσιάστηκε στην Ευρωπαϊκή Συνέλευση, είχαν καταγραφεί περισσότερες των σαράντα εξειδικευμένες διαδικασίες για λήψη αποφάσεων και νομοθετήσεων (European Convention, 2002).

Πιο λεπτομερώς, στη ΣυνθΛ θεσμοθετούνται επισήμως, κατ' ακολουθίαν του Συντάγματος, α) η «συνήθης νομοθετική διαδικασία» και β) οι «ειδικές νομοθετικές διαδικασίες».

Η συνήθης νομοθετική διαδικασία, ως ορίζεται στο 289 ΣΛΕΕ, συνίσταται στην έκδοση οδηγιών, κανονισμών ή αποφάσεων από κοινού από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο μετά από πρόταση της επιτροπής. Πρόκειται κατ' ουσίαν για μια διαδικασία «συναπόφασης», ως αυτή ορίζεται λεπτομερώς στο 251 ΣΛΕΕ.

Ενώ οι ειδικές νομοθετικές διαδικασίες προβλέπονται για ειδικές περιπτώσεις και για την έκδοση κανονισμών, οδηγιών ή αποφάσεων. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι διαδικασίες έγκρισης (consent procedure), οι διαδικασίες κατάρτισης προϋπολογισμού και κάποιες ειδικές περιπτώσεις που αφορούν τον τομέα της δικαιοσύνης και ασφάλειας κ.τ.λ. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Ιωαννικίδη (2010) ειδική διαδικασία θα πρέπει να θεωρηθεί και η «διαδικασία διαβούλευσης» (συμβουλευτικής γνώμης).

2.6 Διαδικασία αναθεώρησης Συνθηκών

Ό,τι αφορά τις διαδικασίες αναθεώρησης, σύμφωνα με τον Λυμπερόπουλο (2007), δέον να ληφθεί πως η συνθήκη της Λισσαβώνας υιοθετεί τις διαδικασίες που είχαν εισαχθεί στη συνθήκη για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα. Το αίτημα για τη θέσπιση απλούστερων και πιο ευέλικτων διαδικασιών αποτέλεσε αντικείμενο προβληματισμού στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών συνελεύσεων. Εν τέλει συμφωνήθηκαν δυο ειδών διαδικασίες αναθεώρησης συνθηκών. Αυτές είναι η συνήθης διαδικασία, και μια ειδική απλοποιημένη διαδικασία, όπως αυτό προκύπτει από το 48 ΕΣΕΕ.

"Μολονότι, η Συνθήκη της Λισσαβώνας απορρίπτει τα νομοθετικά μέσα που ορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, φαίνεται να υιοθετεί σε μεγάλο βαθμό τις ρυθμίσεις του Συντάγματος όσων αφορά τις διαδικασίες νομοθέτησης, δηλαδή χάραξης πολιτικής της Ένωσης."

Ό,τι αφορά την πρώτη μορφή αναθεωρητικής διαδικασίας (συνήθης), κάθε κράτος μέλος, ή επιτροπή ή το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο δύνανται να υποβάλλουν αναθεωρητικό σχέδιο στο Συμβούλιο. Το σχέδιο της υπό αναθεώρηση συνθήκης εξετάζεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο αφού συνεργασθεί με την Επιτροπή, μπορεί με απλή πλειοψηφία να εκδώσει απόφαση υπέρ της αναθεώρησης. Αιολούθως, συγκαλείται συνέλευση απαρτιζόμενη από εκπροσώπους των κοινοβουλίων των κρατών-μελών, της επιτροπής, καθώς και του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου. Η διακυβερνητική σύσκεψη αποφασίζει με κοινή συμφωνία ορισμένες τροποποιήσεις. Η αναθεωρημένη πλέον συνθήκη θα πρέπει να επικυρωθεί από το σύνολο των κρατών μελών ώστε να ισχύσει.

Επιπρόσθετα, όπως είχε οριστεί στο Ευρώ-Σύνταγμα, και αντίστοιχα μεταφέρθηκε στην Συνθήκη της Λισσαβώνας, λέγεται πως εάν μετά από δυο χρόνια δεν έχει επικυρωθεί η συνθήκη από ένα ή περισσότερα κράτη-μέλη, ενώ έχει επικυρωθεί από τα 4/5 των κρατών-μελών, το θέμα δύναται να παραπεμφθεί στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.

Ό,τι αφορά την απλοποιημένη διαδικασία αναθεώρησης, να ληφθεί πως αυτή δύναται να τύχει εφαρμογής μόνο για το τρίτο μέρος της ΣΛΕΕ, το οποίο αφορά τις εσωτερικές πολιτικές και δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιο λεπτομερώς, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δύναται με ομόφωνη απόφαση του να τροποποιήσει τις διατάξεις που εμπίπτουν εντός του ρυθμιστικού πεδίου του τρίτου μέρους της Συνθήκης λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατ'αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνεται η αναθεώρηση δίχως την σύγκληση Διακυβερνητικής Σύσκεψης.

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου έχει ισχύ αφού εγκριθεί και από τα εθνικά κοινοβούλια. Επομένως, με αυτό τον τρόπο ένα και μοναδικό κοινοβούλιο δύναται να «μπλοκάρει» την διαδικασία.

1.6. Διεύρυνση της Ένωσης και εθελούσια αποχώρηση από αυτή

Η Συνθήκη της Λισσαβώνας εισάγει αρκετές σημαντικές τροποποιήσεις, τόσο όσων αφορά την διαδικασία διέυρυνσης της Ένωσης, όσο και την διαδικασία εθελούσιας αποχώρησης από αυτήν, μέσω του μηχανισμού exit clause.

Ό,τι αφορά τη διέυρυνση, η ενδιαφερόμενη προς ένταξη χώρα θα πρέπει να σέβεται τις αξίες της Ένωσης και να μπορεί να δεσμευτεί στην προαγωγή αυτών. Τοιουτοτρόπως, η ενδιαφερόμενη χώρα αιτείται της εισόδου στο Συμβούλιο, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα Ευρωπαϊκά εθνικά κοινοβούλια. Η συμμετοχή των τελευταίων είναι περισσότερο τυπική, καθώς δεν έχουν ουσιώδη λόγο στη διαδικασία (Ιωακειμίδης, 2010).

Επιπρόσθετα, συμφώνως προς το 49 ΕΣΕΕ, δίνεται δίοδος στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να προσθέσει επιπλέον των κριτηρίων της Κοπεγχάγης-1993, κριτηρίων εισόδου στην Ένωση.

Ακολουθώντας το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, η Συνθήκη της Λισσαβώνας, αναγνώρισε το δικαίωμα και παρέχει μηχανισμό εξόδου/αποχώρησης κράτους μέλους από την ένωση, σύμφωνα με το 50ΕΣΕΕ. Η αναγνώριση αυτού του δικαιώματος αποτέλεσε τομή στην ιστορία των συνθηκών, καθώς οι προηγούμενες συνθήκες δεν παρείχαν, ούτε μηχανισμό αποχώρησης αλλά ούτε και αναγνώριζαν δικαίωμα.

Για την εθελούσια αποχώρηση, πρέπει το ενδιαφερόμενο κράτος-μέλος να γνωστοποιήσει την πρόθεση του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Ακολούθως, γίνεται ανάλογη διαπραγμάτευση και αντίστοιχη σύναψη συμφωνίας για αποχώρηση. Η συμφωνία συνάπτεται από το Ευρωπαϊκό συμβούλιο, αφού παρθεί απόφαση με ειδική πλειοψηφία και αφού δοθεί έγκριση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά λέγεται πως, η Συνθήκη της

"Η Συνθήκη της Λισσαβώνας εισάγει αρκετές σημαντικές τροποποιήσεις, τόσο όσων αφορά την διαδικασία διέυρυνσης της Ένωσης, όσο και την διαδικασία εθελούσιας αποχώρησης από αυτήν, μέσω του μηχανισμού exit clause"

Λισσαβώνας εμφορείται πολλών ομοιοτήτων με την συνθήκη του Ευρώ-Συντάγματος, ενώ ταυτοχρόνως παρουσιάζει και πολλές διαφορές. Δηλαδή, ξεκινώντας από τις διαφορές, δύναται να γίνει λόγος, γενικά, για διαγραφή καίριων και ύψιστης σημασίας φράσεων, όπως λ.χ. ρητών αναφορών στη ίδια τη λέξη Συντάγμα, ενώ εκλείπουν, από την Συνθήκη της Λισσαβώνας πολλά στοιχεία που θα μπορούσαν να αφήσουν υπόνοιες περί δημιουργίας ενός ομοσπονδιακού κράτους, όπως επι παραδείγματι οι αναφορές στα σύμβολα και στον ύμνο της Ένωσης.

Στην παρούσα ανάλυση επιχειρήθηκαν να εξετασθούν οι προλεχθείσες ομοιότητες και διαφορές, ξεκινώντας από την παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου. Δηλαδή, από την στιγμή της παραγωγής της Συνθήκης του Ευρώ-συντάγματος, ακολούθως της απόρριψης του και της παραγωγής εξ'αυτού της Συνθήκης της Λισσαβώνας.

Επιπλέον, στο παρόν άρθρο εξετάστηκαν τα δομικά χαρακτηριστικά της Ένωσης, όπως αυτά προέκυψαν με την υπογραφή από τα κράτη-μέλη, της Συνθήκης της Λισσαβώνας. Πιο συγκεκριμένα, αναπτύχθηκε η κατάργηση της ευρωπαϊκής κοινότητας καθώς και η κατάργηση της δομής των πυλώνων. Σε δεύτερο στάδιο αναπτύχθηκε, η απόκτηση νομικής προσωπικότητας της Ένωσης, γεγονός που την κατέστησε υποκείμενο των διεθνών κανόνων δικαίου. Ακολούθως, εξετάστηκαν τα νομοθετικά μέσα και οι διαδικασίες, τόσο σε σύγκριση με το Ευρώ-σύνταγμα, όσο και αυτοτελώς. Επιπρόσθετα, εξετάστηκαν οι διαδικασίες αναθεώρησης των συνθηκών και έγινε η διάκριση τους σε συνήθεις και απλοποιημένες. Επιπλέον, αναπτύχθηκε, τόσο αυτοτελώς όσο και συγκριτικά με το Ευρώ-Σύνταγμα η οριοθέτηση και ταξινόμηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως και οι διαδικασίες εισδοχής και εθελούσιας αποχώρησης, από την Ένωση.

Η συνθήκη της Λισσαβώνας ως μια τροποποιητική Συνθήκη, αποτελεί ένα

εξαιρετικά πολύπλοκο κείμενο από πλευράς περιεχομένου και δομής, τουλάχιστον εν συγκρίσει με το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, καθώς εμπεριέχει, εκτός των άλλων μεγάλο αριθμό πρωτοκόλλων, δηλώσεων κ.ο.κ.. Έτσι καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη και δυσνόητη για τον μέσο Ευρωπαίο πολίτη. Από αυτή την οπτική, φαίνεται πως δεν συμβάλλει στην απλοποίηση και αντίληψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εν αντιθέσει με την Συνθήκη του Ευρωπαϊκού Συντάγματος.

Επιπροσθέτως, διαφαίνεται πως η αφαίρεση από το περιεχόμενο ορολογίας, όπως Ευρωπαίος υπουργός εξωτερικών, ευρωπαϊκός νόμος κτλ, με την οποία θα μπορούσε να εννοηθεί πως η Ένωση «προχωράει» στο επόμενο στάδιο ολοκλήρωσης, δεν μπορεί παρά να την αφήνει στάσιμη, αφορίζοντας την ουσία της Ένωσης, από οιαδήποτε πολιτική και συμβολική διάσταση μπορεί να έχει το κείμενο της Συνθήκης. Τα προλεχθέντα γεγονότα, βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με το πνεύμα που επικράτησε κατά την σύνταξη της συνθήκης για το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, με το οποίο έγινε απόπειρα να σηματοδοτηθεί και να συμβολισθεί μια ουσιαστική μετάβαση της Ένωσης σε μια πολιτική Ένωση με τη μορφή υπερ-κράτους. Με τη συνθήκη επιδιώχθηκε να προβληθεί η ένωση ως ένα γραφειοκρατικό, τεχνοκρατικό μόρφωμα (Morgan, 2005). Έτσι, λαμβάνοντας υπόψιν το γεγονός πως η ίδια η Ένωση αντιμετωπίζει στα περιφερειακά κράτη-μέλη μια βαθύτατη οικονομική κρίση, και παράλληλα, έχει αυξηθεί η ροή προσφύγων κατακλύζοντας, φαίνεται πως το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, παρουσιάζεται σαν απάντηση στα δυο ανωτέρω βαρύνουσας σημασίας προβλήματα, όπως και σε πλείστα άλλα.

.....

"Με τη συνθήκη επιδιώχθηκε να προβληθεί η ένωση ως ένα γραφειοκρατικό, τεχνοκρατικό μόρφωμα"

Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και άγαμα μοναχικά άτομα,

Το παράδειγμα της Ελλάδας και της Κύπρου

Ανδρέας Κίγκας, προπτυχιακός φοιτητής,
Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Παν/μιο Κύπρου.

Στο παρόν άρθρο αναλύεται το δικαίωμα των άγαμων μοναχικών ατόμων στη δημιουργία οικογένειας μέσω των μεθόδων της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής σε Ελλάδα και Κύπρο. Στην ελληνική έννομη τάξη υπό το πρίσμα των νόμων 3089/2002 και 3305/2005 το δικαίωμα ίδρυσης μονογονεϊκής οικογένειας υπόκειται σε περιορισμούς. Το δικαίωμα τεκνοποίησης από άγαμους μοναχικούς άνδρες ιδίως αναδεικνύεται σε έντονα εριζόμενο ζήτημα στους κόλπους τόσο της ελληνικής θεωρίας όσο και νομολογίας εξαιτίας της απουσίας ειδικής νομοθετικής ρύθμισης. Το τελευταίο μέρος του άρθρου είναι αφιερωμένο στην αντιμετώπιση των ιδίων ζητημάτων στην Κύπρο, η οποία πρόσφατα θέσπισε το ν. 69(Ι)/2015 «περί της εφαρμογής της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής».

Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, ιδίως στον κλάδο των επιστημών υγείας, οδήγησε μεταξύ άλλων στην ανάπτυξη νέων ιατρικών μεθόδων υποβοήθησης της ανθρώπινης αναπαραγωγής. Η ευρύτατη διάδοση των μεθόδων αυτών δημιούργησε αρκετά κοινωνικά, ηθικά και σαφώς νομικά ζητήματα. Δεν ήταν μάλιστα λίγες οι υποθέσεις που απασχόλησαν τόσο τα διεθνή όσο και μετέπειτα τα ελληνικά δικαστήρια.

Η ανάγκη αντιμετώπισης των παραπάνω προβλημάτων είχε ως επακόλουθο σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες τη θέσπιση νομοθετικών πλαισίων, τα οποία ομολογουμένως παρουσιάζουν μεγάλη ανομοιογένεια μεταξύ τους. Η Ελλάδα, αργότερα σε σχέση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, έθεσε το δικό της νομοθετικό πλαίσιο για την ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή (Ι.Υ.Α) με το νόμο 3089/2002 «Ιατρική Υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή»⁽¹⁾, ο οποίος συμπληρώθηκε και εν μέρει τροποποιήθηκε από το νόμο 3305/2005 «Εφαρμογή της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής»⁽²⁾. Αντίστοιχα, η Κύπρος ψήφισε το νόμο

69(Ι)/2015 «Περί της Εφαρμογής της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής»⁽³⁾.

Ι. Το δικαίωμα στην αναπαραγωγή και οι περιορισμοί του

Κατά την κρατούσα στην ελληνική θεωρία άποψη⁽⁴⁾, το δικαίωμα στην αναπαραγωγή αποτελεί μια ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα, το οποίο θεμελιώνεται στο άρθρο 5(1) Σ.. Το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και κατ' επένταση το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην τεκνοποίηση ασκείται υπό τους περιορισμούς του παραπάνω άρθρου και συγκεκριμένα α) της μη σύγκρουσης με άλλη διάταξη του Συντάγματος, β) της μη προσβολής δικαιωμάτων τρίτων και γ) της μη προσβολής των χρηστών ηθών.

Στην περίπτωση που μας απασχολεί ζήτημα γεννάται αν οι περιορισμοί αυτοί μπορούν να αποκλείσουν την ίδρυση μονογονεϊκής οικογένειας και επομένως αν είναι θεμιτή η απαγόρευση άσκησης του δικαιώματος της αναπαραγωγής από άγαμα μοναχικά άτομα είτε εν ζωή είτε για πρώτη φορά μετά θάνατον.

Ως προς τον πρώτο περιορισμό μερίδα της

"το δικαίωμα στην αναπαραγωγή αποτελεί μια ειδικότερη έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα"

θεωρίας⁽⁵⁾ στην Ελλάδα αντιτίθεται στο μονογονεϊκό μοντέλο υποστηρίζοντας πως αυτό συγκρούεται με το θεσμό της οικογένειας, όπως αυτός προστατεύεται στο άρθρο 21 Σ. αλλά και σε άρθρα της Διεθνούς Συμβάσεως για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Στον αντίποδα άλλοι θεωρητικοί⁽⁶⁾ υποστηρίζουν πως οι έννοιες του γάμου αφενός και της οικογένειας αφετέρου είναι διακριτές. Με άλλες λέξεις, το Σύνταγμα προστατεύει το γάμο αυτοτελώς σε σχέση με τη δημιουργία οικογένειας, όπως βέβαια και αντίστροφα προστατεύει τη δημιουργία οικογένειας ανεξάρτητα από τη σύναψη γάμου. Επομένως, η ίδρυση μονογονεϊκής οικογένειας δε θίγει το θεσμό του γάμου.

Ο δεύτερος περιορισμός της μη προσβολής δικαιωμάτων τρίτων υπονοεί στην ουσία «τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών»⁽⁷⁾. Πιο συγκεκριμένα, τίθεται το ερώτημα αν το επιτρεπτό της Ι.Υ.Α σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων θίγει το δικαίωμα του παιδιού να γεννηθεί σε ένα «κανονικό» περιβάλλον⁽⁸⁾. Η υιοθέτηση αυτού του συλλογισμού ενέχει τον κίνδυνο η απόλαυση ενός δικαιώματος ενός ήδη υπάρχοντος προσώπου να εξαρτηθεί τελικά από την πρόταξη των δικαιωμάτων ενός μελλοντικού προσώπου⁽⁹⁾.

Τέλος, ούτε ο περιορισμός των χρηστών ηθών μπορεί να χρησιμοποιείται, για να εμποδίσει την τεκνοποιία σε άγαμα μοναχικά άτομα. Κατά την κρατούσα άποψη⁽¹⁰⁾ η έννοια των χρηστών ηθών ούτε είναι «υπερ-συνταγματική» ούτε προσδιορίζεται από προσωπικές αντιλήψεις του εκάστοτε δικαστή. Αντίθετα, στην προκειμένη περίπτωση η έννοια θα πρέπει να ερμηνευτεί με γνώμονα τις αξιολογικές επιλογές του αστικού νομοθέτη, ο οποίος και στους δύο ελληνικούς νόμους έχει προκρίνει ότι οι μέθοδοι Ι.Υ.Α. δεν αντίκεινται στα χρηστά ήθη⁽¹¹⁾.

II. Το δικαίωμα στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή των άγαμων μοναχικών

ατόμων γενικά

A. Άγαμη μοναχική γυναίκα

Με το άρθρο 1456 §1 ΑΚ αναγνωρίστηκε στο ελληνικό δίκαιο ρητά η προσφυγή στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή από άγαμες μοναχικές γυναίκες. Ο νομοθέτης εν όψει της γενικότερης ρύθμισης του τύπου της συναίνεσης για την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή αποδέχεται το ενδεχόμενο μία άγαμη και μη ευρισκόμενη σε ελεύθερη ένωση γυναίκα να χρησιμοποιήσει τις διαδικασίες της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής⁽¹²⁾.

Γενική προϋπόθεση για την προσφυγή σε Ι.Υ.Α είναι η ιατρική αναγκαιότητα. Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 1455 ΑΚ η Ι.Υ.Α. επιτρέπεται, μόνο όταν υφίσταται αδυναμία αναπαραγωγής με φυσικό τρόπο (η οποία ταυτίζεται με την έννοια της «στεριρότητας»⁽¹³⁾) ή κίνδυνος μετάδοσης στο τέκνο σοβαρής ασθένειας. Κατά την κρατούσα άποψη στην ελληνική θεωρία⁽¹⁴⁾, αυτή η γενική προϋπόθεση ισχύει και στην περίπτωση της άγαμης μοναχικής γυναίκας. Εύκολα λοιπόν καταλαβαίνει κανείς ότι ο νομοθέτης δεν επιθυμεί την τεχνητή γονιμοποίηση γι' αυτήν ως μια αυθαίρετη επιλογή αλλά ως μια ιατρικά διαπιστωμένη ανάγκη⁽¹⁵⁾. Συνεπώς, μια γυναίκα δεν μπορεί να καταφύγει σε υποβοηθούμενη αναπαραγωγή για λόγους προσωπικής διευκόλυνσης, δηλαδή επειδή αυτή δε θέλει να υποστεί τις φυσικές διαδικασίες είτε της σύλληψης είτε της κυοφορίας.

Θα πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι η δυνατότητα μιας άγαμης μοναχικής γυναίκας να τεκνοποιήσει με τεχνητή αναπαραγωγή υπόκειται σε ηλικιακό περιορισμό. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 1455 §1 εδ. β ΑΚ ορίζει ότι η υποβοήθηση αυτή επιτρέπεται μέχρι την ηλικία φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής του υποβοηθούμενου προσώπου, ενώ στο νόμο 3305/2005 ειδικά για τις γυναίκες το όριο αυτό προσδιορίζεται στο 50ο έτος.

Τέλος, στη διάταξη του άρθρου 1456 §1 β ΑΚ

"το Σύνταγμα προστατεύει το γάμο αυτοτελώς σε σχέση με τη δημιουργία οικογένειας, όπως βέβαια και αντίστροφα προστατεύει τη δημιουργία οικογένειας ανεξάρτητα από τη σύναψη γάμου. Επομένως, η ίδρυση μονογονεϊκής οικογένειας δε θίγει το θεσμό του γάμου"

καθορίζεται ότι η συναίνεση της άγαμης μοναχικής γυναίκας δίδεται υποχρεωτικά με συμβολαιογραφικό έγγραφο.

Β. Άγαμος μοναχικός άνδρας

1. Θεωρία

Η θεσμοθέτηση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής είναι μια νομική πραγματικότητα για τις άγαμες μοναχικές γυναίκες. Συνακόλουθα, για πολλούς θεωρητικούς ανοίγει ο δρόμος για την εξέταση του επιτρεπτού της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και στους άνδρες δίχως σύντροφο. Το ζήτημα που χρήζει εξέτασης στη συγκεκριμένη θεματική είναι το κατά πόσο η φυσική αδυναμία ενός άνδρα να κυοφορήσει μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο της ιατρικής αναγκαιότητας⁽¹⁶⁾. Να σημειωθεί ότι η απόκτηση παιδιών από άγαμους μοναχικούς άνδρες είναι εφικτή μόνο μέσα από τον θεσμό της παρένθετης μητέρας.

Η χρήση της Ι.Υ.Α από άγαμους μοναχικούς άνδρες συνιστά ένα έντονα αμφιλεγόμενο ζήτημα. Το γεγονός ότι η επιλογή αυτή δεν προβλέπεται ρητά στον ελληνικό νόμο, στο μέτρο που στη διάταξη του άρθρου 1456 ΑΚ γίνεται λόγος μόνο για γυναίκα που επιθυμεί να αποκτήσει παιδί, δίνει το έρεισμα στην πλειονότητα της ελληνικής θεωρίας να τοποθετηθεί αρνητικά στο όλο ζήτημα με βάση ακριβώς τη γραμματική ερμηνεία⁽¹⁷⁾.

Ωστόσο, καταγράφεται και η άποψη σημαντικής μερίδας της ελληνικής θεωρίας⁽¹⁸⁾ που υποστηρίζει το επιτρεπτό της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής στους άγαμους μοναχικούς άνδρες. Η άποψη αυτή προβάλλει ως επιχείρημα την αναλογική εφαρμογή του άρθρου 1456 ΑΚ, το οποίο αναφέρεται μόνο στις γυναίκες, και για τους άνδρες. Μάλιστα, η ίδια μερίδα της θεωρίας ανάγει το ζήτημα σε συνταγματικό πια πεδίο και δη στο άρθρο 4 Σ.. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται πως το επιτρεπτό μεν της προσφυγής σε Ι.Υ.Α για τις γυναίκες αλλά η απαγόρευση για τους άνδρες αποτελεί

διακριτική μεταχείριση μεταξύ των δύο φύλων και άρα παραβίαση του θεμελιώδους δικαιώματος ίσης αντιμετώπισης μεταξύ αυτών⁽¹⁹⁾.

Η κρατούσα άποψη σπεύδει να αποκρούσει το παραπάνω επιχείρημα ισχυριζόμενη ότι η αδυναμία απόκτησης τέκνου με φυσικό τρόπο από τον άνδρα δεν εμπίπτει στη βασική προϋπόθεση της ιατρικής αναγκαιότητας, καθώς η αδυναμία κυοφορίας είναι κάτι που εκ φύσεως συμβαίνει στον άνδρα⁽²⁰⁾. Πρόκειται δηλαδή για μια βιολογική και όχι ιατρική αδυναμία.

Προβαίνοντας σε μία κριτική της κρατούσας άποψης μπορούν να παρατηρηθούν τα ακόλουθα: Από τη μία πλευρά, η κρατούσα άποψη δε φαίνεται να συνυπολογίζει το γεγονός ότι ένας άγαμος μοναχικός άνδρας μπορεί να ζητά την προσφυγή σε ΙΥΑ, επειδή αντιμετωπίζει ένα ιατρικό πρόβλημα (π.χ. ολιγοασθενοτερατοζωοσπερμία), άρα πληροί τη γενική προϋπόθεση της ιατρικής αναγκαιότητας (1455 ΑΚ), όπως ακριβώς συνέβη στις δύο υποθέσεις που απασχόλησαν τα ελληνικά δικαστήρια Αθήνας και Θεσσαλονίκης και οι οποίες θα αναλυθούν διεξοδικά αμέσως παρακάτω. Από την άλλη πλευρά, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς πως η φυσική αναπαραγωγή δε συνιστά προϊόν του ενός ή του άλλου φύλου, αφού η τεκνοποιία δεν επιτυγχάνεται αυτοδύναμα από το ένα φύλο, αλλά απαιτείται και η συνδρομή των δύο⁽²¹⁾. Υπό αυτήν την οπτική, είναι πειστική η άποψη ότι ο ν. 3089/2002 παρουσιάζεται ασυνεπής, όταν επιτρέπει την υποβοηθούμενη αναπαραγωγή στην γυναίκα και την απαγορεύει στον άνδρα⁽²²⁾.

2. Νομολογία

Η πρώτη υπόθεση με περιεχόμενο τη χορήγηση δικαστικής άδειας σε άγαμο μοναχικό άνδρα, που έπασχε από ολιγοασθενοτερατοζωοσπερμία, για να τεκνοποιήσει μέσω παρένθετης μητέρας, εκδικάστηκε στην Αθήνα. Η υπ' αριθμ. 2827/2008 απόφαση του Μονομελούς

"η απόκτηση παιδιών από άγαμους μοναχικούς άνδρες είναι εφικτή μόνο μέσα από τον θεσμό της παρένθετης μητέρας"

Πρωτοδικείου Αθηνών⁽²³⁾ χαρακτηρίζει προβληματική τη στάση του ν. 3089/2002 από τη σκοπιά του άρθρου 4 Σ., αναφέροντας χαρακτηριστικά πως υφίσταται «κατάφωρη διακριτική μεταχείριση των ενδιαφερομένων για την λύση της τεχνητής αναπαραγωγής». Στο κενό νόμου που παρουσιάζεται λοιπόν οι δικαστές προτείνουν τη λύση της συνολικής αναλογίας των άρθρων 1455, 1456 και 1458 ΑΚ, εφόσον φυσικά πληρούνται οι προβλεπόμενες προϋποθέσεις (ιατρική αναγκαιότητα, καταλληλότητα ηλικίας, συναίνεση όλων των ενδιαφερομένων, ενδεδειγμένη κατάσταση υγείας της παρένθετης μητέρας, μη αποδοχή ανταλλάγματος κ.λ.π.)⁽²⁴⁾. Η αναλογική εφαρμογή επεκτείνεται και στα άρθρα 740§1 εδ. β⁽²⁵⁾ και 799 §1 ΚΠολΔ⁽²⁶⁾ περί υλικής και τοπικής αρμοδιότητας αντίστοιχα. Με τις σκέψεις αυτές το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε την αίτηση του άνδρα εκδίδοντας μία πρωτόγνωρη για τα νομικά χρονικά απόφαση. Ωστόσο, ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών Αθηνών άσκησε έφεση για λόγους που ανάγονται σε εσφαλμένη ερμηνεία του νόμου και ζήτησε την εξαφάνιση της παραπάνω απόφασης. Οι Εφέτες είχαν ακριβώς αντίθετη σκέψη από τους δικαστές του Πρωτοδικείου και βασιζόμενοι στη γραμματική διατύπωση του νόμου προέβαλαν το επιχείρημα της διαφορετικής φύσης των δύο φύλων. Συνακόλουθα, η υπ' αριθμ. 3357/2010 απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁽²⁷⁾ έκρινε αντίθετα και απέρριψε την αίτηση του άνδρα ως νόμω αβάσιμη. Παρ' όλα αυτά, η πρωτόδικη απόφαση άφησε ένα σημαντικό στίγμα στην ελληνική νομολογία, καθώς ακολούθησε και άλλη μία υπόθεση ίδιου περιεχομένου στη Θεσσαλονίκη. Η υπ' αριθμ. 13707/2009 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης⁽²⁸⁾ έκανε δεκτή την αίτηση ενός άνδρα, ο οποίος έπασχε από την ίδια σοβαρή και μηθεραπεύσιμη ασθένεια (ολιγοασθενo-τερατοζωοσπερμία), για να προσφύγει σε υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. Να σημειωθεί

ότι η μείζονα σκέψη του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου της Θεσσαλονίκης κινήθηκε στην ίδια βάση με αυτήν του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου της Αθήνας.

III. Το δικαίωμα στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή μοναχικών ατόμων για πρώτη φορά μετά το θάνατο μέλους ζευγαριού ειδικότερα

Α. Γενικά χαρακτηριστικά και προϋποθέσεις
Η μεταθανάτια (post mortem) τεχνητή γονιμοποίηση, η οποία ρυθμίζεται στο άρθρο 1457 ΑΚ, οδηγεί εξ ορισμού στη δημιουργία μονογονεϊκής οικογένειας. Η μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση επιτρέπει στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο να χρησιμοποιήσει κρυοσυντηρημένο γεννητικό υλικό μετά το θάνατο ενός άλλου προσώπου με στόχο την τεκνοποιία. Στη συνηθέστερη περίπτωση στην πράξη η χρησιμοποίηση του γεννητικού υλικού γίνεται με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος αφορά τη χρησιμοποίηση του κρυοσυντηρημένου σπέρματος του συζύγου ή συντρόφου μετά τον θάνατό του είτε για σπερματέγχυση στη γυναίκα του που επιζηεί είτε για εξωσωματική γονιμοποίηση με το ωάριό της και στη συνέχεια την μεταφορά του γονιμοποιημένου ωαρίου στη γυναίκα. Ο δεύτερος τρόπος συνίσταται στη μεταφορά ενός γονιμοποιημένου και κατεψυγμένου πριν από το θάνατο του συζύγου ή συντρόφου ωαρίου στη γυναίκα⁽²⁹⁾.

Η πραγματοποίηση αυτής της μεθόδου απαιτεί τη λήψη δικαστικής άδειας, η οποία χορηγείται κατά το άρθρο 1457 ΑΚ, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

α) ιατρική αναγκαιότητα

Το άρθρο 1457 ΑΚ εξειδικεύει τη γενική προϋπόθεση της ιατρικής αναγκαιότητας του 1455 ΑΚ σε δύο ειδικότερες προϋποθέσεις: (1) «ασθένεια του συζύγου ή του συντρόφου που συνδέεται με πιθανό κίνδυνο στειρότητας» (π.χ.

"το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε την αίτηση του άνδρα εκδίδοντας μία πρωτόγνωρη για τα νομικά χρονικά απόφαση. Ωστόσο, ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών Αθηνών άσκησε έφεση για λόγους που ανάγονται σε εσφαλμένη ερμηνεία του νόμου"

καρκίνος των όρχεων), η οποία δείχνει να ταυτίζεται απόλυτα με την ιατρική αναγκαιότητα του άρθρου 1455 ΑΚ· (2) «κίνδυνος θανάτου» (π.χ. λόγω συμμετοχής σε πόλεμο ή δημοσιογραφική αποστολή), ο οποίος κατά την κρατούσα άποψη στην ελληνική θεωρία⁽³⁰⁾ δε συνδέεται απόλυτα με αυτήν. Έτσι, στις περιπτώσεις αυτές ο σύζυγος ή σύντροφος προχωρά στην προκαταρκτική πράξη της κρυσσυντήρησης του γεννητικού του υλικού για καθαρά προληπτικούς λόγους⁽³¹⁾ και όταν μελλοντικά η σύζυγος ή σύντροφος βρεθεί σε πραγματική –λόγω του πραγματικού γεγονότος του θανάτου– (και όχι βέβαια σε φυσική⁽³²⁾) αδυναμία απόκτησης παιδιού, θα μπορεί η ίδια να κάνει αίτηση, για να της χορηγηθεί η σχετική δικαστική άδεια⁽³³⁾.

β) συμβολαιογραφική συναίνεση ειδικά για τη μεταθανάτια γονιμοποίηση, η οποία κατά απολύτως κρατούσα άποψη στην ελληνική θεωρία⁽³⁴⁾ δεν καλύπτεται από τη γενική συναίνεση σε πράξεις ΥΑ (1455 ΑΚ)

γ) χρονικός περιορισμός

Η μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση διενεργείται μετά την πάροδο έξι μηνών και πριν από την συμπλήρωση διετίας από το θάνατο του άνδρα.

Β. Υποβοηθούμενα πρόσωπα

Το γράμμα του νόμου δίνει καταρχήν μία κατεύθυνση για το ποια πρόσωπα ήθελε ο νομοθέτης να συμπεριλάβει στη διάταξη του άρθρου 1457 ΑΚ. Η αναφορά σε «θάνατο του συζύγου ή του άνδρα με τον οποίο η γυναίκα βρισκόταν σε ελεύθερη ένωση» υπονοεί πως μόνο η σύζυγος ή η σύντροφος μπορεί να κινήσει τη σχετική διαδικασία. Στο σημείο αυτό εμφανίζεται ο ίδιος προβληματισμός, όπως και στα μονήρη άτομα: Θα μπορούσε ένας άνδρας μετά το θάνατο της συζύγου ή συντρόφου του να προσφύγει στη μέθοδο της μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης;

Παρά το γράμμα του νόμου η ελληνική θεωρία⁽³⁵⁾ υποστηρίζει τη δυνατότητα του άνδρα να προβεί σε μεταθανάτια τεχνητή

γονιμοποίηση μέσω παρένθετης μητέρας⁽³⁶⁾. Βασικό επιχείρημα αντλείται από την Εισηγητική Έκθεση του ν. 3089/2002, όπου η νομοπαρασκευαστική επιτροπή αναφέρει ότι «η ρύθμιση αυτή –που είναι προσανατολισμένη στη συνηθέστερη περίπτωση της επιθυμίας για μεταθανάτια γονιμοποίηση στην περίπτωση που πεθαίνει ο άνδρας– μπορεί να καλύψει, αναλογικά εφαρμοζόμενη, και την περίπτωση που πεθαίνει η γυναίκα, οπότε ο άνδρας δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει αργότερα τα κρυσσυντηρημένα ωάρια της (πράγμα ασύνηθες) ή τα κρυσσυντηρημένα γονιμοποιημένα ωάρια τους για να τεκνοποιήσει με αυτά μέσω «παρένθετης» κυοφόρου μητέρας, παρά υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 1457 (ΑΚ)». Εξάλλου, μια διαφορετική αντιμετώπιση μεταξύ των δύο φύλων θα συνιστούσε ξεκάθαρη διακριτική μεταχείριση και θα παραβίαζε την αρχή της ισότητας⁽³⁷⁾. Σημειωτέον ότι αυτή η δυνατότητα προβλέπεται ρητά σε ξένες έννομες τάξεις, λ.χ. στο νόμο της Αυστραλίας⁽³⁸⁾.

IV. Η κυπριακή νομοθεσία

Η επικαιρότητα του ζητήματος της τεκνοποιίας από άγαμα μοναχικά άτομα αναδεικνύεται και μέσα από τις νομοθετικές επιλογές της Κύπρου, η οποία ψήφισε το νόμο 69(Ι)/2005 «περί της εφαρμογής της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής».

Το άρθρο 4 του κυπριακού νόμου οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής του ως εξής: «ο παρών Νόμος εφαρμόζεται σε ζευγάρια και μονήρη άτομα υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις για να αντιμετωπίζεται η αδυναμία απόκτησης τέκνων με φυσικό τρόπο ή για να αποφεύγεται η μετάδοση στο τέκνο σοβαρής ασθένειας». Περαιτέρω, σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 2 του νόμου «μονήρη είναι τα άτομα που δεν βρίσκονται σε σταθερή και μόνιμη σχέση με άλλο πρόσωπο». Ακριβώς σε αυτό το σημείο έγκειται ο πρωτοποριακός χαρακτήρας του νόμου, στο ότι δηλαδή γίνεται γενική αναφορά σε μοναχικά άτομα, χωρίς να

"Θα μπορούσε ένας άνδρας μετά το θάνατο της συζύγου ή συντρόφου του να προσφύγει στη μέθοδο της μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης; "

υφίσταται κάποια διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα.

Βάσει των ειδικότερων προϋποθέσεων που έχει θέσει ο κύριος νομοθέτης στο άρθρο 21 (5) αν ένα μονήρες άτομο επιθυμεί να αποκτήσει παιδί με μία εκ των μεθόδων της Ι.Υ.Α, τότε κάνει αίτηση στο Συμβούλιο Ιατρικής Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής⁽³⁹⁾, το οποίο ελέγχει αν συντρέχουν επαρκώς αιτιολογημένοι ιατρικοί ή άλλοι λόγοι, λαμβάνοντας υπόψη το συμφέρον του παιδιού⁽⁴⁰⁾. Φαίνεται λοιπόν πως στην Κυπριακή Δημοκρατία η προσφυγή σε Ι.Υ.Α ενός μονήρους ατόμου υπόκειται τόσο σε ένα προκαταρκτικό έλεγχο από μία ανεξάρτητη αρχή, όσο και σε έναν έλεγχο από τα κυπριακά δικαστήρια ενόψει της εφαρμογής μίας ορισμένης μεθόδου (π.χ. παρένθετη μητρότητα)⁽⁴¹⁾.

Στο ίδιο μήκος κύματος με το δεύτερο χρονολογικά ελληνικό νόμο (3305/2005), κινείται ο κυπριακός νόμος ως προς το ανώτατο ηλικιακό κριτήριο. Στο άρθρο 21(2) Ν. 69(Ι)/2015 καθορίζεται ανώτατο ηλικιακό όριο μόνο για την άγαμη μοναχική γυναίκα το 50ό έτος, όπως ακριβώς συμβαίνει στο άρθρο 4 Ν. 3305/2005.

Αρκετά περίπλοκο εμφανίζεται το ζήτημα της δημιουργίας μονογονεϊκής οικογένειας για πρώτη φορά μετά το θάνατο μέλους ζευγαριού στην κυπριακή έννομη τάξη. Το άρθρο 29 (8) του κυπριακού νόμου φαίνεται να αποδέχεται την post mortem τεχνητή γονιμοποίηση: «Η χρήση κρυοσυντηρημένων εμβρύων επιτρέπεται για περίοδο από 6 μέχρι 18 μήνες από τον θάνατο του προσώπου στο οποίο ανήκουν τα έμβρυα νοουμένου ότι υπάρχει γραπτή συγκατάθεση του προσώπου αυτού, η οποία είχε δοθεί πριν το θάνατό του και είχε ληφθεί σχετική έγκριση από το Συμβούλιο». Η αποδοχή της συγκεκριμένης μεθόδου σε συνδυασμό με το επιτρεπτό της προσφυγής σε Ι.Υ.Α μονήρων ατόμων (άρθρο 4) οδηγεί ερμηνευτικά στο συμπέρασμα ότι η δημιουργία μονογονεϊκής οικογένειας για πρώτη φορά μετά θάνατον επιτρέπεται ανεξαρτήτως φύλου.

Επίλογος

Ο πρώτος χρονολογικά ελληνικός νόμος (3089/2002) κάνει ρητή αναφορά στις άγαμες μοναχικές γυναίκες, αλλά αποσιωπά την περίπτωση των άγαμων μοναχικών ανδρών. Το γεγονός πως στην Εισηγητική Έκθεση του ν. 3089/2002 στο πλαίσιο του άρθρου 1457 ΑΚ για τη μεταθανάτια γονιμοποίηση οι συντάκτες αναφέρονται και στους μοναχικούς άνδρες δεν πρέπει να καθησυχάζει τους υποστηρικτές της άποψης ότι το αναγνωρισμένο δικαίωμα στην αναπαραγωγή για τις άγαμες μοναχικές γυναίκες θα πρέπει να επεκταθεί και στους άγαμους μοναχικούς άνδρες, διότι από τη στιγμή που δεν υπάρχει σχετική ρητή διάταξη στο νόμο αφήνεται περιθώριο στον εκάστοτε δικαστή να ερμηνεύει από τη δική του υποκειμενική σκοπιά το νόμο. Για το λόγο αυτό, πρέπει να γίνει ένα καθοριστικό βήμα προς την κάλυψη του νομοθετικού κενού, πόσο μάλλον όταν το ζήτημα αγγίζει συνταγματικά δικαιώματα. Είναι βέβαιο ότι υποθέσεις αιτήσεων για απόκτηση τέκνου μέσω των μεθόδων Ι.Υ.Α. από άγαμους μοναχικούς άνδρες θα απασχολήσουν και στο μέλλον τα ελληνικά δικαστήρια, οπότε και ο κίνδυνος για αντιφάσεις στην ελληνική νομολογία θα είναι πλέον πιο ορατός.

Η υιοθέτηση του κυπριακού παραδείγματος είναι ίσως μία θεμιτή λύση. Και τούτο όχι μόνο διότι ο κυπριακός νόμος ρυθμίζει το επιτρεπτό απόκτησης τέκνου από μονήρη άτομα κατά τρόπο ολοκληρωμένο, αλλά κυρίως διότι το νομικό αυτό κείμενο δείχνει να σέβεται πραγματικά τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, την ελευθερία διάπλασης της προσωπικότητας και την ισότητα των δύο φύλων, όπως αυτά εξαγγέλλονται στο άρθρο 3⁽⁴²⁾. Το κυπριακό νομοθέτημα δείχνει να σέβεται την ιδιωτική αυτονομία, την προσπάθεια και την επιθυμία του ανθρώπου να αποκτήσει οικογένεια παρά την φυσική του αδυναμία και σε τελική ανάλυση τον ίδιο τον άνθρωπο.

∴ ∴ ∴ ∴

"πρέπει να γίνει ένα καθοριστικό βήμα προς την κάλυψη του νομοθετικού κενού, πόσο μάλλον όταν το ζήτημα αγγίζει συνταγματικά δικαιώματα"

Σημειώσεις

1. ΦΕΚ 327 Α'/23.12.2002. Ο νόμος αυτός έχει ενσωματωθεί στο όγδοο και ένατο κεφάλαιο του βιβλίου του οικογενειακού δικαίου του ελληνικού Αστικού Κώδικα.
2. ΦΕΚ 17 Α'/27.01.2005.
3. Ε.Ε. Παρ. Ι(Ι) Αρ. 4510/15.5.2015.
4. Βλ. ΕισΕκθ Ν. 3089/2002. Βλ. επίσης ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, Οικογενειακό Δίκαιο ΙΙ⁵, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012, σ. 3. ΚΡΙΑΡΗ-ΚΑΤΡΑΝΗ, Βιοϊατρικές εξελίξεις και Συνταγματικό Δίκαιο Συνταγματικά θέματα σχετικά με τις μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και τις εφαρμογές της γενετικής, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1994, σ. 70. ΜΑΡΙΝΟΣ, Γενετική μηχανική και δίκαιο, ΕλλΔνη, τ. 39 (1998), σ. 1231. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Οριακά θέματα υιοθεσίας και τεχνητής γονιμοποίησης, ΕλλΔνη, τ. 36 (1995), σ. 1006. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Lex dei, lex populi, ΧρΙΔ, Β/2002, σ. 674. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, Ανθρώπινη Αναπαραγωγή, Η ιδιωτική αυτονομία και τα όριά της, Συστηματική ερμηνεία των νόμων 3089/2002 και 3305/2005, Δημοσιεύματα Ιατρικού Δικαίου και Βιοηθικής, Τόμος 13, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σ. 97. ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ, Η νομική μεταχείριση των εφαρμογών της βιογενετικής –ιδίως από πλευράς ιδιωτικού δικαίου–, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008, σ. 247.
5. ΚΑΡΑΣΗΣ, Το σχέδιο νόμου για την «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή», Κριτική θεώρηση, ΧρΙΔ, Β/2002, σ. 585. ΚΡΙΑΡΗ-ΚΑΤΡΑΝΗ, Το Σύνταγμα και το Σχέδιο Νόμου της Ειδικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή», ΧρΙΔ, Β/2002, σ. 685.
6. ΒΙΔΑΛΗΣ, Η συνταγματική διάσταση της εξουσίας στο γάμο και την οικογένεια, Ατομικές ελευθερίες και θεσμικοί μετασχηματισμοί, Δημοσιεύματα Συνταγματικού Δικαίου 10, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, σ. 18, 57, 72. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο σε ΝΟΜΟΣ, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, Τόμος 3, Χαριστήρια στον Ιωάννη Δελιγιάννη, Θεσσαλονίκη, 1992, σ. 228 και 230. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ/ΣΤΑΜΠΕΛΟΥ στον ΑΚ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ/ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ², Εισαγωγικές παρατηρήσεις στα άρθρα 1350-1371, αρ. 13. ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, ΟικΔΠ⁵, σ. 591.
7. ΒΙΔΑΛΗΣ, Ζωή χωρίς πρόσωπο², Το Σύνταγμα και η χρήση του ανθρώπινου γεννητικού υλικού, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 110.
8. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 98.
9. ΒΙΔΑΛΗΣ, ό.π., σ. 111. Για το συνακόλουθο δίλημμα κατά πόσο η μη γέννηση ενός παιδιού είναι τελικά προτιμότερη από μία γέννησή του με μεθόδους Ι.Υ.Α. βλ. αναλυτικά ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, Ανθρώπινη αναπαραγωγή και αστική ιατρική ευθύνη, Δημοσιεύματα Ιατρικού Δικαίου και Βιοηθικής, Τόμος 4, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007, σ. 154. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΛΑΜΑΡΗ, Η συγγένεια, Θεμελίωση-

- Καταχώριση-Προστασία, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2010, σ. 228. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, Η εφαρμογή των μεθόδων ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και το συμφέρον του παιδιού που θα γεννηθεί σε ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ/ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ (επιμ.), Το οικογενειακό δίκαιο στον 21ο αιώνα, Από τις συγκυριακές στις δομικές αλλαγές, Σειρά Δίκαιο και Κοινωνία στον 21ο αιώνα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012, σ. 140.
10. ΜΑΛΛΙΟΣ, Το ανθρώπινο Γονίδιομα, Γενετική έρευνα και προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, Σειρά Ανθρώπινα Δικαιώματα, Τόμος 6, 2004, σ. 100-101. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα³, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ. 181.
 11. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, Ανθρώπινη Αναπαραγωγή..., σ. 99. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, ό.π., σ. 210. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΛΑΜΑΡΗ, Θεμελίωση μητρότητας στην τεχνητή γονιμοποίηση, Νομική Επιθεώρηση, ΙΗ, τ. 32, 2005, σ. 25.
 12. ΑΚ 1456 §1: «Αν η υποβοήθηση αφορά άγαμη γυναίκα, η συναίνεση αυτής και, εφόσον συντρέχει η περίπτωση ελεύθερης ένωσης του άνδρα με τον οποίο συζεί παρέχεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο».
 13. ΕισΕκθ Ν. 3089/2002, υπό ΙΙ, σχόλιο στο άρθρο 1455 ΑΚ.
 14. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, Αστική Ιατρική Ευθύνη, Γενική Εισαγωγή, Δογματική και δικαιοπολιτική θεώρηση, Θεμελιώδεις έννοιες, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003, σ. 251-252. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΛΑΜΑΡΗ, Η συγγένεια, Θεμελίωση-Καταχώριση-Προστασία, σ. 173. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 172. Βλ. όμως αντίθετη άποψη ότι η ρύθμιση για τη μοναχική γυναίκα αντιφάσκει προς την αρχή της ιατρικής αναγκαιότητας του άρθρου 1455 ΑΚ σε ΒΕΛΛΗΣ, Ζητήματα από το Ν. 3089/2002 για την ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή (τεχνητή γονιμοποίηση), ΧρΙΔ, Γ/2003, σ. 497. Αρκετές οι αναφορές του τότε Υπουργού Δικαιοσύνης Φ. Πετσάλνικου στη Βουλή για το θέμα της ιατρικής αναγκαιότητας της άγαμης μοναχικής γυναίκας (βλ. σχετικά ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 172, υποσ. 58).
 15. ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ, Βιολογία και οικογένεια, Μια απάντηση σε αντιρρήσεις της Εκκλησίας σε Προβλήματα Βιοηθικής, Εκδόσεις Πόλις, 2003, σ. 92.
 16. ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ, Το δικαίωμα στην αναπαραγωγή, Ανάμεσα στην ελευθερία της φυσικής αναπαραγωγής και το νομοθετημένο δικαίωμα της τεχνητής αναπαραγωγής σε Απόψεις και ιδέες σε ερμηνευτικά ζητήματα του αστικού δικαίου, City Publish, Θεσσαλονίκη, 2006, σ. 253.
 17. ΚΑΡΑΣΗΣ, Το νέο σχέδιο νόμου για την «Εφαρμογή των μεθόδων της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής» (Προβλήματα συνταγματικότητας και προτάσεις), Αρμ 2005, σ. 836, ο οποίος μάλιστα προτείνει τη ρητή νομοθετική απαγόρευση αυτής της δυνατότητας. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, Ανθρώπινη αναπαραγωγή και αστική ιατρική ευθύνη, σ. 178.
 18. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ, Η τεχνητή γονιμοποίηση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2006, σ. 32.
 19. ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗ-ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Η σύμβαση Ιατρικής Υποβοήθησης στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή σε Γενέθλιον Αποστόλου Γεωργιάδη, Τόμος Ι, Αντ. Ν. Σάκκουλα,

Αθήνα-Κομοτηνή, 2006, σ. 31.
 20. ΚΟΤΖΑΜΠΙΑΣΗ, ό.π., σ. 270.
 21. ΚΟΥΜΟΥΤΖΗΣ στον ΑΚ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ/ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ², άρθρο 1457- 1458, αρ. 79.
 22. ΚΟΥΜΟΥΤΖΗΣ, Η τεχνητή αναπαραγωγή του άγαμου μόνου άνδρα, ΧρΙΔ, ΙΑ/2011, σ. 316.
 23. ΜΠΡΑΘΗΝΩΝ 2827/2008, ΧρΙΔ Θ/2009, 817.
 24. Ομοίως και μερίδα της θεωρίας ότι η συνολική αναλογία των διατάξεων για το δικαίωμα τεχνητής αναπαραγωγής της άγαμης μοναχικής γυναίκας μπορεί να καλύψει το κενό για τον άγαμο μοναχικό άνδρα (ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Το δικαίωμα στην απόκτηση απογόνων και οι περιορισμοί του σε ΤΣΙΝΟΡΕΜΑ/ΛΟΥΗΣ (επιμ.), Θέματα Βιοηθικής, Η Ζωή, η Κοινωνία και η Φύση μπροστά στις προκλήσεις των Βιοεπιστημών, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2013, σ. 289-290. ΚΟΥΜΟΥΤΖΗΣ, Η τεχνητή αναπαραγωγή των άγαμων μόνων προσώπων και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή & εναλλακτικά σχήματα, Δημοσιεύματα Ιατρικού Δικαίου και Βιοηθικής, Τόμος 18, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2014, σ. 37).
 25. «Στην αρμοδιότητα των Ειρηνοδίκων υπάγονται οι υποθέσεις οι οποίες αναφέρονται στο άρθρο 739, εκτός από εκείνες που αφορούν την υιοθεσία, τη θέση προσώπου σε δικαστική συμπαράσταση ή σε ακούσια νοσηλεία, σύμφωνα με τις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου, καθώς και η ανακοπή των άρθρων 787 του παρόντος και 82 ΑΚ, οι οποίες υπάγονται στην αρμοδιότητα του μονομελούς πρωτοδικείου. Στην αρμοδιότητα του μονομελούς πρωτοδικείου υπάγονται επίσης και οι υποθέσεις οι οποίες αναφέρονται στα άρθρα 1457, 1458, 1532, 1533 και 1660 έως και 1663 ΑΚ».
 26. «Όταν ζητείται κατά το νόμο να χορηγηθεί άδεια για μεταθανάτια τεχνητή γονιμοποίηση ή για κυοφορία τέκνου από άλλη γυναίκα, αρμόδιο είναι το δικαστήριο, στην περιφέρεια το οποίου έχει τη συνήθη διαμονή της η αιτούσα ή εκείνη που θα κυοφορήσει το τέκνο».
 27. ΕΦΑΘ 3357/2010, ΕλλΔνη 54 (2013), 739 = ΧρΙΔ ΙΓ/2013, 508.
 28. ΜΠΡΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 13707/2009, ΧρΙΔ ΙΑ/2011, 267.
 29. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 394.
 30. ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, ΟικΔΠ⁵, σ. 39, υποσ. 28. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Η τεχνητή αναπαραγωγή στο Αστικό Κώδικα, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003, σ. 30-31. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ, ΟικΔ, σ. 410, υπό 83.4.. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 175. Βλ. αντίθετη άποψη σε ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ, Αστική Ιατρική Ευθύνη, σ. 253. Η ΙΔΙΑ, Ανθρώπινη αναπαραγωγή και αστική ιατρική ευθύνη, σ. 186-187.
 31. Ομοίως ΚΟΥΜΟΥΤΖΗΣ στον ΑΚ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ/ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ², άρθρο 1457-1458, αρ. 16.
 32. ΒΙΔΑΛΗΣ, Βιοδίκαιο, Πρώτος τόμος, Το πρόσωπο, Δημοσιεύματα Ιατρικού Δικαίου και Βιοηθικής, Τόμος 6, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007, σ. 215.
 33. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 175. Αντίθετα, η άδεια δε θα πρέπει να χορηγείται σε περίπτωση ξαφνικού θανάτου του συζύγου ή συντρόφου μετά από συνεχείς αποτυχημένες προσπάθειες

εμφύτευσης όσο εκείνος ζούσε δίχως να υπάρχει κίνδυνος θανάτου του (ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, ΟικΔΠ⁵, σ. 40).
 34. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 249.
 35. ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ, ό.π., σ. 57. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, ό.π., σ. 60. ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ. 220. Βλ. αντίθετη γνώμη ΒΑΡΚΑ-ΑΔΑΜΗ, Ο Ν. 3089/2002 για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή», Μία πρώτη προσέγγιση, ΕλλΔνη, τ. 44 (2003), σ. 1515.
 36. Για το ζήτημα κατά πόσο υφίσταται νομοθετικό κενό και τις υποστηριζόμενες σχετικά απόψεις βλ. αναλυτικά ΚΟΥΜΟΥΤΖΗΣ, Κενά στη ρύθμιση της μεταθανάτιας τεχνητής γονιμοποίησης σε Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή: 10 χρόνια εφαρμογής του Ν. 3089/2002, Δημοσιεύματα Ιατρικού Δικαίου και Βιοηθικής Τόμος 15, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013, σ. 146 επ..
 37. ΒΙΔΑΛΗΣ, ό.π., σ. 216. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, ό.π., σ. 56.
 38. Assisted Reproductive Treatment Act 2008: «A registered ART provided may use a person's gametes, or an embryo created from the person's gametes, in a treatment procedure after the person's death only if – (a) the treatment procedure is carried out – (i) on the deceased person's partner; or (ii) in the case of a deceased woman, by the woman's male partner commissioning a surrogacy arrangement in accordance with Part 4 (Part 5, Section 46) βλ. σχετικά ΤΡΟΚΑΝΑΣ, ό.π., σ.220, υποσ. 220.
 39. Βλ. αναλυτικά άρθρα 5-15 Ν 69(Ι)/2015.
 40. Άρθρο 21 (5) Ν. 69(Ι)/2015.
 41. Άρθρο 22 επ. Ν. 69(Ι)/2015.
 42. «Σκοπός του νόμου περί της εφαρμογής της ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, όπως αυτός περιγράφεται στο κείμενο του νόμου, είναι η ρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου εφαρμογής των μεθόδων της ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής με τρόπο που να διασφαλίζεται ο σεβασμός της ελευθερίας του ατόμου και του δικαιώματος της προσωπικότητας και η ικανοποίηση της επιθυμίας για απόκτηση απογόνων με βάση τα δεδομένα της ιατρικής και της βιολογίας καθώς και τις αρχές της βιοηθικής».

⋮⋮⋮⋮

Ένθα, Επίκαιρα Νομικά θέματα και Αναλύσεις

Φοιτητικό περιοδικό το οποίο εκδίδεται από το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου και εμπεριέχει άρθρα, μελέτες, νομολογιακά σχόλια και επισκόπηση της επικαιρότητας του ευρωπαϊκού, διεθνούς, Ελληνικού και Κυπριακού δικαίου.

ISSN 2357-1268 (Εντυπη Μορφή)

ISSN 2357-1276 (Ηλεκτρονική μορφή)

Εκδοτική επιτροπή :

- Δρ. Philippe Jougleux, Αναπληρωτής καθηγητής, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. Χριστίανα Μάρκου, Λέκτορας, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. Θάλεια Πρασίτου, Λέκτορας, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. Ευριπίδης Ρίζος, Λέκτορας, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. Θεόδωρος Τροκάνας, Λέκτορας, Νομική Σχολή, EUC

Ηλεκτρονική μορφή :
<http://entha.euc.ac.cy>

Διεύθυνση :

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
Διογένους 6, Έγκωμη, Τ.Θ. 22006,
1516 Λευκωσία, Κύπρος,
p.jougleux@euc.ac.cy
<http://www.euc.ac.cy>
Τηλ.: +357.22.713000

Λευκωσία,
2015

